

L'Italie – un musée en chair et en os

Aikakäsitys Louis Hymansin 1880-luvun matkakirjassa *Souvenirs de Voyage*

Emmi Saari

Pro gradu -tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

SAARI, EMMI: *L'Italie – un musée en chair et en os*. Aikakäsitys Louis Hymansin 1880-luvun matkakirjassa *Souvenirs de Voyage*

Pro gradu -tutkielma, 67 s.

Yleinen historia

Toukokuu 2018

Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan belgialaisen Louis Hymansin aikakäsitystä hänen laatimassaan 1880-luvun Italian-matkakirjassa *Souvenirs de Voyage. Italie*. Aikakäsityksen ulottuvuuksia tarkastellaan selvittämällä, minkälaisia menneisyyden ja nykyisyyden merkityksiä siinä on ja miten toisen ajan kaipuu ilmenee osana aikakäsitystä. Hymansin matkakirjassaan kuvailemat vuosien 1862 ja 1880 matkat ajoittuvat modernia turismia edeltäneelle niin kutsutun pittoreskin turismin ajalle, jolloin matkakirjallisuutta julkaistiin paljon ja kirjoittamisen tavat eli topokset olivat hyvin vakiintuneita. Viktoriaanisena aikana Välimeren ympäristö oli suosittu matkakohde, joka kiehtoi etenkin menneisyytensä takia. Aikatasot olivat osa matkailijan kokemusta niin ulkoisten, kuten matkakohteen eri ajoilta peräisin olevien nähtävyyksien ihailun, kuin sisäisten eli kokijan muistin ja mielikuvien, aiempien kokemusten sekä kulttuurista omaksuttujen asioiden avulla.

Tutkielmassa hyödynnetään matkakirjallisuuden tutkimuksessa käytettyjä metodeja: lähteaineiston kriittistä arviointia ja lähde- ja tutkimusaineistojen välisten riippuvuuksien pohtimista. Työtä läpäisee ajallisuus ja historiallisen muutoksen huomioiminen. Alkuperäisaineistoa tarkastellaan vertaamalla sitä aikakauden matkakirjallisuudesta tehtyihin tutkimuksiin ja matkakirjallisuuden topoksiin sekä kontekstoimalla sitä ajallisuuden lisäksi myös matkailijan taustoihin. Vakiintuneiden kirjoittamisen tapojen tunnistaminen mahdollistaa myös toposta rikkovien piirteiden tunnistamisen. Hymansin aikakäsitys on eri aikatasojen ja niiden välisten suhteiden risteymä, josta välittyvät hänen maailmankatsomuksensa ja -kuvansa. Nykyisyyden ja menneisyyden merkitykset ovat sävyiltään positiivisia, minkä takia Hymansin kokema toisen ajan kaipuu ei ole aikakaudelle tyypillisesti melankolista. Matkakirjassa esiintyvissä aikakäsityksen ulottuvuuksissa näkyy Italiaa käsittelevän kirjallisuuden ja taiteen konventioiden vaikutus, minkä takia muun muassa esteettisyys on olennainen osa Hymansin ajallisia havaintoja. Aikakäsitys on pääosin lineaarinen, mutta se sisältää myös syklisen ja subjektiivisen aikakäsityksen piirteitä.

Asiasanat: aika → käsitykset → Italia, Belgia → 1800-luku; aikakäsitykset → 1800-luku; aikakaudet; ajanjaksot; Belgia; Eurooppa; Italia; kaipaus; matkakirjat; matkailija; menneisyys; moderni; nostalgia; tulevaisuus

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Aikakäsitys historiantutkimuksen kohteena.....	1
1.2. Matkakirja alkuperäisaineistona.....	5
2. Menneisyyden ja nykyisyyden merkitykset	13
2.1. Mennyt historiana, jäänteinä ja mielikuvina	13
2.2. Aikakausiksi jaoteltu menneisyys	23
2.3. Tuttu elämyksellinen nykyisyys: ”Bien organisée qu’en Belgique”	31
3. Toisen ajan kaipuu osana aikakokemusta	42
3.1. Menneisyyden ikävöintiä: ”L’oublier, car jamais”	42
3.2. Tulevaisuuden toiveita, pelkoja ja odotuksia.....	49
4. Limittäiset aikakäsityksen ulottuvuudet.....	57
Lähdeluettelo	61

1. Johdanto

1.1. Aikakäsitys historiantutkimuksen kohteena

Je ne puis comparer l'Italie qu'à un musée en chair et en os, dans lequel tous les genres, depuis le sublime jusqu'au grotesque, sont représentés d'une façon complète et quasi idéale. L'Italie a porté son apogée l'épopée et farce.¹

Italia on läpi vuosisatojen tullut tunnetuksi matkakohteena, joka kiehtoo paitsi kulttuurinsa ja menneisyytensä myös värikkään nykyisyytensä takia. Maa on oiva esimerkki paikasta, jossa erilaiset aikatasot risteävät matkailijan tekemissä havainnoissa. Belgialainen matkailija Louis Hymans (1829–1884) vertasi matkakirjassaan Italiaa osuvasti museoon, joka on lihaa ja luuta ja jossa kaikki lajityypit subliimista groteskiin ovat esitettyinä lähes ihanteellisella tavalla. Kuvauksessa näkyy kohteen ja havainnon ajallinen kerroksellisuus: Italiaa verrataan elävään, lihaa ja luuta olevaan museoon eli toisin sanoen eloisaksi nykyajan paikaksi, joka tarjoaa monipuolisia elämyksiä, mutta on samalla menneisyyden jälkiä ja jäänteitä täynnä.

Matkakirjassa esitetyt havainnot matkakohteen ajallisesta kerrostuneisuudesta eivät riitä paljastamaan yksiselitteisesti, minkälainen kirjoittajan aikakäsitys on, sillä aikakäsitys on käsitteenä monitahoinen. Ihmisen aikakäsitys ei suinkaan ole aina samanlainen, vaan se on kussakin ajassa kiinni oleva historiallinen konstruktio. Siihen kuuluvat ihmisen tapa käsittää aikaa esimerkiksi joko loputtomasti jatkuvana syklinä tai menneisyydestä tulevaisuuteen suuntautuvana janana. Myös se, mitä eri aikatasot kuten menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ihmisille merkitsevät, miten niitä kuvataan ja mitä tunteita ne herättävät, kertovat aikakäsityksestä.² Matkakirja on vain yksi mahdollinen menneisyyden jälki, josta tutkija voi tarkastella menneisyyden ihmisen käsitystä ajasta. Matkakirja tarjoaa kuitenkin kiehtovan alustan tälle tarkastelulle, sillä matkakohde vaikuttaa aina omalla erityisyydellään teoksessa kuvattuihin matkailijan kokemuksiin, ajatuksiin ja tunteisiin. Tutkielmassani tarkastelen Louis Hymansin aikakäsityksen ulottuvuuksia hänen matkakirjassaan ja huomioin matkakohteen ajallisen kerroksellisuuden ja matkailijan henkilökohtaiset ominaisuudet.

Louis Hymansin elinaikana, 1800-luvulla, eurooppalaisten aikakäsitys oli pääasiassa vaikiintunut lineaariseksi, ja siihen kuului tapa hahmottaa menneisyys ajallisesti erillisenä

¹ Hymans [188?], 54.

² Aikakäsityksistä ks. esim. Blinnikka 1982; Ollila 2000, 8–17; Schantz, 1993, 197–201.

nykyisyydestä. Tämän vallitsevan käsityksen mukaan aika kulkee menneisyydestä eteenpäin kohti tulevaa ja kuluu hetki hetkeltä vääjäämättömästi. Lineaarinen aikakäsitys on tyypillinen niin kutsutulle modernille aikakaudelle, jolloin yhteiskunnat teollistuivat ja aikataulut alkoivat hallita ihmisten arkea yhä enemmän.³ Aikakäsityksen erottamaton osa on periodisaatio, jossa aika jaksetaan aikakausiksi, jotta ajan kulumista ja suhteellisuutta olisi helpompi käsittää. Tätä ennen ja osittain myös tämän rinnalla on vallinnut syklinen aikakäsitys, jossa aika käsitetään jatkumoksi, kehäksi ilman selkeää alku- ja päätepistettä. Syklistä aikaa voi kuvata rytmiseksi ja toistuvaksi, ja siinä ihmisten elämä palaa usein samaan kohtaan, josta se alkoikin. Toisaalta syklistä aikaa voi pitää 1800-luvun ihmisten aikakäsityksen ulottuvuutena, sillä toistuvat vuoden- ja vuorokaudenajat, juhlapyhät ja viikonpäivät ovat esimerkkejä tietystä vakiintuneesta elämän ja ajan kierrosta.⁴ Näiden kahden aikakäsityksen rinnalle asetettiin etenkin 1900-luvun alun kirjallisuudessa vielä kolmanneksi subjektiivinen aikakäsitys, jossa yksilön aikakäsitystä tarkastellaan henkilökohtaisina ajan kokemuksina, kuten kiireen ja odotuksen tuntuna tai ajan hallitsemattomuuden tunteena.⁵

Vallitsevan yleisen aikakäsityksen – yleensä lineaarisen tai syklisen – ja ympärillä olevan maailman ajallisen kerroksellisuuden lisäksi ihmisen aikakäsityksen ulottuvuuksiin vaikuttavat aina hänen ajatuksensa, muistinsa ja aiemmat kokemuksensa. Kuten Anne Ollila toteaa, aika on ilmiönä aina kulttuurisidonnainen ja se omaksutaan ja opitaan huomattomasti kasvaessa samalla tavalla kuin kulttuuriin sisältyvät tavat, säännöt ja uskomukset. Samalla tavalla kuin ympäröivä maailma vaikuttaa aikakäsityksen muodostumiseen, myös aikakäsitys vaikuttaa meihin ja ohjaa toimintaa, ajatuksia ja mielikuvia; se on luonnollinen osa itseä ja kulttuuria.⁶ Siksi myös esimerkiksi lineaarisen aikakäsityksen sisälle mahtuu monenlaisia tasoja, jotka näyttäytyvät usein vasta lähemmän tarkastelun myötä. Ihmiset toteuttavat aikakäsitystä arjessa ja ilmentävät sitä toiminnassaan huomattaen, minkä takia havainnot ajasta, sen kulumisesta ja tasoista, olivat ne sitten kirjallisia, kuvattuja tai suullisia, kertovat myös yksilön taustasta ja kiinnostuksen kohteista.

Lineaariseen aikakäsitykseen kuuluu erottamattomasti ajatus kronologisesta, etenevästä ajasta, jossa aikaa katsotaan nykyisyydestä menneisyyteen tai tulevaisuuteen. Aikaa on sen käsittämisen helpottamiseksi jaksettu eri pituisiin periodeihin, kuten antiikkiin, keskiaikaan, uuteen ja moderniin aikaan, joita myös historioitsijat käyttävät apuvälineenään

³ Grönholm & Paalumäki 2015, 9; Ollila 2009, 11; Schivelbusch 1986, 33–45.

⁴ Ks. esim. Ollila 2000, 18–32.

⁵ Subjektiivisesta aikakäsityksestä ks. Ollila 2000, 11, 49–53; Ollila 2011, 241–245.

⁶ Ollila 2000, 13.

tutkimuksissa.⁷ Ajan jakaminen tarkkarajaisiin keksittyihin jaksoihin on usein keinote-koista, eikä kovin perusteltua. David Phillips kritisoi periodisaatiota yhdeksi historiantutkimuksen suurimmista ongelmista. Hän pitää sen päähaasteina periodisaation subjektiivisuutta eli sitä, että laajoista muuten vaikeasti hallittavista ajanjaksoista on väkisin tehty eheitä kokonaisuuksia ja että jaksosten rajapisteinä ovat tapahtumat, joiden merkityksellisyys on suhteellista.⁸ Historioitsija Eric Hobsbawm onkin lanseerannut 1800-luvusta yleistyneen käsitteen ”pitkä vuosisata”, jonka mukaan vuosisadan voi ajatella alkaneen noin 1780-luvulla, jolloin ihmisten, käytettyjen hyödykkeiden ja palveluiden määrä kasvoi vauhdilla. Hän määritteli vuosisadan päättyneen vasta ensimmäiseen maailmansotaan, jolloin maailma tai ihmisten kuva siitä muuttui rysäyksellä.⁹ Tarkasteltaessa 1880-luvun matkakirjaa ei olekaan mielekäästä puhua vain kyseisen vuosikymmenen tai aikakauden vaikutuksesta teokseen ja sen tekijään, sillä tietyn ajan tuotos on aina useiden, pitkien ja monisyisten vaikutussuhteiden lopputulema.

David Lowenthal tarkastelee ihmisten suhdetta menneisyyteen muun muassa mielikuvien, uskomusten ja arvostuksen näkökulmasta tunnetussa tutkimuksessaan *The Past is a Foreign Country* (1985). Hän toteaa, miten menneisyyden reliikit, tarinat ja muistot peittävät ihmisten kokemuksia ja miten ihmiset ovat aina kytkeytyneitä menneisyyteen, kokemuksiin ja muistoihin. Paikoille, esineille ja kokemuksille annetaan merkityksiä sen pohjalta, miten menneisyyttä ja sen suhdetta nykyisyyteen ja tulevaisuuteen ymmärretään. Toisaalta menneisyys pysyy aina vieraana maana, sillä sitä on pakko katsoa nykyisyyden antamien tietojen läpi.¹⁰ Aikatasot risteävät ihmisissä ja siksi myös siinä, miten maailmaa tulkitaan. Anne Ollila varoittaa teoksessaan *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa* (2000), että etenkin historiantutkijoiden olisi hyvä tiedostaa oma aikakäsityksensä, sillä tarkasteltua kohdetta peilataan jatkuvasti sen valossa. Aikakäsitystä heijastetaan menneisyyteen, jolloin on mahdollista, että toisen aikakauden tai kulttuurin tapa jäsentää aikaa jää huomaamatta. Ollila korostaa, ettei menneisyyttä ja siinä esitettyjä aikakäsityksiä tulisi tarkastella vain kronologisesti, vaan myös syklisesti ja subjektiivisesti.¹¹

Pertti Grönholm ja Heli Paalumäki lähestyvät aikatasojen päällekkäisyyksiä hieman eri näkökulmasta toimittamassaan artikkelikokoelmassa *Kaipaava moderni. Nostalgian ja*

⁷ Ks. esim. Kemiläinen 1983, Viikari 1983.

⁸ Phillips 2002, 363–364.

⁹ Hobsbawm 1992. Ks. myös Hannu Salmi 2013.

¹⁰ Lowenthal 1985, xv–xxi, 3–13.

¹¹ Ollila 2000, 8–14.

utopian kohtaamisia Euroopassa 1600-luvulta 2000-luvulle (2015). He tarkastelevat ihmisten aikakokemuksia kaipuun, ikävöinnin ja unelmoinnin kokemuksina. Heidän havaintonsa mukaan nostalgiaan ja utopiaan liittyy paljon samankaltaisia piirteitä, kun niitä tarkastellaan kulttuuri-ilmiöinä ja yhteisöllisinä ajan kokemisen tapoina. Grönholm ja Paalumäki kysyvätkin, ovatko utopia ja nostalgia oikeastaan lähes samoja ilmiöitä: nostalgia täydellisen utopian kaipuuta menneisyydessä ja utopia haaveilua kuvitellusta tai kadotetusta menneisyydestä, mutta tulevaisuuteen suunnattuna.¹² Nostalgian ja utopian kokemukset liittyvät oleellisesti 1800-luvun aikalaiskokemukseen ajan irrallisuudesta. Hannu Salmen mukaan 1800-luvun eurooppalaiseen aikalaiskokemukseen kuului tunne vuosikauden vaihtumisesta ja tähän kytkeytyvä kokemus tietynlaisesta ajallisesta katkoksesta, menneisyyden ja tulevaisuuden rajalla elämisestä. Teoksessaan *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria* (2002) hän korostaa, että vuosisata tuntui aikalaisista samanaikaisesti vieraalta ja tutulta, mikä ilmeni myös eskapismien janona.¹³ Myös Lowenthal kirjoittaa tietynlaisesta eskapismista, 1800-luvun ihmisten halusta paeta modernia yhteiskuntaa toiseen aikaan ja kulttuuriin. Aikalaisten kiinnostus historiasta ja vieraista kulttuureista selittyi hänen mukaansa osin sillä, että he halusivat paeta modernin yhteiskunnan ikäviä puolia muualle.¹⁴ Ihmisen aikakäsitykseen kuuluvaa kaipuuta toiseen aikaan, oli se sitten esimerkiksi utopiaa tai nostalgiaa, on vastustettu syyttämällä sitä eskapismiksi, haluksi paeta nykyisyyttä, tai idealismiksi, todellisuudelle vieraaksi haaveiluksi.¹⁵

Toisen ajan kaipuuseen liittyy ajallisuuden lisäksi vahvasti tilallisuus. Maantieteilijä Edward Soja näkee, ettei ajallisuutta saisi erottaa tilallisuudesta eikä toisaalta myöskään yhteiskunnallisuudesta, sillä ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Hänen käyttöönsä ottamansa termin *thirdspace* avulla tila on mahdollista ymmärtää myös muuna kuin konkreettisena, havaittavana ilmiönä tai vain mielikuvituksen ja representaatioiden tuotteena. Tilan kolmannessa ulottuvuudessa nämä molemmat yhdistyvät ja vaihtelevat eri tavoin ja vaihtelevissa suhteissa.¹⁶ Reinhart Koselleck puolestaan esittää teoksessaan *Futures Past. On the Semantics of Historical Time* (1985), ettei tulevaisuuteen liity samanaista tilallisuutta kuin menneisyyteen ja nykyisyyteen. Hänen mukaansa nykyisyydessä niin kutsutut odotushorisontti ja kokemustila kohtaavat ja tulevaisuuden odotukset törmäävät menneisyyden kokemuksiin. Tulevaisuus on siis vasta edessä horisontissa olevaa

¹² Grönholm & Paalumäki 2015, 9–10.

¹³ Salmi 2002, 12–17. Ks. myös Salmi 2011, 7–14.

¹⁴ Lowenthal 1985, xvi–xxiii.

¹⁵ Grönholm & Paalumäki 2015, 10.

¹⁶ Soja 1996, 1–14. Ks. myös Syrjämaa & Tunturi 2002, 9–23.

tilatonta odotusta, joka saa tilansa vasta tultuaan koetuksi.¹⁷ Paalumäki ja Salmi jatkavat ajatusta ja esittävät, että tulevaisuudellekin voi nähdä paikan esimerkiksi käyttämällä mielikuvista tai kuvittelemalla sen nykyisyyden jatkeeksi, joka on tunnistettavissa ja nykyisyydelle tuttu.¹⁸ Pirjo Kukkonen allekirjoittaa myös nostalgian yhteyden tilaan ja paikkaan artikkelissaan *Nostalgian semiosis* (2007). Hän toteaa, että nostalgiaan kuuluu tietyn ajan tai aikakauden kaipuu, mikä tekee siitä keskeisen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ilmiön. Kukkonen pitää nostalgiaa keskeisenä merkitysten muodostamisen välineenä ja perustelee väitteen sillä, että ihminen käsittää ja kontekstoi omaa menneisyyttään käyttämällä muistiaan, joka kytkeytyy kulttuuriseen ja sosiaaliseen aikaan ja paikkaan.¹⁹

1.2. Matkakirja alkuperäisaineistona

Menneenä aikana eläneen ihmisen aikakäsityksen tarkasteleminen edellyttää, että meillä on aineistoa, joka mahdollistaa ihmisen ajatusten, kokemusten ja tunteiden tulkinnan. Käytän tutkielmassani tällaisena aineistona 1880-luvun matkakirjaa, jonka on kirjoittanut belgialainen kirjailija, historioitsija ja poliitikko Louis Hymans. Hän kirjoitti matkakirjansa kahdesta Italian-matkastaan, joiden aikana hän kävi maan suurimmissa kaupungeissa. Matkakertomukset ovat historiantutkijan aineistona – toki tarkemmasta tutkimuskohteesta riippuen – verrattain monipuolisia. Ne auttavat ymmärtämään, miten matkakohteessa vain rajallisen hetken viipynyt matkailija näki ja koki vieraan maan ja sen kulttuurin sekä miten ja mitä hän halusi siitä toisille kertoa. Matkoista kirjoittaminen yleistyi 1500-luvulla, jolloin sitä alettiin myös pitää oleellisena osana matkan tekoa. Matkakirjoittamisen kultakautena pidetään 1800-lukua, jolloin matkustaminen useista syistä yleistyi. Vuosisadan loppupuolella epäiltiin, että matkakirjat olisivat olleet menettämässä asemaansa tarpeellisina teoksina, koska liikenneyhteydet olivat parantuneet ja matkailusta oli tullut helpompaa ja yleisempää, mutta näin ei kuitenkaan käynyt. Etenkin Välimeri jatkoi matkailijoiden inspiroimista ja säilyi matkakirjojen aiheena.²⁰

Hymansin matkat 1860- ja 1880-luvuilla ajoittuvat *grand tour* -matkailun jälkeiselle ja varsinaisen turismin varhaiselle ajalle. Napoleonin sodat päättivät *grand tour* -matkusta-

¹⁷ Koselleck 1985, 1–14.

¹⁸ Paalumäki & Salmi 2002, 520–521.

¹⁹ Kukkonen 2007, 14–15.

²⁰ Pemble 1987, 6–7.

misen perinteen, ja uudet kotiseutu- ja ulkomaanmatkailun muodot yleistyivät. Uudet infrastruktuurit, kuten rautatiet ja hotellit, ja teknologisesti kehittyneet kulkuvälineet, kuten höyryjunat ja -laivat, tekivät matkustamisesta 1800-luvulla aiempaa edullisempaa, mukavampaa, nopeampaa ja turvallisempaa. Samaan aikaan eurooppalaisten teollistuneiden maiden, kuten Ison-Britannian, Ranskan ja Belgian, keskiluokat vaurastuivat ja matkustamisesta tuli muidenkin kuin vain varakkaiden yläluokkaisten huvia. Samoihin aikoihin matkailijoista alettiin tai he alkoivat itse käyttää itsestään nimitystä turisti; englanninkielinen sana *tourist* yleistyi jo 1780-luvulla ja *tourism* 1810-luvulla.²¹ Tuhansista eurooppalaisista matkailijoista tuli turisteja, joiden matkareitit, nähtävyydet, katseen kulku ja tapa reagoida näkemiinsä asioihin muistuttivat hyvin paljon toisiaan.²² Barbara Korte käyttää 1760- ja 1770-luvuilla syntyneestä ja Napoleonin sotien jälkeen yleistyneestä matkustamisen ilmiöstä käsitettä pittoreski turismi²³, joka tarkoittaa estetiikan arvostuksen takia matkustamista. Hänen mukaansa pittoreski turismi edelsi modernin vapaa-ajan turismia.²⁴ Elizabeth Bohls määrittelee pittoreskin turistin matkailijaksi, joka etsii staatista tapahtumaa tai maisemaa, jota voi kuvailla visuaalisin kielikuvin,²⁵ ja kuvaus täsmää monilta osin myös Hymansiin. Käytän Hymansista termiä matkailija, joka selventää eroa Hymansin ja modernin turistin välillä. Hymansin tavassa matkustaa on nähtävissä pittoreskin ja *grand tour* -matkailun perinteiden lisäksi myös häivähdys turismista esimerkiksi käytettyjen liikennevälineiden osalta.

Matkakirjoittamisen tavoissa tapahtui 1800-luvulla muutoksia aiempaan verrattuna. Kirjoittajien tyyli muuttui edellisen vuosisadan tavasta henkilökohtaisemmaksi: aiemmin matkailijat kuvailivat kokemuksiaan etäältä ja usein hyvin samalla tavalla, mutta pikkuhiljaa kuvaukset muuttuivat värikkäämmiksi ja monipuolisemmiksi. Matkailija ei enää vain vuolaasti ylistänyt näkemiään asioita, vaan saattoi myös kritisoida niitä. Samoihin aikoihin kirjoituksen kohteet laajenivat koskemaan nähtävyyksistä myös paikallisia, niin sanottua tavallisten ihmisten elämää.²⁶ Tämän takia 1800-luvun matkakirjallisuuden tutkiminen mahdollistaa hieman erilaisten asioiden tarkastelun kuin esimerkiksi edellisen

²¹ Hulme & Youngs 2002, 3, 7; Keighren 2015, 4–7; Korte 2016, 174–181.

²² Matkailun historiasta ks. esim. Hulme & Youngs 2002; Kostianen et al. 2004; MacCannell 1999. Matkustamisen helpottumisesta ja teknologian kehityksestä ks. Schivelbusch 1986.

²³ Turismi-termillä Korte haluaa erottaa keskiluokkaakin koskeneen estetiikan takia matkustamisen sitä edeltäneestä yläluokkien *grand tour* -matkailusta, joka koski harvempia ihmisiä ja tapahtui aikana, jolloin matkustaminen oli 1700-luvun loppua hankalampaa. Pittoreski turismi myös edelsi modernia vapaa-ajan turismia. Korte 2016, 179–180.

²⁴ Korte 2016, 179–181. Pittoreskiudesta ks. esim. Bohls 2017, Korte 2016, Pemble 1987.

²⁵ Bohls 2017, 249.

²⁶ Hulme & Youngs 2002, 4–7; Pemble 1987, 12; Youngs 2006, 2–5.

vuosisadan tuotokset. Toisaalta kirjoittamisen tavat pysyivät vielä suurelta osin hyvin samanlaisina, sillä matkailijat lukivat ennen matkalle lähtöä matkaoppaita, aiemmin matkanneiden kuvauksia matkakohteista ja muuta aiheesta kertovaa kirjallisuutta ja omak-suivat niistä, missä kaupungeissa kannatti käydä ja mitä nähtävyyksiä nähdä. Matkakohdetta kuvailevien kirjojen lukeminen ja maalausten ihailu myös opettivat, mihin asioihin matkailijan tuli kiinnittää huomionsa.²⁷ Lisäksi luettu kirjallisuus opetti ja vaikutti huo- maamattomasti, miten matkoista oli tapana kirjoittaa. Kirjoittamisen tavat eli topokset, olivatkin tuohon aikaan hyvin vakiintuneita.²⁸ Viktoriaanisen ajan matkakirjallisuudessa toistuva yleinen topos oli pittoreskiuden ja subliimiuden kuvaus ja kaipuu. Se ei syntynyt ainoastaan aikakauden esteettisestä muodista, vaan myös poliittisista olosuhteista, kun Napoleonin sodat pakottivat ihmiset matkailemaan aiempaa enemmän kotimaassa ja et- simään sieltä kauneutta. Pittoreskiuden topos herätti myös kritiikkiä ja sai osakseen satii- risia kirjoituksia etenkin 1860- ja 1870-luvuilla.²⁹ Aikakaudelle tyypillisten kirjoittami- sen tapojen tunnistaminen auttaa löytämään tekstistä myös niitä asioita, jotka erottuvat topoksesta, mikä tarjoaa mahdollisuuden uusien asioiden ja näkökulmien tarkasteluun.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen aikakäsitystä belgialaisen Louis Hymansin 1880-luvulla julkaistussa matkakirjassa *Souvenirs de Voyage. En Italie*. Pääkysymykseni on, minkälaisia aikakäsityksen ulottuvuuksia matkakirjassa on. Ensimmäinen alakysy- mykseni on, millaisia merkityksiä menneisyydellä ja nykyisyydellä teoksessa on. Toisena alakysymyksenä kysyn, miten toisen ajan kaipuu ilmenee Hymansin aikakäsityksessä. Matkakirja on kiinnostava aineisto aikakäsityksen tarkasteluun, sillä matkailija merkitsee kirjaan yleensä paitsi nykyisyyden ilmiöitä, myös menneisyydestä kertovia monument- teja ja historioita ja saattaa pohtia vielä edessäpäin odottavaa tulevaisuutta. Myös 1800- luvun loppupuolen Italia tarjoaa kiehtovan alustan aikakäsityksen, sen eri tasojen ja nii- den välisten suhteiden tutkimiseen, sillä tuolloin maa yhdistyi, mikä synnytti keskustelua muun muassa yhteiskunnallisista ja poliittisista uudistuksista. Italian kaupunkeja moder- nisoitiin ja suunniteltiin modernisoitaviksi vuoden 1861 itsenäistymistä seuranneina vuo- sikymmeninä, minkä takia matkailijatkin saattoivat huomioida muutokset tai niistä käy- dyt keskustelut esimerkiksi rinnastamalla uuden ja vanhan. Aineiston ja matkakohteen erityisyyden lisäksi Hymansin henkilökohtainen tausta tekee aikakäsityksen tarkastelusta hedelmällistä: Hymans oli kirjailijan lisäksi menneisyyttä tutkinut historioitsija ja tule- vaisuuteen katsonut liberaali poliitikko.

²⁷ Ks. esim. Duncan & Gregory 2002, 7; Koivunen, Syrjämaa & Söderholm 2006, 19.

²⁸ Ks. esim. Hulme & Youngs 2002, 3–7; Youngs 2006, 7–12.

²⁹ Korte 2016, 180–181.

Louis Hymans syntyi 1820-luvun lopulla Belgiaan, joka kuului tuolloin vielä Alankomaiden ja Luxemburgin kanssa samaan kuningaskuntaan. Hymans kasvoi maassa, jossa liberaalit ja katoliset taistelivat maan itsenäisyyden puolesta ranskalaisten avustuksella. Belgia julistautui itsenäiseksi vuonna 1830 ja sai hieman myöhemmin modernina ja liberaalina pidetyn perustuslain.³⁰ Hymansin isä oli ammatiltaan lääkäri, mutta Jean Stecherin kirjoittaman elämäkerrallisen artikkelin mukaan pojan ”moraalisesta ja kulttuurisesta kasvatuksesta” vastasi hänen äitinsä, joka vei häntä Brysselin kirkkoihin, museoihin ja gallerioihin jo silloin, kun poikaa pystyi vaivatta kantamaan harteilla. Hymansin isä oli uskonnoltaan juutalainen, mutta pojasta kasvatettiin äidin uskonnon mukaan protestantti, mikä erotti hänet maan katolisesta enemmistöstä. Hänen suvaitsevaiseen kasvatukseensa kuului myös muiden uskontojen ja aatteiden tuntemus: pojan ollessa vain viisivuotias hänen opettajinaan olivat muun muassa kaksi poliittiselta aatteeltaan liberaalia, eräs syvästi katolinen ja yksi anglikaani. Stecherin mukaan Hymans itse kuvasi saaneensa hyvin rationaalisen ja aatteiltaan neutraalin koulutuksen. Vain yksitoistavuotiaana Hymans alkoi käydä *Académie des Beaux Arts* -akatemian iltatunneilla, jolloin muun muassa Alankomaiden kulta-ajan taiteilijat tulivat hänelle hyvin tutuiksi. Viimeistään yliopistossa hänestä kehkeytyi taitava puhuja ja kirjoittaja, joka rakasti kotimaataan Belgiaa ja vakuuttui liberaalista politiikasta.³¹

Hymansin kirjoittama matkakirja *Souvenirs de Voyage. Italie* on vain yksi hänen kymmenistä kirjallisista teoksistaan. Hän aloitti kirjailijan uransa vain 13-vuotiaana julkaisemalla kokoelman runoja ja kääntämällä kaksi vuotta myöhemmin van Dyckin ja Rubensin muistelmat englannista ranskaan. Lisäksi hän julkaisi fiktiivisiä tarinoita, oopperan, laajoja historiateoksia, poliittisia esseitä ja esimerkiksi Venäjän- ja Saksan-matkakirjat. Hän oli kirjallisesti erittäin tuottoisa, mitä kuvaa sekin, että vielä hänen viimeisenä elinvuotenaan vuonna 1884 julkaistiin kolme hänen teostaan.³² Tässä tutkielmassa tarkastelemani matkakirja on siitä erityinen, että sitä ei luetella Hymansin kirjoittamien teosten listassa hänestä kertovassa elämäkerrassa, toisin kuin esimerkiksi muut tyyliään ja sisällöltään samankaltaiset matkakirjat.³³ Onkin mahdollista, ettei valitsemani matkakirja ole yhtä tunnettu kuin muut hänen matkajulkaisunsa. Tämän lisäksi ja osin ehkä myös tämän takia

³⁰ Perustuslakia pidettiin tuolloin verrattain modernina, mutta äänioikeus kuului vain noin prosentille väestöstä ja maan ainoaksi viralliseksi kieleksi määrättiin vähemmistökieli ranska. Belgian poliittisesta historiasta ks. esim. Cook 2002; Laqua 2015; Witte, Craeybeckx & Meynen 2009.

³¹ Stecher 1886, 259–264. Ks. myös Pergameni 1956, 708–711.

³² Ibid., 377–382.

³³ Ibid. Teosta ei myöskään mainita Pergamenin kirjoittamassa artikkelissa. Pergameni tosin viittaa artikkelissaan usein juuri Stecherin artikkeliin, mikä mahdollisesti selittää kyseisen matkakirjan puuttumisen. Ks. Pergameni 1956, 708–711.

Souvenirs de Voyage -teoksen julkaisuvuosi on tuntematon: Belgian kansalliskirjaston tietokannassa sen julkaisuvuosi merkitään ”[188?]”, minkä takia käytän itsekin samaa merkintätapaa. Itse teoksessa ei ole merkittynä julkaisuvuotta, mutta matkavuodet 1862 ja 1880 löytyvät siitä. Teos on mitä luultavimmin julkaistu joko nopeasti matkan jälkeen loppuvuonna 1880 tai pian sen jälkeen – arvatenkin kuitenkin ennen Hymansin kuolemaa vuonna 1884. Vertailukohteena voi käyttää hänen loppuvuoden 1856 Moskovan-matkastaan kertovaa teosta *Lettres Moscovites*, joka julkaistiin heti seuraavana vuonna 1857.³⁴

Tuntemattomuudesta huolimatta *Souvenirs de Voyage* on hieno näyte Hymansin kirjoitustaidosta ja tavasta ajatella ja kuvailla maailmaa. Teos on 148-sivuinen ja sisältää kuvauksen hänen kahdesta erillisestä Italian-matkastaan, vuoden 1862 muutaman päivän pituisesta Venetsian- ja vuoden 1880 laajemmasta 21 päivän matkasta. Tekstin lisäksi teoksessa on useita kaiverruskuvia, mutta jätän ne huomiotta niiden tuntemattoman alkuperän takia. Teosta ei ole kirjoitettu päiväkirjamaisesti niin, että päivämäärät aloittaisivat jokaisen luvun, mutta se etenee pääasiassa kronologisesti matkakohteesta ja -päivästä seuraavaan. Matka on tehty todennäköisesti syyskuussa, sillä hän kuvaa siinä Rooman valtaamisen kunniaksi järjestettyä juhlaa *venti settembre*.³⁵ Kirja on kirjoitettu hyvin värikkäästi ja humoristisesti niin, että kirjailijan persoona erottuu siitä selkeästi. Kirjailija puhuttelee useissa tekstin kohdissa suoraan lukijaa ja selkeästi osoittaa sanansa hänelle: matkakirja on siis kirjoitettu paitsi omaksi iloksi ja muistoksi myös tavoittaakseen lukijansa, joita se voisi mahdollisesti hyödyttää samankaltaisen matkan suunnittelussa. Tekstistä käy ilmi, että Hymansin tarkoituksena on tarjota lukijalle erityisesti sellaisia matkavinkkejä, joita perinteiset matkaoppaat kuten Baedekerit ja Murrayt eivät anna,³⁶ mikä on monille muillekin matkaoppaiden kulta-ajan matkakirjoille tavanomaista.³⁷ Teoksensa alussa Hymans perustelee matkan tekemisen ja kirjan kirjoittamisen sillä, miten hänen kaltaisensa oppineen kirjailijan on suorastaan häpeällistä olla käymättä kunnolla Italiassa ja olla osallistumatta pitkään kirjoittamisen perinteeseen.³⁸

Matkakirjana Hymansin teos on melko tyypillinen aikansa tuotos – ovathan niin matkakohde, siitä kertovan teoksen tekstilaji ja matkailijan korkea yhteiskuntaluokka tavanomaisia 1800-luvun loppupuolen eurooppalaisille matkailijoille. Hymansin teoksessa myös toistuvat useat samat huomiot kuin muissa aikalaisten matkakirjoissa: Venetsiassa

³⁴ Hymans 1857.

³⁵ Ibid., 60.

³⁶ Ibid., 72, 110.

³⁷ Ks. esim. Carr 2002, 79; Buzard 2002, 48–49.

³⁸ Hymans [188?], 9–10.

täysikuu loistaa ja valaisee yöllistä saapujaa, Roomassa Pietarinkirkon kupoli on ensimmäinen kaupungista erottuva asia ja Napoli puolestaan hurmaa matkailijan täydellisellä pittoreskiudellaan.³⁹ Teos on mahdollista luokitella niin kutsutun pittoreskin turismin tai matkailun tyypilliseksi matkakirjaksi. Useat matkakirjallisuudessa käytetyt tavat kertoa nähtävyyksistä ja kuvailla niiden herättämiä tuntemuksia olivat vakiintuneet topoksiksi, minkä takia kirjat saattavat tuntua lukijasta yksioikoisilta ja samaa toistavilta. Vakiintuneista kirjoittamisen tavoista huolimatta matkakirjasta on mahdollista löytää myös uusia merkityksiä, sillä matkailija kuvasi teoksessaan aina omia, henkilökohtaisia kokemuksiaan.⁴⁰ Benjamin Colbertin *Shelley's Eye. Travel Writing and Aesthetic Vision* -teoksen (2006) mukaan matkakirjan kirjoittaja on aina tarkkailija, *observer*, joka näkee vain ennalta määrätyt mahdollisuudet, sillä sisäiset konventiot ja rajoitteet vaikuttavat matkailijaan tiedostamattakin.⁴¹ Toisesta kulttuurista tullut matkustaja katsoi matkakohdetta omien muistojensa ja ajatustensa läpi, minkä takia kokemuksissa oli aina myös omakohtaisuutta ja erityisyyttä. Myös Auvo Kostiainen toteaa artikkelissaan *Turistien jalanjäljillä. Matkailun historia tutkimuskohteena* (1997), että ihmisen matkustaessa vieraaseen kulttuuripiiriin hän kantaa mukanaan joko tiedostaen tai tiedostamattaan omaa kasvustaan, taustaansa ja maailmankuvaansa. Niitä vasten hän myös heijastaa näkemiään ja kokemuksiaan asioita. Tämä tekee Kostiaisen mukaan matkailijoiden kirjoittamien kommenttien ja muistiinpanojen tutkailusta esimerkiksi matkakirjoissa erityisen antoisaa.⁴²

Eri maiden ja eri kohteiden matkakirjallisuutta on tutkittu kattavasti. Tutkimuserinteessä ovat selvästi nähtävissä aikakausikohtaiset, aluekohtaiset ja temaattiset näkökulmat. Tutkimukset painottuvat määrällisesti kuitenkin Isoon-Britanniaan, *grand tourin* ajan ja viktoriaanisen ajan matkailuun. Tämä selittynee Ison-Britannian nopealla teollistumisella 1700-luvun lopulla ja tästä seuranneella matkailun selvällä yleistymisellä. *Grand tour* -matkailu oli ilmiönä erityinen, sillä se liikkutti nuoria pääosin yläluokkaisia miehiä erityisesti Välimerelle ja loi pohjaa 1800-luvun matkailulle ja turismille. Viktoriaanisen ajan matkailu seurasi *grand touria* ja kytkeytyi pitkälti juuri samanaikaiseen yhteiskunnan teollistumiseen ja vaurastumiseen, jolloin ihmisten vapaa-ajan määrä ja varallisuus kasvoivat. Tuona aikana matkailijoiden määrä kasvoi rajusti ja matkakohteisiin syntyi

³⁹ Hymans [188?], 58, 63–66, 140. Tutkimuksia aiheesta ks. esim. Gephardt 2014; Pemble 1987;

⁴⁰ Matkakirjallisuudesta ks. esim. Dodd 1982; Thompson 2011; Watson 2009; Youngs 2006.

⁴¹ Colbert 2005, 7.

⁴² Kostiainen 1997, 72.

moderniin aikaan liitetty matkailuinfrastruktuuri kuten hotellit, ravintolat ja ryhmämatkoja tarjonneet matkatoimistot.⁴³ Tutkimuksista, jotka käsittelevät muidenkin kuin belgialaisten ja 1860–80-luvuilla Italiaan matkustaneiden matkoja, on hyötyä myös Louis Hymansin matkakirjan tarkastelussa. Belgiassa oli 1800-luvulla paljon yhtäläisyyksiä esimerkiksi Isoon-Britanniaan, sillä molemmat olivat teollistuneita ja vaurastuneita siirtomaavaltoja. Lisäksi Hymans ihanoi avoimesti Isoa-Britanniaa sekä sen yhteiskuntaa ja kulttuuria.⁴⁴ Ajallisesti hieman eri aikaan sijoittuvat tutkimukset puolestaan antavat vertailukohteen Hymansin matkakirjalle, sillä ne kertovat matkailun ja matkakirjoittamisen perinteistä ja siitä, miten ne ovat muuttuneet.

Italiaa käsittelevään matkakirjallisuuteen on tutkimuksissa liitetty ajatus aitouden kokemuksen etsimisestä ja pyrkimyksestä paeta modernia yhteiskuntaa menneisyyteen. John Pemble tarkastelee teoksessaan *The Mediterranean Passion. Victorians and Edwardians in the South* (1987) viktoriaanisen ajan Välimerelle sijoittuvia matkakertomuksia ja niissä näkyviä matkailijoiden kokemuksia ja asenteita. Hänen mukaansa Välimerelle matkustamiseen liittyi vahvasti halu nähdä autenttinen, tunnettu etelä ja kokea se, mistä niin monet olivat jo kirjoittaneet ja maallaneet. Pemble paljastaa myös matkojen kytköksen aikalaisten aikakäsityksiin, sillä hänen mukaansa Italiasta haettiin kokemusta ja ymmärrystä menneestä – nykyisyyden Italia oli toisarvoinen menneisyyden rinnalla, ja nykyisyydestä haluttiin lukea vain, jotta ymmärrettiin paremmin menneisyyttä.⁴⁵ Samaa ajatusta jatkaa turismia ilmiönä tutkinut Dean MacCannell. Hän toteaa teoksessaan *The Tourist. A New Theory of the Leisure Class* (1999), että turisti janoaa matkaltaan aitoa näkymää vierasmaailman kulttuuriin: modernissa ajassa elävät ihmiset kokevat löytävänsä autenttisuuden ja todellisuuden jostain muualta kuin omasta kotikaupungistaan tai -maastaan, ehkä toisesta kulttuurista tai aikakaudesta.⁴⁶

Hyödynnän tutkielmassa matkakirjallisuuden tutkimuksessa käytettyjä metodeja, lähdeaineiston kriittistä arviointia ja lähde- ja tutkimusaineistojen välisten riippuvuuksien pohittamista.⁴⁷ Työtä läpäisee ajallisuus ja historiallisen muutoksen huomioiminen. Historiantutkijalle suuri haaste matkakirjallisuuden tulkinnessa on se, että tekstin laatijoista on usein haasteellista löytää tarpeeksi tietoa, jotta matkakuvauksia voisi tarpeeksi peilata

⁴³ Matkailun historiasta ks. esim. Hulme & Youngs 2002; Kostiainen et al. 2004 tai MacCannell 1999.

⁴⁴ Pergameni 1956, 710.

⁴⁵ Pemble 1987, 2–12.

⁴⁶ MacCannell 1999, 2–3.

⁴⁷ Käyttämistäni metodeista ks. lisää Kostiainen 1997, 79; Nivala & Mähkä 2012, 7–14.

heidän taustoihinsa.⁴⁸ Vain matkakertomusta analysoimalla ei olekaan mahdollista ymmärtää kattavasti, millainen kirjoittajan aikakäsitys on. Louis Hymansista on onneksi julkaistu vuonna 1886 Jean Stecherin Belgian *Académie Royale*n vuosikirjaan laatima kattava elämäkerrallinen artikkeli, joka auttaa pääsemään hieman lähemmäs hänen maailmankatsomustaan. Tarkastelen alkuperäisaineistoa vertaamalla sitä aikakauden matkakirjallisuuteen ja sen topoksiin sekä kontekstoimalla sitä ajallisuuden lisäksi myös matkailijan taustoihin. En yritä selvittää, mitkä Hymansin kirjoittamista asioista ovat totta tai onko hän todella sitä mieltä kuin kirjoittaa olevansa, vaan minua kiinnostaa kokemusten, muistamisen ja tunteiden merkitys tekstin tuottamisen hetkellä. Matka tarjoaa vain alustan näille kokemuksille, havainnoille ja ajatuksille. Sovellankin työssäni muistitiedon tutkimuksessa hyödynnettyä ajatusta siitä, ettei tutkimuksen kannalta ole oleellista, onko menneisyys muistettu oikein tai tapahtuiko muistettua asiaa lainkaan.⁴⁹

⁴⁸ Kostiainen 1997, 72.

⁴⁹ Kalela 1984, 4; Rossi 2013, 52, 57–58; Sallinen 2004, 88–89.

2. Menneisyyden ja nykyisyyden merkitykset

2.1. Mennyt historiana, jäänteinä ja mielikuvina

Louis Hymans näki elinvuosiensa 1829–1884 aikana Belgian, joka muuttui vauhdilla teollistumisen sekä maan saaman liberaalin parlamentin ja perustuslain ansiosta. Belgiassa tapahtuneet poliittiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset muutokset olivat osa laajempaa eurooppalaista aatteiden virtausta, jonka yhtenä isona laukaisijana oli Ranskan suuri vallankumous (1789) ja sen jälkimainingit. Belgiasta tuli Manner-Euroopan ensimmäinen moderni teollistunut valtio, joka myös vakiinnutti asemansa maailmankaupassa. Belgia oli vuonna 1880 kuin Iso-Britannia tai Saksa – teollistunut, vauras ja moderni maa.⁵⁰ Teollistuminen tarkoitti monia mullistuksia taloudellissosiaalisissa rakenteissa, kun talouselämä vilkastui, kaupungistuminen kiihtyi, erilaiset aatteet voimistuivat ja työväenluokka syntyi. Vuosisataa leimasi ihmisten aineellisen hyvinvoinnin kasvu sekä tieteen ja teknologian nopea kehittyminen. Myös uudet taidesuuntaukset kuten impressionismi ja realismi ravisuttivat osaltaan aiempia vakiintuneita mielikuvia maailmasta. Maailmankatsomukset laajenivat ja muotoutuivat uudelleen.⁵¹

Kuten monissa eurooppalaisissa maissa myös Belgiassa erilaiset aatteet levisivät ja saivat kannatusta eri yhteiskuntaluokissa. Ennen vuotta 1830 Belgia oli ollut osa Ranskaa ja tämän jälkeen Belgiasta, Luxemburgista ja Alankomaista muodostunutta Alankomaiden kuningaskuntaa, mutta nationalismi synnytti maassa voimakkaan tahdon itsenäistyä. Itsenäistyminen toteutuikin Ranskan ja Kansainliiton avustuksella vuonna 1830, ja maa sai ensimmäisenä eurooppalaisena valtiona modernin liberaalin perustuslain. Itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä Belgian politiikassa keskusteltiin muun muassa katolisen ja protestanttisen kirkon vallanjaosta ja vastakkaisena mielipiteenä sekularismin hyödyistä. Myös liberalismi ja sosialismi saivat kannatusta, mikä näkyi keskusteluissa esimerkiksi kielipolitiikasta, talouspolitiikasta ja uskonnosta. Louis Hymansin ollessa kansanedustajana vuosina 1859–1870 Belgian poliittista ilmapiiriä hallitsi pääasiassa keskiluokan kannattama liberalismi, joiden kannattajiin Hymanskin lukeutui ja joka sai taak-

⁵⁰ Laqua 2015, 1, 82–83. Ks. myös esim. Cook 2002; Witte, Craeybeckx & Meynen 2009.

⁵¹ Belgian historiasta ks. esim. Cook 2002; Witte, Craeybeckx & Meynen 2009. Euroopan 1800-luvun aatehistoriasta ks. esim. Hobsbawm 1987; Salmi 2008.

seen kannattajien enemmistön niin parlamentissa kuin hallituksessakin. Taloudellisen liberalismin lisäksi liberalistit kannattivat vallan vähentämistä yläluokalta, hollanninkielisten oikeuksien parantamista, sekularismin edistämistä ja rationaalista humanismia.⁵²

1800-lukua on monesti kutsuttu edistyksen vuosisadaksi. Teollistumisen ja teknologisen kehityksen myötä ihmisten vapaa-ajan määrä moninkertaistui aiempaan verrattuna, mikä mahdollisti kotoa poissa olemisen useidenkin päivien tai viikkojen ajaksi. Matkustaminen myös sujuvoitui, kun infrastruktuuri parani: rautatieverkostot kattoivat vuosisadan kuluessa ison osan mantereesta ja höyryn käyttö yleistyi junien lisäksi laivoissa. Yhteiskunnan radikaali muuttuminen niin lyhyessä ajassa muutti ihmisten suhtautumista aikaan ja synnytti uudenlaisia tunteita elämän hallitsemattomuudesta. Yksi pelottavia tunteita herättänyt asia oli juuri matkustaminen, joka nopeutui höyryjunien ja -laivojen myötä. Wolfgang Schivelbuschin mukaan ennenkokematon nopea paikasta toiseen siirtyminen ja maisemien ohi vilahtaminen junanikkunoissa muutti ihmisten suhdetta aikaan ja paikkaan.⁵³ Hannu Salmi vahvistaa, että 1800-lukua leimasi laajemmin tunne ajallisesta irrallisuudesta ja kiinnittymättömyydestä. Aikalaiset tunsivat elävänsä menneisyyden ja tulevaisuuden rajalla, pinnalla, joka ei kuulunut kumpaankaan. Tällainen ajallisuuden epävarmuus erottuu myös aikalaiskirjallisuudesta.⁵⁴

Edistyksen vuosisataan kuuluu hieman paradoksaalisesti myös aikalaisten kiinnostus menneisyyteen ja sen ihannoiti.⁵⁵ John Pembrin mukaan menneisyys oli se, mikä viktorianisen ajan brittejä Välimeren alueessa kiehtoi ja nykyisyyttäkin yritettiin ymmärtää pääasiassa siksi, että menneisyys tuntuisi käsitettävämmältä.⁵⁶ Heille matka merkitsi jonkinlaista pakoa nykyisyydestä, modernista teollistuneesta yhteiskunnasta, menneisyyteen eli pittoreskiin ja romanttiseen Italiaan. Kaikki eivät kuitenkaan kokeneet Italian menneisyyttä vaihtoehtona nykyisyydelle, vaan esimerkiksi whig-historioitsijat 1800-luvun puollessavälissä halusivat tehdä menneestä päinvastoin kotoisan ja piristävän mallin nykyisyydelle. He halusivat korostaa enemmän menneisyyden ja nykyisyyden välisiä yhteneväisyyksiä ja jatkumoa. Vuosisadan kuluessa historioitsijoiden, antropologien ja muiden asiantuntijoiden tiedot menneestä kuitenkin kasvoivat merkittävästi aiemmasta, ja menneen ja nykyisyyden erilaisuus yleistyi ajatuksena. Tämän jälkeen historian- ja kulttuurintutkijat eivät enää ajatelleet Italiaakaan nykyisyyden esimerkkinä, vaan tietoisuus

⁵² Witte, Craeybeckx & Meynen 2009, 9–19, 61–66.

⁵³ Schivelbusch 1986, 33–45.

⁵⁴ Salmi 2002, 13–15.

⁵⁵ Ks. esim. Fraser 1992, 1–11; Lowenthal 1985, xx–xxiii; Pemble 1987, 1–13.

⁵⁶ Pemble 1987, 2–12.

historiallisesta muutoksesta vahvistui: mennyttä alettiin pitää, Lowenthalin sanoja lainaten, vieraana maana.⁵⁷

Tällaisena mittavien fyysisten ja henkisten muutosten sekä edistyksen aikana kirjailija, historioitsija ja poliitikko Louis Hymans teki kaksi Italian-matkaansa. Ensimmäisen hän teki vuonna 1862 Venetsiaan ja toisen vuonna 1880 Genovaan, Roomaan, Napoliin ja Firenzeen. Kolme aikatasoa – menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus – olivat hänen kokemuksissaan läsnä, koska hän matkusti omana nykyaikanaan muistaen aiemmat kokemuksensa ja tiedostaen oman tulevaisuutensa. Hänen suhteensa aikaan korostui silloin, kun hän matkusti junalla ja muilla kulkuvälineillä, suunnitteli matkansa kulkua ja muisteli jo kulunutta matkaa. Toisaalta hän näki ympärillään menneisyydessä rakennettuja ja menneestä kertovia monumentteja, tarkkaili paikallisten elämää ja katsoi vielä keskeneräisiä, mutta tulevaisuudessa valmistuvia rakennuksia. Hymansin matkakirjaansa valitsemat ja kirjoittamat muistot, mielipiteet ja kokemukset kertovat, minkälainen hänen käsityksensä ajan eri tasoista on. Tässä luvussa tarkastelen, minkälaisia merkityksiä menneisyydellä ja nykyisyydellä matkakirjassa on. Selvitän aluksi, miten mennyt näkyy Hymansin matkakirjassa historiana, jäänteinä ja mielikuvina sekä miten Hymans suhtautuu menneeseen. Sen jälkeen tarkastelen, miten menneisyyttä jaotellaan teoksessa aikakausiksi. Kolmannessa alaluvussa kysyn, minkälainen nykyisyys Hymansin aikakäsityksen mukaan on.

David Lowenthal kirjoittaa osuvasti, että menneisyys ympäröi ja kyllästää ihmisiä. Jokainen nähty kohta, näytelmä, teko ja lausuma pitää sisällään jäljen menneisyydestä, aiemmista ajoista. Myös nykyisyydessä omattu tietoisuus rakentuu menneisyydestä kerätyille ja poimituille tiedoille.⁵⁸ Hymansin laatima kirja on siis jo itsessään hänen muistinsa tuottama monia aikatasoja sisältävä teos, jossa menneisyys näkyy usein tavoin. Lowenthal jakaa tiedot menneisyydestä kolmeen päälähteeseen: historiaan, muistiin ja reliikkeihin eli jäänteisiin. Näistä historian ja muistin hän määrittelee oivaltamisen prosessin tulokseksi, jossa kaikki nämä osat ovat mukana, mutta rajoiltaan ne ovat epämääräisiä. Reliikit sen sijaan eivät ole prosesseja, vaan niiden jäänteitä.⁵⁹ Sovellan Lowenthalin määritelmää menneisyyden tiedonlähteistä, kun tarkastelen, minkälainen Hymansin teoksessa oleva menneisyys on. Kolmesta käsitteestä muisti on matkakirjassa esitettyä menneisyyttä tarkasteltaessa haasteellisin, sillä koko matkakirja on teoksena matkailijan muistin tuotos. Lisäksi sekä teoksessa esitetty historia että kuvatut reliikit ovat Hymansin muistin välittämiä. Siksi tarkastelen muistin sijaan rajatumminkin matkailijan mielikuvia ja niiden välittämää

⁵⁷ Lowenthal 1985, 101–102.

⁵⁸ Ibid., 185. Ks. myös Kemiläinen 1983, 51; Viikari 1983, 87.

⁵⁹ Ibid., 187.

kuvaa menneisyydestä. Mielikuvat kuitenkin kytkeytyvät erottamattomasti muistiin ja muistamiseen. Matkailijan kuvailemat historiat, reliikit ja mielikuvat kertovat paitsi esitetyistä menneisyyden ulottuvuuksista myös vakiintuneista kirjoittamisen topoksista, sillä samat tavat kuvata ilmiöitä usein toistuivat teoksista seuraaviin 1800-luvun läpi.⁶⁰

Hymans oli historioitsija, joka julkaisi elämänsä aikana useita historiateoksia, joista tunnetuin oli viimeisin, kattava *Belgian poliittinen historia* -teos.⁶¹ Oletetusti hän myös luki paljon historiateoksia ja tunsii Italian historian. Historia näkyy yhtenä menneisyyden osa-alueena matkakirjoissa ennen kaikkea viittauksina menneisyyden tapahtumiin, jotka todistavat, että kirjoittaja on lukenut maan menneisyydestä kertovia historioita. Historian viittauksien voi samalla tulkita olevan kirjoittajan julkaisemia historian esityksiä – tai osa yhtä historian esitystä eli koko matkakirjaa – jotka vaikuttavat lukijan historiakäsitykseen.⁶² Sen lisäksi, että viittaukset menneisyyden tapahtumiin muodostavat teoksessa uuden historian esityksen, muistetut tiedot ovat alkujaan olleet historian esityksiä, kenties historiateoksia, jotka matkailija on lukenut ja omaksunut. Tieteelliseksi historiateokseksi Hymansin matkakirjaa ei voi kutsua, mutta sitä on mahdollista pitää moniulotteisena historiasta kertovana teoksena – kirjana, jossa sekä viitataan omaksuttuihin historiatietoihin ja joka on itsenäinen muistiin pohjautuva historian esitys. Matkakirjoissa on tavanomaista kertoa jonkin verran kohdemaan historiasta silloin, kun halutaan selventää lukijalle nähtyjen monumenttien taustalla olevaa historiaa. Tämän ja Hymansin historioitsijan ammatin takia onkin hieman yllättävää, ettei hänen matkakirjassaan ole useitakaan Italian historiasta kertovia kohtia. Kattavimmin Hymans kirjoittaa Italian kaupunkien historiasta aina kaupunkiin saapumisensa yhteydessä esitellessään lukijalle uutta kaupunkia. Hän ei kuitenkaan kirjoita tavanomaisesti kertomalla, miten pitkä menneisyys kaupungilla on tai minkälaisia vaiheita sillä on menneisyydessään ollut. Sen sijaan hän ikään kuin piilottaa historiatietoutensa menneisyydestä innokkaiden ihastuksen huudahdusten joukkoon. Esimerkiksi kun Hymans kuvaa saapumistaan Firenzeen toisen matkansa loppupuolella, hän kirjoittaa, miten kaupunki ansaitsikaan olla pääkaupunki. Hän jatkaa, että kaupungissa näkyy niemimaan sivilisaation kehitys, ja miten juuri Firenzellä on ollut kunnia olla Ita-

⁶⁰ Pemble 1987, 13.

⁶¹ Stecher 1886, 377–382. Hymans myös palkittiin vuonna 1880 akateemikon arvonimellä hänen elämäntyöstään. Ks. Pergameni 1956, 711; Stecher 1886, 347–348.

⁶² Kalela 2000, 11–23, 39. Kalelan mukaan ihmisten historiatietoisuus muovautuu erilaisten niin julkisten kuin yksityistenkin historian esitysten myötä. Historian tutkimukset ovat vain yksi monista historian esityksistä.

lian suurista kaupungeista se, jota ovat johtaneet älykkäät ja koulutetut suvereenihallitsijat vuosisatojen ajan lähes ilman keskeytyksiä.⁶³ Kohta osoittaa, että Hymans todella tuntee maan historian, muttei koe tarpeelliseksi kirjoittaa siitä kattavasti. Kuvauksesta lukijan on kuitenkin mahdollista ymmärtää, että Firenze on aiemmin ollut maan pääkaupunki ja että sillä on pitkä historia Hymansin mielestä taitavien hallitsijoiden vallan alla.

Vaikka Hymans oli historioitsija, matkakirjaa ei voi pitää kattavasti historiasta kertovana teoksena, sillä hän kirjoittaa Italian menneisyydestä useimmiten hyvin tiiviisti. Usein tekstikohdat ovat enemmänkin ylimalkaisia viittauksia historiaan ja pitävät sisällään ikään kuin oletuksen siitä, että myös lukija on oppinut ihminen, joka jo hallitsee Italian historian, minkä takia hänellä ei ole tarvetta kirjoittaa kattavammin. Tällaisena oletuksena lukijan yhteiskuntaluokasta voi pitää esimerkiksi kohtaa, jossa Hymans saapuu ensimmäiseen matkakohteeseensa Torinoon. Hän kertoo jo luvun ensimmäisessä lauseessa, ettei Torino ole vielä varsinaista Italiaa, ”Turin n’est pas encore à proprement parler l’Italie”, muttei anna tähän tarkempaa perustelua.⁶⁴ Syy siihen, ettei kaupunki tunnu aidolta Italialta, vaikka oli ollut maan pääkaupunkinakin, on todennäköisesti menneisyydessä 1200-luvulla alkaneessa ajanjaksossa, jolloin Torino oli ranskalaisten hallitsemaa seutua. Genovassa innostunut ja tunteikas matkailija sen sijaan ilmaisee saapuneensa vihdoinkin aitoon Italiaan: ”Quelle douce jouissance, quelle émotion à la vue de cette terre qui est enfin l’Italie, la vraie, la véritable, cette antique reine du monde [...]”.⁶⁵ Kaupungin todellisen italialaisuuden syy selviää jo lainauksestakin: Genovalla on pitkä ja merkittävä historia ja ennen kaikkea se on ollut keskiajalta lähtien itsenäinen italialainen kaupunkivaltio, jota vieraat maat eivät olleet hallinneet ennen Napoleonin sotia 1700-luvun lopulla.⁶⁶ Italian historia on Firenzen ja Genovan lisäksi välähdyksinä esillä myös Roomassa, Napolissa ja Venetsiassa, mutta missään kohdassa Hymans ei tee historiasta seikkaperäistä selontekoa. On kuitenkin selvää, että historia on Hymansille yksi menneisyyden osa-alueista. Se on ulottuvuus, joka kulkee maltillisesti läpi teoksen nousematta kuitenkaan pääosaan.

Hyvin usein syy siihen, minkä takia Hymans alkaa kertoa maan historiasta, johtuu hänen näkemästään reliikistä eli menneisyyden jäännöksestä. Muinaisjäännökset tarkoittavat

⁶³ Hymans [188?], 111–112.

⁶⁴ Ibid., 15.

⁶⁵ Ibid., 21.

⁶⁶ Italian historiasta ks. esim. Baldoli 2009; Meriggi 1996.

Rodney Harrisonin lavean määritelmän mukaan sekä aineellisia rakennuksia, monumentteja, muistomerkkejä että aineettomia lauluja, juhlia ja kieliä.⁶⁷ Françoise Choay määrittelee historiallisen monumentin moderniksi ajatukseksi: hänen mukaansa historiallinen monumentti 1800-luvun merkityksessään keksittiin vuonna 1790, ja sen institutionalisoi *Comission des monuments historiques* vuonna 1830.⁶⁸ Tällöin historiallisen monumentin merkitys muuttui a priorista a posterioriksi; historiallisia monumentteja ei määritelty sellaisiksi rakennusvaiheessa, vaan historioitsijat ja tavalliset ihmiset luokittelivat haluamansa rakennelmat sellaisiksi. Historiallinen monumentti saattoi siis 1800-luvulla olla muukin kuin muistomerkki tai monumentti. Yhdistävää niille oli, että ne saivat merkityksensä ajan kulumisen myötä, minkä takia niiden merkityksellisyys vaihteli eri aikoina ja riippui taiteellisista ja historiallisista mieltymyksistä. Siksi historiallinen monumentti voi kertoa sekä aikalaisten tiedoista menneisyydestä että esteettisistä mieltymyksistä, jotka ovat nykyaikanakin voimissaan huolimatta ajan kulumisesta.⁶⁹ Hymans tunnistaa fyysisiä muinaisjäännöksiä jokaisessa kaupungissa, jossa hän vierailee: esimerkiksi Genovassa ja Torinossa hän kuvailee kaupungin monumentteja ja patsaita, Roomassa ja Pompejissa hän näkee antiikin ajan raunioita ja Firenzessä hän ihailee renessanssiajan maalauksia ja veistoksia.⁷⁰ Hän ei kirjoita muinaisjäännöksistä laveasti, vaan mainitsee niitä lähinnä luettelomaisesti. Niiden näkeminen on kuitenkin hyvin usein syy siihen, että hän alkaa kirjoittaa muutamalla rivillä kaupungin tai maan historiasta. Esimerkiksi Venetsiassa Dogen palatsin mainittuaan hän kertoo lyhyesti sen aiemmista käyttötarkoituksista ja Pompejissa kaupungin rauniot saavat hänet kertomaan muutamalla rivillä myös antiikin ajan ihmisten elämästä kaupungissa.⁷¹ Hymansin luetteloidut ja mainitsevat jäännökset ovat hyvin tyyppillisiä nähtävyyksiä Italian-matkailijoille. Kirjoittamisen topokseen myös kuului Hymansinkin noudattama luettelomainen reliikkien mainitseminen.⁷²

Aineettoman perinnön tunnistaminen Hymansin tekstistä on paljon konkreettisten jäännösten tunnistamista haasteellisempaa. Tarkemmalla katsomisella on kuitenkin huomattavissa, että myös ne ovat osa matkakirjassa esitettyä menneisyyttä. Roomassa hän kertoo vierailunsa aikaan vietettävästä kaupungin valtaamisen kymmenvuotisjuhlasta.

⁶⁷ Harrison 2013, 15.

⁶⁸ Choayn mukaan historiallinen monumentti syntyi jo vuonna 1420, kun Avignon'sta karkotuksesta palannut paavi Martinus V halusi palauttaa Rooman kaupungin aiemman arvovallan muun muassa antiikin raunioiden ja maan tarunhoitoisen menneisyyden avulla. 1800-luvun merkityksensä se sai vasta 1700-luvun lopulla Ranskan suuren vallankumouksen jälkeen. Choay 2001, 17, 63.

⁶⁹ Choay 2001, 63–65.

⁷⁰ Hymans [188?], 15–16, 72–73, 112–113.

⁷¹ Ibid., 74, 146.

⁷² Pemble 1987, 72–73.

Dans quelques quartiers des troupes de gamins faisaient éclater des pétards sous les pieds des chevaux. C'était leur façon de célébrer l'anniversaire de l'entrée des troupes italiennes à Rome. De grandes affiches annonçaient pour le lendemain une fête sur la place du Peuple. On devait inaugurer, en grande pompe, à la porte Pia, une inscription en l'honneur des patriotes tombés le 20 septembre 1870. Quelques rues étaient décorées de feuillage et avec un goût très médiocre.⁷³

Kuvaus on matkakirjassa poikkeuksellisen yksityiskohtainen ja monisanainen, sillä Hymans ei kirjoita esimerkiksi maan tai kaupungin historiasta yhtä kattavasti. Se, että hän kuvailee hevosia ja ilotulitteita, suurjuhlan mainontaa, muistolaattaa ja kaupungin koristeita ja lopuksi vielä toteaa tiedoksi lukijalle, että katujen koristelu on toteutettu kehnolla maulla, todistavat, että hän selkeästi pitää juhlaa erityisenä ja lukijaakin kiinnostavana asiana.

Hymans mainitsee matkakirjassaan myös laulavat italialaiset tai tarkemmin laulavat napolilaiset ja venetsialaiset gondolieerit.⁷⁴ Laulavien napolilaisten ja gondolieerien mainitseminen 1800-luvun matkakirjoissa oli yleistä ja kuului Napolista ja Italiasta kirjoittamisen perinteeseen. Laulavien iloisten napolilaisten topos liittyi kuviteltuun napolilaisten ja koko etelän värikkääseen luonteeseen, joka vahvistui yhä pittoreskin turismin aikana.⁷⁵ Paikallisten lauluista kirjoittaminen kertoo myös laajemmasta nationalismin vahvistamasta kiinnostuksesta kansankulttuureja ja -perinteitä kohtaan. Napolilaisia lauluja pidettiin erityisen autenttisia, koska ne kertoivat paikallisten elämästä heidän kielellään ja niitä säestettiin paikallisilla soittimilla.⁷⁶ Usein teollistuneista maista lähteneet matkailijat liitivät etelän ihmisten iloisuuden, kepeyden ja huolettomuuden oman yhteiskuntansa moderniuuden vastakohtaksi, minkä takia paikallisten musiikki nähtiin myös merkkinä menneisyydestä. Napolilaisten ajateltiin muistuttavan aitoja italialaisia, joiden juuret olivat syvällä Italian menneisyydessä.⁷⁷ Laulavat gondolieerit olivat tyypillisiä aiheita 1800-luvun matkakirjoissa, kun matkailijat kertoivat kohteen aitoudesta, perinteisyydestä ja myös tietynlaisesta primitiivisyydestä.⁷⁸ Hymans ei kuitenkaan kirjoita syvällisemmin laulujen aiheista tai niiden taustalla olevasta perinteestä, vaan hänelle ne tuntuvat olevan lähinnä tunnelmakuvaus, jotka korostavat kohteen viehättävyyttä ja pittoreskiutta. Hymans ei kirjoita lainkaan italian kielestä aineettomana perintönä. Voikin olla, että hänen

⁷³ Hymans [188?], 60.

⁷⁴ Ibid., 69–70, 141–142.

⁷⁵ Mozzillo 1964, 17–18.

⁷⁶ Stokes 2016, xvii.

⁷⁷ Gephardt 2014, 25–26.

⁷⁸ Ibid., 135–36, 140.

kiinnostuksensa italian kieleen oli lähinnä käytännöllinen eikä historiallinen tai tieteellinen, sillä hän mainitsee kielen vain kertoessaan sen käytön harjoittelusta.⁷⁹

Kolmantena näkökulmana menneisyyden tarkastelussa ovat Hymansin mielikuvat siitä, millaisia menneisyyden maan ja sen asukkaiden tulisi hänen mielestään olla. Mielikuvat kytkeytyvät erottamattomasti laajemmin muistamiseen ja muistiin, jota Lowenthal käyttää viimeisenä menneisyyden tarkastelun apuvälineenä. Muistia rajatimmat mielikuvat ovat oleellinen osa matkailijan kokemusta, sillä ne vaikuttavat tiedostamatta odotuksiin. Matkailija omaksui mielikuvia matkakohteestaan ja sen oikeanlaisesta menneisyydestä ennen kaikkea lukemistaan ja näkemistään teoksista: maalauksissa ja kirjallisuudessa toistuivat samanlaiset tavat kuvata Italiaa idyllisenä, pittoreskina ja kulttuuriltaan rikkaana maana. Maan odotettiin samanaikaisesti näyttävän merkkejä entisestä antiikin ajan sivilisaatiostaan, sen rikkauksista ja ihmisten hyveistä sekä toisaalta valtakunnan romahdamisen jälkeisestä takapajuisuudesta ja ihmisten primitiivisyydestä.⁸⁰ Tällaiset dikotomisat mielikuvat koskivat Italian lisäksi erityisesti tiettyjä kaupunkeja kuten Napolia ja Roomaa. Etenkin Ranskan suuren vallankumouksen ja Napoleonin sotien jälkeen matkailijoiden mielikuvat paikallisten erityisyydestä verrattuna muihin eurooppalaisiin vahvistuivat, kun kansojen erilaisuutta haluttiin korostaa vastaiskuna Napoleonin keinotekoisille valtiorajoille. Vanhan Euroopan ja uuden Euroopan sekä eurooppalaisten kansojen ainutlaatuisuuden tunnustamista nationalismin hengessä pidettiin tärkeänä.⁸¹

Napolin-kaupunkiin liitettiin viktoriaanisena aikana hyvin vakiintuneita mielikuvia, jotka toistuivat matkakirjallisuuden topoksissa. Napoli kuvattiin usein kahtiajakautuneesti takapajuisena, likaisena ja kaoottisena sekä viehättävänä, autenttisena ja pittoreskina. Kaupunkiin yhdistettiin myös ajatus pysähtyneestä kehityksestä.⁸² Näiden mielikuvien syntymisen on tulkittu liittyneen alueen menneisyyteen feodaaliyhteiskuntana ja kirkon varhaisempiin toimiin alueella. Feodalismien ja kirkon toiminnan takia napolilaisten kehityksen ajateltiin estyneen, minkä takia asukkaita pidettiin tyypillisesti kehittymättöminä, saamattomina ja lapsenkaltaisina.⁸³ Hymansilla on selkeästi samanlaisia ennakkokäsityksiä napolilaisista, sillä hän kirjoittaa usean sivun kuvauksen paikallisten ”alkukantaisesta elämäntavasta”, johon kuuluvat muun muassa kadulla eläminen, lapsenomainen iloisuus ja alastomuus.⁸⁴ Toisessa kohdassa hän kuvailee paikallisten elävän kokonaan kaduilla,

⁷⁹ Hymans [188?], 45.

⁸⁰ Ks. esim. Gephardt 2014; Pemble 1987.

⁸¹ Gephardt 2014, 20–26.

⁸² Ks. esim. Bohls 2016, 249–252; Stokes 2016 xv–xxi.

⁸³ Sweet 2012, 164–168, 188.

⁸⁴ Hymas [188?], 66–67.

jossa he tekevät kaikki arkiset askareensa. Tämä kaikki ihastuttaa ja samalla pelottaa häntä:

Mais, à Naples, le peuple tout entier vit dans la rue, y mange, y boit, y dort, d’y habille, s’y déshabille, s’y livre à une sarabande perpétuelle, depuis le soir jusqu’au matin [...] Il est vrai que cette folie a de la grâce, et surtout un côté pittoresque qui enchante en même temps qu’elle effraie.⁸⁵

Kun Napoli kuvattiin matkakertomuksissa ilottelun ja riemun kaupunkina, Venetsia kuviteltiin 1800-luvulla usein mysteeriseksi ja alavireiseksi kuunvalossa hämärtyväksi kaupungiksi. Tämän salaperäisyyden ja romanttisen kuunvalon on tulkittu olevan symboli kaupungin menetetyille menneisyyden loistolle ja sitä seuranneelle raunioitumiselle, jonka Itävalta matkailijoiden mielestä aiheutti vuosisadan alussa.⁸⁶ Samaa menneisyyteen viittaavaa symboliikkaa voi havaita Hymansin kuvauksesta, jossa hän kuvailee ensimmäistä iltaansa Italiassa vuoden 1862 Venetsian-matkalla. Hän kirjoittaa, miten kuu valaisi Canal Granden ja Pyhän Markuksen aukion ja hän koki ”yhden maailman ihanimmista näyistä”.⁸⁷ Tällainen Hymansinkin harjoittama ”kuunvaloturismi”, jossa heijastuvat varjot ihastuttivat ja ilmassa tuntui melankolisen hämäryyden virettä, yleistyi vuosisadan alussa muun muassa juuri Venetsiassa ja Roomassa.⁸⁸ Murrayn 1840-luvun Italian-matkaoppaassa jopa neuvottiin saapumaan Colosseumille kuun valaistuksen aikana.⁸⁹

Matkakuvauksesta on helpommin nähtävissä se, mistä menneisyys Hymansin aikakäsityksessä koostuu kuin se, miten Hymans suhtautuu menneisyyteen sekä menneisyyden ja nykyisyyden suhteeseen. Matkakirjan loppupuolella on kiinnostava kohta, josta voi päätellä historioitsijan suhtautumistavasta menneeseen:

D’après Baedeker, le souvenir du succès d’Annibal couvre ce paysage d’un voile de tristesse. Je voudrais savoir pourquoi. Que nous importent à nous les désastres de l’ancienne Rome ? Il ne manquerait plus, dans ces jours de polémiques et passionnées, que d’aller parti pour ou contre Carthage dans les guerres puniques.⁹⁰

Katkelmassa historioitsija kyseenalaistaa matkaopaskirjan väitteen, jonka mukaan Hannibalin menestys ”varjostaa yhä maata surullaan”. Hymans kysyykin, miten muinaisen Rooman katastrofit saattaisivat koskettaa nykyajan ihmisiä – hänen mukaansa se enää

⁸⁵ Hymas [188?], 53.

⁸⁶ Thomas 2004, 50–52.

⁸⁷ Hymas [188?], 23, 140.

⁸⁸ Bohls 2017, 251; Schaff 2009, 115–117.

⁸⁹ Murray 1843, 296.

⁹⁰ Hymas [188?], 110–111.

puuttuisi, että ihmiset ottaisivat kantaa Karthagon puolesta tai sitä vastaan puunilaisso-
dissa. Kohta paljastaa, että Hymansin käsityksen mukaan nykyisyys on moraalisesti irral-
linen menneisyydestä ja sen tapahtumista, ja ettei nykyisyyden ihmisten tulisi siksi tuo-
mita menneisyyden ihmisiä. Historiakäsitys noudattaa 1800-luvulla historian- ja kulttuu-
rintutkijoiden joukossa yleistynyttä käsitystä, jonka mukaan menneisyys on erillään ny-
kyisyydestä.⁹¹ Hänen käsityksensä historiallisesta muutoksesta ei kuitenkaan ole täysin
johdonmukainen, sillä gladiaattoreista ja Colosseumista kirjoittaessaan hän paheksuu sy-
västi antiikin ajan valtaa pitäneiden julmuutta ja ”sadistisuutta”.⁹² Vaikuttaakin siltä, että
Hymans tuntee tarvetta ottaa kantaa menneisyyden tapahtumiin silloin, kun ne ovat räi-
keästi hänen oikeudentajuaan vastaan ja kun nykyajan ihmisten on syytä toimia toisin
kuin silloin.

Hymansin aikakäsityksestä on erotettavissa kolme tarkastelemaani menneisyyden ulottu-
vuutta: historia, jäänteet ja muistin tuottamat mielikuvat. Historia näkyy matkakirjassa
yllättävän vähän, kun huomioidaan, että Hymans oli laajan yleissivistyksen omannut his-
torioitsija, kirjailija ja poliitikko. Historia välittyy teoksesta usein vain pieninä tiedonmu-
rusina – Hymans tuntuu ikään kuin olettaavan, että lukija ymmärtää ilman tarkempaa se-
lontekoa, mitä tapahtumia Italian menneisyyteen kuuluu. Hän luetteloi ja kommentoi
muinaisjäänteitä aikalaisille tyypilliseen tapaan jokaisessa Italian kaupungissa, jossa vie-
railee, mutta niidenkään historiaa hän ei avaa pitkällisesti. Aineettomat jäänteet jäävät
matkakirjassa selkeästi fyysisiä merkkejä pienemmälle huomiolle. Sen sijaan mielikuvat
menneisyyden Italiasta ovat merkittävä osa matkakirjan välittämää menneisyyden kuvaa.
Dikotomiset ja romanttiset mielikuvat maasta toistavat tyypillisiä matkakirjallisuuden to-
poksia. Hymansin historiakäsitystä on haasteellista tulkita matkakirjan kuvauksen poh-
jalta, koska se näyttäytyy erilaisena teoksen eri kohdissa. Se välittyy kuitenkin samankal-
taisena kuin muilla aikakauden historiantutkijoilla: käsityksen mukaan menneisyys on
erillään nykyisyydestä, eivätkä menneisyyden ihmisten teot siksi määritä sitä, millaisia
nykyajan ihmiset ovat. Menneisyys merkitsee Hymansille toiseutta, vierasta aikaa, jonka
tapahtumien kulkua ei ole tarve spekuloida, mutta jolloin tehdyistä virheistä on syytä op-
pia.

⁹¹ Kemiläinen 1983, 51; Lowenthal 1985, 101–102; Viikari 1983, 87.

⁹² Hymans [188?], 104–105.

2.2. Aikakausiksi jaoteltu menneisyys

Matkailijoita kiinnosti 1800-luvun Italiassa historiasta, mielikuvista ja jäänteistä koostuvan menneisyyden lisäksi myös tarkemmin tietyt menneisyyden aikakaudet. Menneisyyttä onkin mahdollista tarkastella myös ryhmittämällä ja jaksottamalla se kausiksi eli periodeiksi, joille on määriteltävissä alku ja loppu. Lineaarinen aikakäsitys, jossa tapahtumat seuraavat ajallisesti toisiaan ja jossa nykyhetki muuttuu väläyksessä menneeksi, yleistyi 1800-luvun moderneissa yhteiskunnissa eurooppalaisten vallitsevaksi tavaksi ymmärtää ajan kulkua. Samalla syklinen, yleisesti agraarisissa yhteiskunnissa käytetty aikakäsitys väistyi.⁹³ Lineaarinen aikakäsitys erottuu Hymansin matkakirjasta silloin, kun matka etenee kronologisesti päivästä ja kohteesta toiseen tapahtumien seurattessa tarinallisesti toisiaan. Länsimaisten ihmisten aikakäsitykseen tyypillisesti liitetty tapa erottaa menneisyys ja nykyisyys toisistaan yleistyi jo aiemmin renessanssin aikana. Tällöin suhde läheiseen keskiaikaan ja samalla kaukaisuus antiikin Roomaan korostui.⁹⁴ Aikakaudet ovat siis ihmisten kehittämää apuvälineitä menneen hahmottamiseen ja ymmärtämiseen, minkä takia myös niiden alku- ja päätekohtat ovat sovittavissa. Nykyinen maallinen aikakausijako vakiintui valistuksen aikana, ja menneisyyttä alettiin jakaa vanhaan aikaan (300-lukuun asti), keskiaikaan (noin 300–1400) ja uuteen aikaan (noin 1400–).⁹⁵ Ihmisten epookkitietoisuus kasvoi yhä 1800-luvulla, koska muun muassa Ranskan suuri vallankumous ja Napoleonin sodat olivat synnyttäneet aikalaisissa kokemuksen menneisyyden ja tulevaisuuden rajalla elämisestä, kun ajan ennen muutosta koettiin kuuluvan ikuisesti kadonneeseen maailmaan.⁹⁶ Aikalaiset myös toimivat 1800-luvulla epookkitietoisuutensa pohjalta.⁹⁷

Hymansin aikalaisia kiinnostivat monet aikakaudet, ja Italia tarjosi erinomaisen kohteen eri aikakausien tuotosten ihasteluun. Antiikin aika kiinnosti yhä 1800-luvulla Italian-matkailijoita, ja aikakauden historian tunteminen kuului 1800-luvullakin eurooppalaiseen kasvatukseen ja yleissivistykseen, vaikka sen merkitys viktoriaanisen ajan koulutuksessa oli vähentynyt edellisestä vuosisadasta.⁹⁸ Napoleonien sotien jälkeen 1800-luvun alussa eurooppalaiset kiinnostuivat myös muista aikakausista keskiajasta uuteen aikaan, eikä

⁹³ Kemiläinen 1983, 51; 101–102; Ollila 2000, 11; Viikari 1983, 87.

⁹⁴ Fraser 1992, 3.

⁹⁵ Kemiläinen 1983, 51. Italian keskiajan katsotaan tyypillisesti alkaneen Rooman valtakunnan hajoamisesta ja päättyneen renessanssiin noin vuonna 1400. Kemiläisenkin käyttämän klassisen rajauksen mukaan keskiaika päättyi Rooman valtakunnan lopulliseen katoamiseen vuonna 1453. Italian keskiajasta ks. esim. Kleinhenz 2003.

⁹⁶ Lowenthal 1985, 394; Pemble 1987, 179–182. Ks. myös Salmi 2011, 7–13.

⁹⁷ Salmi 2002, 10–12.

⁹⁸ Vance 1997, 3–5.

klassisia monumentteja ja esineitä kuvattu kaikissa matkakertomuksissa enää samanlaisella intohimolla kuin ennen.⁹⁹ Keskiajasta tuli erittäin suosittu matkailijoiden Italiassa ihailema aikakausi ja etenkin brittimatkailijat kirjoittivat kuvauksiinsa näkemistään goottilaisista rakennuksista. Sweet selventää, että on mahdollista jopa sanoa, että matkailijoiden tietoisuus Italian keskiaikaisesta menneisyydestä luotiin 1800-luvun alussa ja Italia keksittiin uudelleen suuren keskiaikainnostuksen myötä.¹⁰⁰ Samaan aikaan kiinnostus erityylikausia kohtaan kasvoi. Historiatietoisten kertaustyylien myötä matkakohteista ja niiden rakennuksista alettiin etsiä 1300-luvulle ja sen jälkeisille vuosisadoille tyypillisiä muotoja ja niistä myös kirjoitettiin matkakirjoihin aiemmista vuosikymmenistä poiketen positiiviseen sävyyn. Renessanssin taide ja taiteilijat olivat kiinnostaneet Italian-kävijöitä ja saaneet mainintoja matkateoksissa jo ennen 1800-luvun puoltaväliä, mutta vuosisadan loppupuoliskolla niin kutsuttu taiteilijoiden kaanon laajeni koskemaan aikaisempaa useampia taiteilijoita.¹⁰¹ Onkin kiehtovaa tarkastella Hymansin matkakirjaa kysymällä, miten Hymans jakaa aikakäsityksessään menneisyyttä aikakausiksi ja miten hän arvottaa niitä keskenään.

Italiaan usein ensimmäiseksi yhdistetty aikakausi, antiikin aika, mainitaan matkakirjoissa yleensä jo teoksien alussa matkan syytä perusteltaessa tai viimeistään Roomaan saavuttaessa. Roomaa kutsuttiin usein nimenomaan antiikin kaupungiksi, ja matkailijat olivat siellä kiinnostuneita antiikin ajan raunioista ja historiasta, joista myös kirjoitettiin samankaltaisin sanankääntein matkakirjoihin.¹⁰² Antiikin aika, antiikin Rooma tai antiikin Kreikka käsitteinä eivät esiinny matkakirjassa sanatarkkaan kuin muutaman kerran, mutta aikakauteen sijoittuvat muinaisjäänteet Hymans mainitsee tekstissään kohtalaisen usein. Hän ei kirjoita matkansa syyksi antiikin ajan loiston tai monumenttien näkemistä, mutta kuten monet muut matkailijat myös hän tuntuu mieltävän Rooman antiikin kaupungiksi. Roomaan saapuminen kirjoittaa hänet kertomaan antiikin keisareiden kaupungista, Via Appiasta ja antiikin kylpylästä:

J'embrassais du regard l'ensemble de la cité des Tarquins, des Gracches et des Césars ; le train franche la voie Appienne, et s'arrête dans la station des Termini, aux anciens thermes de Dioclétien.¹⁰³

⁹⁹ Thomas 2004, 3–5.

¹⁰⁰ Sweet 2012, 62–63.

¹⁰¹ Fraser 1992, 1–11.

¹⁰² Pemble 1987, 2–7.

¹⁰³ Hymans [188?], 58.

Alun ylevän kuvauksen jälkeen Hymans ei enää esittele antiikin ajan nähtävyyksiä ihasuksissaan, vaan näkee ne synkkien asioiden symbolina. Hymans toteaa jo silloin, kun mainitsee Colosseumista ensimmäisen kerran, että se on musertava monumentti ja myöhemmin hän täydentää, että Colosseum ja katakombit ovat molemmat ”verisen ja alarvoisen roomalaisen historian maamerkki ja synteesi kaikille roomalaisten paheille ja moraalittomuuksille”.¹⁰⁴ Rooman antiikin monumentit ovat Hymansin mielestä roomalaisten syntien ja moraalittomuuden eivätkä yhteiskunnan loiston ja vallan symboleita. Matkailijan tapa mieltää antiikin monumentit roomalaisten pahuuteen kytkeytyy viktoriaanisen ajan kahtiajakautuneeseen suhteeseen Rooman valtakuntaa ja dekadenssia kohtaan. Norman Vance toteaa, miten antiikin Rooman dekadenssia saatettiin sekä juhlistaa että paheksua, koska valtakunta edusti samalla suurta sivilisaatiota ja moraalista ja poliittista epäonnistumista.¹⁰⁵ Etenkin Pompejin kaivausten myötä arkeologian ja historian aloilla tehtiin paljon uusia löytöjä, mikä vahvisti käsityksiä siitä, ettei klassinen maailma ollutkaan niin jalo ja puhdas kuin yleisesti oli ajateltu. Lisäksi suosittujen ja 1800-luvullakin monesti tutkittujen antiikin kirjallisten lähteiden, Tacituksen ja Suetoniuksen, Roomasta antama kuva oli synkkä ja viktoriaanisen ajan moraalikäsitusten vastainen.¹⁰⁶ Hymansin mielikuva paheellisesta ja moraalittomasta antiikin Roomasta on siis viktoriaaniselle ajalle tavanomainen.

Huolimatta siitä, että viktoriaanisen ajan matkailijat suhtautuivat antiikin Roomaan aiempaa kriittisemmin, huomioivat he tavallisesti yhä Italian museoiden mittavat ja loisteliaat antiikin ajan kokoelmat. Lisäksi klassisen ajan tyyliä jäljiteltiin uusklassismin myötä taiteessa, ja antiikin ajan ja niiden tyyliä jäljittelevistä teoksista tuli suosittuja nähtävyyksiä muissakin kuin Välimeren alueen museoissa.¹⁰⁷ Onkin erikoista, että Hymans kirjoittaa kovin vähän antiikin ajan taiteesta Roomassa ja myös muissa kaupungeissa ja jättää antiikin teokset mainitsematta myös pitkissä teosluetteloissaan, joita hän tekee museokäyntien jälkeen. Vaikka Hymans ei ylistä antiikin Rooman ajan teoksia, on huomattava, että antiikin Kreikan ajan veistokset ovat hänelle erittäin mieluisia. Viktoriaanisena aikana oli yleistä ihailia antiikin Kreikan kulttuuria ja sen loistoa, mutta myös sen taiteeseen suhtauduttiin kahtiajakoisesti, sillä alastomat veistokset herättivät keskustelua niiden siveellisyydestä.¹⁰⁸ Hymansia patsaiden alastomuus ei kuitenkaan vaivaa. Hän toteaa juuri kreikkalaisen taiteen olevan sitä, mitä ihmiset Roomassa ensisijaisesti ihailevat – taidetta,

¹⁰⁴ Hymans [188?], 103.

¹⁰⁵ Vance 1997, 247–270.

¹⁰⁶ Edwards 2002, ii–x, 199–103; Vance 1997, 259–260.

¹⁰⁷ Goldhill 2011, 7–23; Jenkyns 1992, 2–14.

¹⁰⁸ Goldhill 2011, 23–25.

jota ihailaan Caesarin monumenttien jäänteissä ja joka on oikeasti ryöstetty ja riisuttu helleeneiltä.

En fait de choses antiques c'est surtout l'art grec que l'on admire à Rome, ce qu'on admire dans les restes des monuments des Césars, c'est ce qu'ils avaient volé et pillé chez les Hellènes. Les plus belles statues du Musée de Naples, du Vatican et du Capitole sont des reliques de l'immortelle grandeur des petites républiques de la Grèce. Ce sont leurs artistes qui ont su donner à la matière cette perfection quasi divine qui est restée l'idéal des statuaires et des architectes.¹⁰⁹

Firenzessä Hymans listaa antiikin Kreikan teokset hienoimpien nähtävyyksien joukkoon sekä koko Italian että Firenzen osalta. Hän toteaa, että antiikin Kreikan ajan veistokset, jotka hän on nähnyt Napolissa ja Roomassa, ovat menneen ajan patsaista kaikkein uljaimmat luomukset.¹¹⁰ Uffizin galleriassa käynnin jälkeen hän nostaa kreikkalaiset veistokset teosluettelossaan renessanssiteosten rinnalle tai jopa niiden yli kaikkein hienoimmiksi ja ylistää kreikkalaisen taiteen Niobe-salia: ”On passerait des heures à contempler ces reliques de l'art grec, empruntées à un temple dont elles ornaient le fronton.”¹¹¹ Toisin kuin antiikin Rooma, antiikin Kreikka kuitenkin esiintyy matkakirjassa ainoastaan taideteoksien kommentoinnin yhteydessä ja jää kokonaisuudessaan antiikin Rooman aikaa pienemmälle huomiolle.

Paikka, jossa antiikin Rooman valtakunta sen sijaan saa useiden sivujen verran Hyman-silta kuvailua, on rauniokaupunki Pompeji. Matkailijat olivat etenkin 1830-luvulta alkaen kiinnostuneita Italian arkeologisista kaivauksista ja niistä tehdyistä löydöistä. Pompejin kaivaukset aloitettiin jo vuonna 1819, mutta kiinnostus niitä kohtaan kasvoi ensin 1830-luvulla ja uudestaan 1860- ja 1870-luvuilla, kun arkeologiset menetelmät kehittyivät ja tieto löydöistä lisääntyi.¹¹² Pompejissa Hymans kuvaa antiikin aikaisia jäännöksiä ja niiden merkityksiä hurmaantuneena verrattain paljon, lähes neljän sivun verran. Useiden matkapäivien jälkeen hän kirjoittaa matkakirjaan nähneensä vihdoinkin ”antiikin maailman ylösousemuksen” eli Pompejin,¹¹³ joka selkeästi tyydyttää hänen ennako-odotuksensa antiikin kaupungista tai oikeammin siitä, millaiselta roomalaisen kaupungin tulisi vuonna 1880 näyttää: ”Pompéi est d'un intérêt sans égal, et l'on ne se lasse pas d'admirer cette résurrection du monde antique.”¹¹⁴ Tarkemmin katsottuna kaupunki ei kiehdo häntä vain

¹⁰⁹ Hymans [188?], 98.

¹¹⁰ Ibid., 120.

¹¹¹ Ibid., 121.

¹¹² Vance 1997, 21–22.

¹¹³ Hymans [188?], 72–75.

¹¹⁴ Ibid., 72.

sen takia, että se on arkeologisesti hyvin hoidettu ja laajalle alueelle levittäytyä antiikin ajan jäännös, vaan siksi, että Pompejista erottuu antiikin hienous kulttuurisena aikakautena. Hänen mukaansa kaupungissa oli sen loiston aikana lukemattomia teattereita ja temppelaita ja yhdestä kodista on vastikään löydetty koskemattomana säilyneitä näyttäviä freskoja. Pompejin taiteen täydellisyys tuntuu historioitsijasta olevan yhteydessä myös kaupunkilaisten hyviin tapoihin: ”La perfection de l’art dans cette ville de plaisance marchait de pair avec la licence des mœurs.”¹¹⁵ Hymansia eivät siis kiehdot Pompejissa nähtävillä olevat antiikin ajan jäännökset puhtaina reliikkeinä, vaan se, mitä kaupunki hänelle edustaa ja symboloi eli taidetta, kulttuuria ja hyviä tapoja.

Pelkät aikakaudet eivät riitä välineiksi, kun katsotaan, miten Hymans jaottelee menneisyyttä osiin matkakirjassaan. Hän käyttää tyypillisimpiä aikakausia useammin tyylikausia monumenttien, rakennusten ja taideteosten ajallisen sijoittamisen apuvälineenä. Tyylikausien käyttäminen menneisyyden jaksottamisen keinona oli tavanomaista, sillä eurooppalaisten kasvanut innostus eri aikakausia kohtaan lisäsi kiinnostuneisuutta myös uusien tyylikausiin. Vuosisadan alkupuolen suosittu tyylikausi uusklassismi, jossa jäljitellään antiikin arkkitehtuurin ja taiteen klassisia muotoja, väistyi hitaasti ja korvautui matkailijoiden kiinnostuksella muun muassa myöhäisgotiikkaan, renessanssiin ja barokkiin.¹¹⁶ Hilary Fraser selittää uudenlaista taidekiinnostuneisuutta sillä, että taidetta oli aiempaa helpompi päästä katsomaan ja lisäksi nykyajan taiteen vaikutukset edistivät kiinnostusta esimerkiksi renessanssitaiteeseen. Hän mainitsee merkittäväksi muutokseksi kiinnostuksen gotiikkaan ja renessanssiin noin 1800-luvun puolivälistä lähtien, mikä synnytti myös taiteilijoissa halun toisintaa aiempia tyylikausia.¹¹⁷ Hymansin kiinnostus taidetta ja tyylikausia kohtaan ei selity vain aikalaisten yleisellä tyylikausi-kiinnostuksella, vaan myös sillä, että hän oli opiskellut taidehistoriaa ja julkaissut sitä käsitteleviä teoksia. Hän oli perehtynyt erityisesti flaamilaiseen 1600-luvun kulta-ajan taiteeseen ja julkaissut aiheesta useita teoksia.¹¹⁸

Hymansin taidehistorian tuntemuksen huomioiden on hieman yllättävää, ettei hän juuriakaan mainitse matkakirjassa tyylikausia niiden nimillä, vaikka hän kertoo useiden sivujen verran eri tyylikausien teoksista ja ryhmittelee taiteilijat ja heidän teoksensa usein tyylikausiin mukaisiin listoihin.¹¹⁹ Vaikka vuosisadan aikalaisten kiinnostus keskiaikaan

¹¹⁵ Hymans [188?], 75.

¹¹⁶ Fraser 1992, 1–12; Popescu 2008, 293–294.

¹¹⁷ Fraser 1992, 93.

¹¹⁸ Stecher 1886, 260, 377.

¹¹⁹ Hymans [188?], 39, 60, 98, 120–121.

ja sen tyyliisuuntiin oli suurta, mainitsee Hymans romaanisen ja goottilaisen tyylin vain kerran koko teoksessaan.¹²⁰ Sanana renessanssi ei ollut vielä yleinen hänen matkansa aikana, joten sen uupuminen matkakirjasta olisi ymmärrettävää. Hymans kuitenkin käyttää renessanssi-sanaa ensimmäisen vuoden 1862 Italian-matkansa kuvauksessa, kun hän kuvailee Dogen palatsin kauneinta fasadia, joka rakennettiin renessanssityyliin, ”dans le style de la Renaissance”.¹²¹ Renaissance-sanana yleistyi käytössä vain seitsemän vuotta ennen Hymansin matkaa, vuoden 1855 jälkeen, jolloin ranskalainen historioitsija Jules Michelet käytti sitä nykyisessä merkityksessään teoksessaan *Histoire de France*.¹²² Tämä korostaa Hymansin oppineisuutta ja kiinnostusta taiteeseen. Tyylikausista 1500- ja 1600-lukujen barokki ja 1700- ja 1800-lukujen romantiikka jäävät kokonaan nimeämättä matkakirjassa, mutta ne kuitenkin välittyvät tekstistä taiteilijoiden ja teosten nimien kautta silloin, kun matkailija kehuu ja kommentoi kymmeniä näkemiään taideteoksia. Vaikka Hymans käyttää aikakausien lisäksi myös tyylikausien nimiä harvakseltaan, se ei tarkoita, etteikö hän kirjoittaisi niistä: ennemmin tekstistä välittyy tunne, että Hymans olettaa lukijan jo tuntevan hänen mainitsemiensa taiteilijoiden ja teosten tyyli- ja aikakaudet, eikä siksi koe tarvetta mainita niitä erikseen.

Hymans tuntuu arvottavan renessanssin¹²³ muita tyyliisuuntauksia ja aikakausia korkeammalle, sillä hän kirjoittaa ajan taiteesta verrattain laveasti, kun huomioidaan, miten vähän hän yleensä näkemistään asioista kirjoittaa. Matkailijat kirjoittivat viktoriaanisena aikana usein renessanssiajan nähtävyyksistä, ja kirjoittamisen topokseen kuului myös teosten yksityiskohtainen läpikäyminen ja arvostelu, vaikkei siihen välttämättä olisi ollut samantyyppistä koulutuksellista pätevyyttä kuin Hymansilla.¹²⁴ Hymans noudattaa kirjoittamisen toposta ja mainitsee teoksessaan kymmenittäin renessanssiajan tunnettuja taiteilijoita ja heidän veistoksiaan, maalauksiaan ja suunnittelemliaan rakennuksia. Esimerkiksi Genovassa matkailija ylistää galleriassa näkemiään 1500-luvun renessanssitaideteoksia ja luettelee peräti kymmenen taiteilijaa nimeltä.¹²⁵ Firenzessä hän ylistää ensimmäiseksi kaupunkiin saavuttuaan renessanssin ”kuolemattomia nimiä”, Michelangeloa ja Dantea, ja jatkaa kuvailemalla upeita renessanssiteoksia ja -rakennuksia saman luvun aikana jopa

¹²⁰ Hymans [188?], 144.

¹²¹ Ibid., 59, 145.

¹²² Ks. esim. Fraser 1992, 1.

¹²³ Renaissancea voi pitää niin aikakautena, joka kesti 1300-luvun puolivälistä 1600-luvun alkuun, kuin tyylikautenakin. Ks. renessanssin määrittelystä esim. Fraser 1992, 1–11; Kaartinen 1992, 75–76.

¹²⁴ Pemble 1987, 70.

¹²⁵ Hymans [188?], 40.

neljän sivun verran.¹²⁶ Sekä Michelangelo että Dante kuuluivat viktoriaanisen ajan matkailijoiden suuresti ihailmien renessanssitaiteilijoiden joukkoon.¹²⁷ Dante kasvatti suosiotaan entisestään 1800-luvun puolivälissä, kun Giotton hänestä tekemä muotokuva löytyi vuonna 1840 ja hänen luurankonsa kaivettiin esiin vuonna 1865.¹²⁸ Renessanssitaiteilijoiden rinnalle Hymans nostaa Firenzessä kirjaamassaan listassa myös barokki- ja klassisen ajan – niin italialaiset kuin alankomaalaisetkin – taiteilijat: tyyliuuntien edustajat ovat hänestä koko nykymaailman suurimpia taitajia:

Rubens et Michel-Ange resteront les deux plus grands maîtres qu’ait enfantés le monde moderne ; Rubens dans la peinture et Michel-Ange dans la statuaire. Le Moïse de Rome, Le David de Florence et les deux tombeaux des Médicis dans la chapelle San Lorenzo, voilà une trinité de chefs-d’œuvre que ne pourrait revendiquer aucun artiste des temps passés, à moins de s’appeler Phidias.¹²⁹

Myös jopa Napolissa ja Venetsiassa Hymans mainitsee renessanssin taiteilijoita ja heidän teoksiaan.¹³⁰ Renessanssin arvostus on liitetty myös Hymansinkin kannattamaan liberalismiin aatteeseen ja yksilön vapauteen, jota renessanssin ajateltiin ilmentävän. Arnold Hauserin mielestä yksilön ja yksilön vapauden liittäminen renessanssiin oli enemmän 1800-luvun liberalismiin keksintöä kuin renessanssista itsestään johtuvaa.¹³¹ Onkin todennäköistä, että Hymans seurasi renessanssin ympärillä käytyä keskustelua ja siihen liitettyjä individualistisia ajatuksia, mikä osaltaan vaikutti siihen, että tyyliuuntaus viehätti häntä estetiikaltaan niin paljon.

Keskiaika ja gotiikka kiinnostivat 1800-luvun eurooppalaisia matkailijoita paljon, ja kiinnostus kasvoi vuosisadan loppupuolella entisestään. Uusgotiikan suosio vaikutti jopa kauneushanteiden muuttumiseen, kun keskiaikaisia ennen barbaarisiksi, rumiksi ja karkeiksi miellettyjä rakennuksia alettiin kuvailla sulokkaiksi ja herkiksi, ja ne saivat kaiken kaikkiaan aiempaa useammin mainintoja matkakirjoissa.¹³² Onkin aikakauden matkakirjallisuudelle poikkeuksellista, ettei Hymans erityisemmin kirjoita keskiajasta, gotiikasta tai keskiaikaan sijoittuvista tapahtumista. Hänen olisi voinut olettaa olleen kiinnostunut keskiajasta paitsi hänen taidekiinnostuksensa myös Ison-Britannian ihannoitinsa takia, sillä

¹²⁶ Hymans [188?], 112–114, 120–121.

¹²⁷ 1800-luvun aikana käytiin keskustelua, kuuluiko Dante (1265–1321) keskiajan vai renessanssin taiteilijoihin. Vuosisadan kuluessa yhä useammat kuitenkin luokittelivat hänet renessanssitaiteilijaksi hänen moninaisten ansioidensa takia. Ks. Fraser 1992, 134–137.

¹²⁸ Fraser 1992, 134–137–139.

¹²⁹ Hymans [188?], 121.

¹³⁰ Ibid., 71, 145.

¹³¹ Hauser 1952, 5–8.

¹³² Thomas 2004, 66–69.

etenkin brittimatkailijat intoutuivat keskiajasta ja keskiajan tyyliuunnista. Brittien keskiaikakiinnostuksen tärkeimpinä syinä on pidetty antikvarismia ja tutkijoiden kiinnostusta löytää järjestystä gotiikkaan sekä uutta muotia, jossa ihailtiin gotiikkaa ja sen pittoreskeja ja subliimeja ominaisuuksia.¹³³ Lisäksi Lowenthal ja Fraser korostavat, että britit haikailivat keskiaikaan, koska entisajan hyveet tuntuivat kadonneen teollistuneesta yhteiskunnasta.¹³⁴ Keskiaikakiinnostuksella haluttiin siis myös löytää kontrasti nykyhetkelle. Ihailun sijaan Hymans kritisoi Venetsiassa goottilaista kirkkoa ja siihen yhdistettyjä bysanttilaisia ornamentteja.¹³⁵ Toisaalta Hymansin kritiikin voi tulkita kohdistuvan siihen, ettei goottilaista tyyliä ollut pidetty puhtaana vaan se oli kahden tyylin yhdistelmä. Tunnetuimmat ja tuohon aikaan ylistetyimmät goottilaiset rakennukset, Venetsian Pyhän Markuksen aukio, Firenzen Palazzo Vecchio ja Milanon tuomiokirkko, löytyvät kaikki nimeltä mainittuina matkakirjasta – lukuun ottamatta viimeistä, joka ei ollut hänen matkareittinsä varrella.¹³⁶ Venetsiassa Hymans kehuu Pyhän Markuksen aukiota hämmästyneenä, mutta kuvaa sen tyyliä eri tyylien yhdistelmäksi ja jatkaa, ettei tyyliä totta puhuen ole.¹³⁷ Firenzessä hän luettelee Palazzo Vecchion muiden hienojen nähtävyyksien joukossa, muttei kerro itse rakennuksesta, saati sen tyylistä tarkemmin.¹³⁸ Hymans siis vieraili matkallaan myös keskiaikaisissa ja tyyliiltään goottilaisissa nähtävyyksissä, muttei erikseen korostanut niiden goottilaisuutta tai katsonut tyyliuuntaa niiden eduksi.

Louis Hymansin aikakäsitykseen selvästi kuuluvat eri periodit, jotka helpottavat menneisyyden käsittämistä ja siitä kirjoittamista. Hän ei kuitenkaan kirjoita ajanjaksoista kovin eksplisiittisesti, mutta viittaa usein epäsuorasti aika- ja tyylikausiin, kun hän kuvailee ja arvottaa näkemäänsä taidetta. Hymansin suhtautuminen eri aika- ja tyylikausiin on pääasiassa tyypillinen viktoriaanisen ajan Italian-matkailijoille: hän paheksuu antiikin Rooman aikaa ja ylistää renessanssi- ja barokkiteoksia. Sen sijaan keskiajasta tai gotiikasta hän ei kirjoita paljon, eikä hän missään vaiheessa kehu goottilaisia rakennuksia, vaikka viktoriaanisena aikana keskiajan ihailu oli suosittua. Hymans ihailee ja ylistää antiikin Kreikan taidetta värikkäin sanoin ja jättää aikakauden aikana patsaisiin usein liitetyn siivettömyyden mainitsematta. Hymans tuntuu arvottavan aika- ja tyylikausia sen mukaan, miten esteettistä ja eettistä niiden aikana tuotettu kulttuuri hänen mielestään on. Tämän takia yksilöllisyyttä korostanut renessanssi, demokratian syntyyn kytkeytyvä klassisen

¹³³ Thomas 2004, 50.

¹³⁴ Fraser 1992, 24–25; Lowenthal 1985, 9, 49, 97–98.

¹³⁵ Hymans [188?], 144.

¹³⁶ Ks. suosituimmista goottilaisista Italian-nähtävyyksistä Thomas 2004, 79–80.

¹³⁷ Hymans [188?], 144.

¹³⁸ Ibid., 120.

kauden taide ja antiikin Rooman ajan kulttuurin loistosta kertovat Pompejin rauniot miellyttävät matkailijaa.

2.3. Tuttu elämysellinen nykyisyys: ”Bien organisée qu’en Belgique”

Menneisyyttäkin luontevampaa matkakirjoissa on kuvailla matkailijan ympärillään näkemää senhetkistä elämää. Kirjahan kirjoitettiin paitsi muistoksi itselle myös lukijoita varten: kertomaan kotimaahan jääneille, millaista matkakohteessa nykyään todella on. Myös Hymans kirjoittaa matkakirjassaan tuoreista havainnoistaan Italian kaupungeissa – vaikka ne siivilöityvätkin jo aiemmin omaksuttujen mielikuvien, varhaisempien kokemusten ja muistojen läpi. Nykyhetkestä kertovat kuvaukset eivät silti aina kerro siitä, mikä kirjoittajasta on olennainen osa nykyisyyttä, saati nykyaikaista. Ihmisiä ja elämää kuhiseva katu voi muistuttaa jotakuta modernista eurooppalaisesta suurkaupungista, kun joku toinen näkee sen kehittymättömänä ja hallitsemattomana asuinalueena. Se, miten matkailija kokee matkakohteen nykyaikaisuuden tai minkä hän näkee relevanttina osana sen nykyisyyttä, on aina riippuvaista hänen kulttuuristaan sekä aiemmin omaksumistaan tiedoista ja mielipiteistä. Mitkä asiat Louis Hymansin aikakäsityksessä kuuluvat oleellisesti nykyisyyteen ja mitä nykyisyys hänelle merkitsee?

Nykyisyyden tarkastelu 1800-luvun Italiasta kertovassa kuvauksessa on kiehtovaa, koska matkakirjoissa jopa modernia kuvattiin usein suhteessa menneeseen. Modernin kaupungin nähtiin olevan paikka, jota monet matkailijat ihailivat menneisyydessä: paikka, joka oli ollut kaunis ja välillä paranneltu, mutta joka oli kyseisellä hetkellä muuttumaton. Pemble korostaa nykyisyyden ja menneisyyden välistä kontrastia ja toteaa, että nykyisyys kiinnosti brittimatkailijoita vain toissijaisesti, sillä sen avulla he halusivat päästä lähemmäs menneisyyttä.¹³⁹ On luultavaa, ettei Hymans suhtautunut Italian nykyisyyteen vain välineenä tavoittaa mennyt paremmin, sillä hän oli historian lisäksi kiinnostunut nykyajasta ja sen ilmiöistä. Vaikka Hymans oli historiantutkija, hän ei elänyt vain menneisyydessä, vaan halusi vaikuttaa maansa senhetkiseen tilanteeseen. Hän toimi politiikassa liberaalipuolueen kansanedustajana vuosina 1859–1870, minkä aikana hän halusi muun muassa laajentaa kuntien ja valtioiden tarjoamia palveluita, parantaa virkamiesten asemaa, kehittää kansallista koululaitosta ja puuttua lapsityövoiman käyttöön. Lisäksi hän

¹³⁹ Pemble 1987, 7–8, 11.

nosti keskusteluihin hänelle tärkeän aiheen eli taiteen ja mahdollisuuden käyttää sitä lainan vakuutena.¹⁴⁰ Pidän merkinä Hymansin kiinnostuksesta nykyaikaan myös hänen useita matkojaan ulkomailla, sillä hän matkasi esimerkiksi Moskovassa, Lontoossa, Pariisissa ja Wienissä ja kirjoitti matkoistaan myös Italian-matkakirjan tapaisia muistiinpainoja ja julkaisuja.¹⁴¹ Kirjailijan poliittinen aktiivisuus, taiteen asiantuntijuus, kiinnostus matkustamiseen ja ajankohtaisten asioiden seuraaminen vaikuttivat siihen, minkälaisena hän näki Italian nykyisyyden ja minkälaisia merkityksiä hän nykyisyydelle antoi.

Ihmisen nykyisyyden käsittämisen tarkasteluun kytkeytyy 1800-luvulla vahvasti modernin käsite. Koko vuosisataa leimasi ajatus ”modernista ajasta”, joka oli jotain muuta, mihin oli aiemmin totuttu.¹⁴² Moderniin aikakauteen liittyy usko edistykseen ja asioiden jatkuvaan paranemiseen. Modernin käsite pitää sisällään myös mielikuvan ajan lineaarisesta kulusta eteenpäin menneisyydestä kohti tulevaisuutta. Yleensä modernius pitää sisällään positiivisen vireen, ajatuksen edistyksestä ja eteenpäin kohti parempaa etenemisestä, mutta nykyisyyden käsite voi sisältää myös negatiivisia konnotaatioita.¹⁴³ Gavin Lucas toteaa, että moderniuden (*modernity*) voi määrittää monin tavoin, mutta ajan käsite on sille aina keskeinen.¹⁴⁴ Sosiologi Anthonyn Giddens määrittää modernin tarkoittamaan yksinkertaisimmillaan modernia yhteiskuntaa tai teollistunutta sivilisaatiota, jossa maailma on avoin muutokselle. Lisäksi se on taloudellisten instituutioiden kompleksi, jossa on tiettyjä poliittisia instituutioita kuten demokratia ja kansallisvaltioita.¹⁴⁵ Harrison kuvaakin 1800-lukua osuvasti ensimmäiseksi vuosisadaksi, jolloin ei enää eletty menneisyydessä vaan tulevaisuudessa.¹⁴⁶ Salmi puolestaan kirjoittaa siitä, miten 1800-luvulla eläneet ihmiset myös kokivat itse elävänsä uutta aikaa, aikaa, joka ei kuulunut menneeseen eikä tulevaan. Kiihtyvä kaupungistuminen, teollinen tuotantotapa, teknologiset keksinnöt ja uudet aatesuuntaukset muokkasivat aikalaisten käsityksiä itsestä, maailmasta, paikasta ja ajasta.¹⁴⁷ Hymans käyttää itse sanaa *moderne* useimmiten puhuessaan taiteilijoista, jotka edustavat uutta maailmaa, ”le monde moderne”.¹⁴⁸ Tällöin hän asettaa renessanssi- ja barokkitaiteilijat vastakkain antiikin ajan taiteilijoiden kanssa ja haluaa ilmaissulla korostaa ”vanhan maailman” eli antiikin ja uuden ajan eroa. Tulkitsen, ettei Hymans

¹⁴⁰ Pergameni 1956, 710.

¹⁴¹ Stecher 1886, 377–382.

¹⁴² Usein Ranskan suuresta vallankumouksesta 1789 alkanutta ensimmäiseen maailmansotaan 1914 jatkunutta ajanjaksoa kutsutaan moderniksi aikakaudeksi. Ks. esim. Hobsbawm 1992.

¹⁴³ Koselleck 2000, 131–132, 137; Vieira 2010, 9.

¹⁴⁴ Lucas 2004, 109.

¹⁴⁵ Giddens 1991, 14–15.

¹⁴⁶ Harrison 2013, 23.

¹⁴⁷ Salmi 2002, 13.

¹⁴⁸ Hymans [188?], 98, 121.

kuitenkaan tarkoita tällä edistystä tai aina aiempaa parempaa, vaan yksinkertaisesti uutta tai uudehkoa erotuksena varhaisempiin teoksiin. Toinen yleinen merkitys, jonka Hymans antaa modernille tai uudelle ajalle, on Italian yhdistymisen aika. Hän käyttää sekä yhdistymisajan Italiasta että jo yhdistyneestä Italiasta termiä *l'Italie moderne*. Asiat, joihin Hymans viittaa sanalla ”moderne”, eivät siis välttämättä kerro siitä, mitä Hymans piti nykyaikaisena.

Hymansille selkeästi tärkeä osa Italian nykyisyyttä on teknologia, mikä on odotettua, koska teknologian noteeraaminen ja hämmästely oli yksi viktoriaanisen ajan matkakirjoittamisen topoksista. Pemblen mukaan matkakirjoissa hämmästeltiin höyrylaivojen ja höyryjunien nopeutta ja kauhisteltiin niiden ihmispaljoutta ja mustien savupilvien ympärilleen levittämää likaisuutta.¹⁴⁹ Hymans kirjoittaa Vesuviuksen-päivävierailustaan kertovassa kappaleessa jopa yhdentoista sivun verran siitä, miten matka vuoren juurelta laelle ja kraatteriin onnistui vastaviihityllä funikulaarilla.¹⁵⁰

L'ascension au Vésuve est presque une nouveauté depuis qu'on monte jusqu'au cratère en chemin de fer. Les journaux illustrés ont publié la description de ce curieux ascenseur, inauguré le 18 juin 1880, mais j'avoue franchement n'y avoir rien compris et je crains que beaucoup d'autres n'aient pas été plus heureux que moi.¹⁵¹

Hymansin kuvauksen mukaan lehdetkin kirjoittivat uudesta kiehtovasta rautatiestä, joka oli vihitty käyttöön vain muutama kuukausi ennen hänen matkaansa. Matkailija kuitenkin valittelee, ettei ymmärtänyt kuvauksesta juuri mitään ja pelkää, etteivät muutkaan olleet häntä onnekkaampia tässä asiassa. Hymansin funikulaarista kirjoittamien sivujen määrä sekä laitteen ja kokemuksen yksityiskohtainen kuvaus kertovat matkakirjallisuuden topoksen vaikutuksen lisäksi aiheen tärkeydestä hänelle. Hänen kiinnostusta teknologiaa kohtaan kuvaillaan myös hänestä kertovassa elämäkerrallisessa artikkelissa, minkä takia sen suhteellisen suuri osuus matkakirjassa ei ole yllättävää.¹⁵² Hymansin olisi myös ollut mahdollista jättää teknologiasta kirjoittaminen vähemmälle ja esimerkiksi keskittyä Vesuviukselta auenneisiin subliimeihin maisemiin ja Napolin siluettiin, jotka olivat matkailijoiden yleisiä kirjoituksenaiheita Vesuviuksella. Katarina Gephardt mukaan Vesuvius kuvattiin tyypillisesti subliimiuden lisäksi myös rinnasteisesti vertaamalla sitä kotimaan tuttuihin maisemiin ja niiden erilaisuuteen, mutta tätä Hymans ei tee.¹⁵³

¹⁴⁹ Pemble 1987, 22–31.

¹⁵⁰ Hymans [188?], 76–86.

¹⁵¹ Ibid., 76.

¹⁵² Stecher 1886, 334–335.

¹⁵³ Gephardt 2014, 55.

Kiinnostus teknisiä keksintöjä kohtaan ei ollut 1860 ja 1880-luvuilla suinkaan epätavallista. Syrjämaa kirjoittaa, miten aikakauden porvarilliseen sivistykseen kuului, että sen edustajat olivat kiinnostuneita teknologiasta. Teknisiä laitteita tai niiden perusteita pyrittiin ymmärtämään, ja koneiden suorituskykyä havainnollisteltiin usein myös numerotiedoin.¹⁵⁴ Myös Hymans todistelee funikulaarin toimintaa senttimetrein ja selittämällä lukijoilleen tarkkaan, miten laite toimii:

C'est ici qu'apparaît le chemin de fer, et son aspect n'a rien de rassurant. Il est couché le long du cône, à peu près perpendiculaire, avec une pente moyenne de 53 centimètres par mètre et de 63 dans l'endroit le plus raide !! Le système est extrêmement simple, et j'espère le faire comprendre à mes lecteurs.¹⁵⁵

Vesuviuksen-matka ei ole ainut kerta, jolloin Hymans kirjoittaa tekniikasta, vaan hän mainitsee sen kaikissa kaupungeissa. Torinossa hän kirjoittaa hienosti toimivista raitiovaunuista, Genovassa hän analysoi Pohjois-Italian junaliikenteen, lennättimien ja postilaitoksen toimivuutta ja Roomassa hän kehuu muissa kaupungeissa toiminutta raitioliikennettä ja koko maan moitteetonta junaverkostoa.¹⁵⁶ Raitiotiet olivat Hymansin vuoden 1880 matkan aikana verrattain uusi tekninen keksintö, ja niiden tekniikan läpikäyminen osoittaa Hymansin oppineisuutta. Genovan raitiovaunut toimivat vielä tuolloin hevosvoimalla, ja Roomassa otettiin käyttöön ensimmäiset höyryvoimalla toimineen raitiovaunut vain vuosi ennen Hymansin toista Italian-matkaa.¹⁵⁷ Firenzeen saapuessaan Hymans hämmästelee tunneleita, jotka valaistetaan sähköllä silloin, kun he kulkevat niistä ja korostaa tuntemaansa kontrastia, kun hän huudahtaa dramaattisesti astuneensa historiasta sivilisaatioon.¹⁵⁸ On epäselvää, tarkoittaako Hymans sähkövalaistuksella kaarisähkövaloa, tekniikkaa, joka edelsi hehkulamppua ja jota alettiin käyttää Italiassa 1870- ja 1880-luvuilta alkaen. Kaarilamput olivat tuolloin vielä melko harvinaisia, minkä takia on epätoimennäköistä, että niitä olisi käytetty rautatietunnelien valaistukseen, mutta Hymans saattaa tarkoittaa toisenlaisia tunneleita.¹⁵⁹ Joka tapauksessa kyseessä oli uusi ja harvinainen tekniikka, jonka tunteminen kertoo jälleen Hymansin sivistyneisyydestä. Matkailijan huomiot funikulaarista, raitioliikenteestä ja sähkövalosta olivat erittäin ajankohtaisia ja ne osoittavat, että Hymans oli kiinnostunut nykyajan teknisistä keksinnöistä.

¹⁵⁴ Syrjämaa 2007, 178, 180.

¹⁵⁵ Hymans [188?], 82.

¹⁵⁶ Ibid., 16, 34, 93.

¹⁵⁷ Schram 2003, 116.

¹⁵⁸ Hymans [188?], 110–111.

¹⁵⁹ Schivelbusch 1988, 52–53.

Teknologian lisäksi 1800-luvun taide ja edellisten vuosien taidetta ja teollisuuden tuotteita esittelevä näyttely *l'Exposition National de l'industrie et des beaux-arts* Torinossa nostattavat Hymansissa vahvoja reaktioita. Kuten Vesuviuksen rautatiestä myös Torinon näyttelystä hän kirjoittaa vuolaasti useiden sivujen verran ja tarjoaa lukijalle tarkkoja numerotietoja esimerkiksi maalausten ja veistosten lukumäärästä.¹⁶⁰ Ei ole poikkeuksellista, että Hymans kommentoi kaupunkikuvassa näkemiään patsaita ja maalauksia – uusia tai vanhoja – mutta ainoastaan saman vuosisadan teoksia hän kritisoi ja kommentoi melko rohkeasti, mutta kuitenkin huumorintajuisesti. Esimerkiksi Torinon uudet neljää sotilasta esittävät patsaat eivät ole hänen mielestään ajanmukaisissa varustuksissaan, *l'attirail moderne*, tyylikkäättä, minkä tulisi hänestä olla kaikkien patsaiden tärkein ominaisuus. Hän toteaa itsenäisen Italian ensimmäistä pääministeriä Cavouria esittävän patsaan näyttävän oudolta nykyaikaisessa asussaan: se näyttää hänestä enemmän valssin tanssijalta kuin Italian rakentajalta.¹⁶¹ Näyttelyä varten tehtyä veistosta hän kuvaa sanalla groteski ja kysyy, mitä taiteellista on hienossa marmorisessa rintakuvassa, jonka nenälle on asetettu sini-sestä lasista tehdyt sangattomat silmälasit.¹⁶² Niin teknologian kuin uuden taiteen kuvailussa yhdistävää on Hymansin intohimo aihetta kohtaan. Nykyajan teokset saavat Hymansin toistuvasti kommentoimaan kärkkäästikin, mikä eroaa hänen tavastaan suhtautua esimerkiksi menneisyyden reliikkeihin.

Italian yhdistymisen ensimmäisten vuosikymmenien aikana muun muassa Rooman, Firenzen ja Genovan väkiluvut kasvoivat, minkä takia kaupunkeihin rakennettiin uusia asuinalueita.¹⁶³ Hymansin matkojen aikoina käytiin keskusteluja siitä, miten kaupungeja tulisi modernisoida ja mitä tulisi säilyttää tai purkaa uuden tieltä. Kuten paikallisten myös matkailijoiden mielipiteet esimerkiksi Rooman uusista asuinalueista ja kaupungin nopeasta muutoksesta jakaantuivat, eivätkä ne olleet kaikkien mieleen.¹⁶⁴ Torinossa matkailijat pitivät usein kaupungin ”eleganttia” asemakaavaa modernina, kun Firenzessä he huomioivat katujen leveyden ja puhtauden.¹⁶⁵ Myös Hymans kommentoi muutamissa matkakirjansa kohdissa kaupunkien uusia asuinalueita, mutta hän ei tee vertailua sen välillä, millainen kaupunki ennen uusia rakennuksia oli. Kaupunkien muutos ei siis erotu hänen

¹⁶⁰ Hymans [188?], 16–20.

¹⁶¹ Ibid., 16.

¹⁶² Ibid., 18.

¹⁶³ Baldoli 2006, 180–181.

¹⁶⁴ Sytjämää 2006, 332–334.

¹⁶⁵ Hendrix 13–15,17.

kuvauksestaan, mikä on ymmärrettävää, koska kohdekaupungit Venetsiaa lukuun ottamatta eivät olleet hänelle ennestään tuttuja.¹⁶⁶ Hymans ei huomioi teoksessaan lainkaan katujen puhtautta tai leveyttä edes Firenzessä tai Torinossa. Roomassa ja Genovassa hän kirjoittaa kaupunkiin rakennetuista uusista kortteleista, joiden rakennustyyliä ja tunnelmaa hän kommentoi. Hän kirjoittaa Roomaan saavuttuaan, miten löytää Terminin aseman läheltä uuden korttelin, joka on ”vulgaari ja banaali kuten suurin osa isojen kaupunkien rakennuksista”. Hän vielä jatkaa kiivaasti, miten ”tämä moderni lisä” on antiikin menneisyyden ihailijoille loukkaus.¹⁶⁷ Myös Genovassa hän kirjoittaa uudesta vastarakennetusta asuinalueesta. Hymansin kuvauksesta ilmenee, että uusi kortteli, *le quartier neuf*, on hänelle ennen kaikkea pettymys, eikä se selkeästi vastaa hänen odotuksiaan modernista alueesta. Hän kritisoi rakennettuja tavanomaisia pariisilaisia hotelleja ja prameita kauppoja, joilta puuttuu Genovan vanhojen putiikkien pittoreskisuus.¹⁶⁸ Niin Rooman kuin Genovan uusilta asuinalueilta puuttuu kirjailijan mielestä sellaista autenttisuutta ja omaleimaisuutta, jota modernilla korttelilla tulisi olla, eikä hän ole tyytyväinen kummankaan ulkoasuun.

Kaupunkien fyysistä muutosta merkityksellisempänä Hymans tuntee pitävän Italian yhteiskunnallisia asioita. Poliitikasta ja yhteiskunnallisista asioista kirjoittaminen ei ollut poikkeuksellista, vaan viktoriaanisen ajan matkailijat kirjoittivat niistä vaihtelevalla mielenkiinnolla riippuen usein kotimaan poliittisesta tilanteesta ja sen suhteesta Italiaan. Matkailijat kommentoivat herkästi etenkin Etelä-Italian sosiaalisia ongelmia ja työväen asemaa ja vertailivat niitä kotimaansa tilanteeseen.¹⁶⁹ Hymansin ensimmäisen matkan aikaan vuonna 1862 belgialaisia liberalisteja kiinnosti Italian yhdistyminen, vapaus ja tulevaisuus, ja seuraavan matkan aikana vuonna 1880 he seurasivat yhdistymisen seurauksia ja aatteiden toteutumista. Lisäksi katolisen kirkon asema ja paavin valta pysyivät belgialaisten poliitikkojen keskusteluissa, koska Belgia oli katolinen maa, jossa kuitenkin uskonnon erillään pitäminen poliittisesta päätöksenteosta sai tuolloin monilta kannatusta.¹⁷⁰ Pyhiinvaelluksen tekeminen oli myös yksi tärkeimmistä syistä, minkä takia Italiaan matkattiin viktoriaanisena aikana. Usein matkailijat huomioivat Italiassa uskonnon ja kuvailivat erityisesti paavin hallinnon luonnetta.¹⁷¹ Uskonto ei kuitenkaan tunnu olevan Hymansille niin merkitsevä osa Italian nykyisyyttä kuin monille muille matkailijoille, sillä hän ei

¹⁶⁶ Venetsia oli tuttu Hymansille vuoden 1880 matkalla, koska hän oli ollut siellä vuoden 1862 matkallaan.

¹⁶⁷ Hymans [188?], 58.

¹⁶⁸ Ibid., 27.

¹⁶⁹ Gephardt 2014, 19–20.

¹⁷⁰ Laqua 2013, 80–82.

¹⁷¹ Pemble 1987, 55–60.

mainitse uskonnonharjoittajia, jumalanpalveluksia tai paavia lainkaan teoksessaan huolimatta siitä, että hän kannatti poliitikkona uskonnon pitämistä erillään politiikasta.¹⁷² Matkakirjasta välittyvä Hymansin neutraalius tai välinpitämättömyys Italian katolisuutta kohtaan liittyi mahdollisesti hänen protestanttisuuteensa ja siihen, että katolisuuden ja uskonnon näkyminen arjessa olivat hänelle tuttua Belgiasta.

Liberaalina poliitikkona Hymans huomioi matkamuistelmissaan monisanaisesti niin paikalliset virkamiehet, Napolin yhteiskunnalliset ongelmat, Firenzen taloudellisen ahdingon kuin Venetsian poliittisen tilanteenkin.¹⁷³ Yhteiskunnallisten ongelmien kommentoinnin lisäksi myös paikallisista virkamiehistä oli tavanomaista kirjoittaa, tosin usein kritisoivaan ja vertailevaan sävyyn.¹⁷⁴ Hymans rikkoo virkamiehistä kirjoittamisen tapaa, sillä hän lähes poikkeuksetta kehuu heidän toimintaansa, kielitaitoaan ja luotettavuuttaan. Virkamiesten mainitseminen ja heidän yhteiskunnallisesta asemastaan kirjoittaminen jokaisessa matkansa kaupungissa kertoo paitsi Hymansin kiinnostuksesta yhteiskunnallisiin asioihin myös hänen omista poliittisista intresseistään. Poliitikkona toimiessaan hän vaati vuosien ajan oman maansa virkamiesten aseman parantamista ja palkan nostoa.¹⁷⁵ Jo jälkimmäisen matkansa toisessa kohteessa, Genovassa, Hymans reflektoi, että Italian valtion työntekijät – vaikkakin pienipalkkaisia – elävät belgialaisia paremmissa oloissa, ja lisäksi heillä on töissä jopa omia alaisia.¹⁷⁶ Italian poliiseja hän puolestaan ylistää yhtä älykkäiksi kuin poliiseja Lontoossa.¹⁷⁷ Pompejissa Hymans kehuu oppaina toimivia virkamiehiä monin sanoin niin eteviksi, että väsymys, jonka kolmen tunnin kävely aurin-gossa on saanut aikaan, unohtuu:

Ces guides sont des fonctionnaires intelligents, instruits, distingués et revêtus d'un uniforme spécial. Il leur est défendu d'accepter aucune rétribution, sous peine de destitution immédiate. On se borne à leur offrir des cigares, qu'ils acceptent volontiers. Aussi érudits qu'un professeur d'antiquités romaines et parlant toutes les langues de l'Europe, ils font oublier par le charme de leur conversation la fatigue d'une promenade de trois heures au soleil, à travers des maisons sans toits.¹⁷⁸

Tunteikkaimmin Hymans kirjoittaa Italian poliittisesta tilanteesta ensimmäisellä Italian matkallaan vuonna 1862 eli aikana, jolloin hän oli vielä poliitikko. Hänen työnsä Belgian parlamentissa tuntuukin vaikuttaneen hänen kirjoittamismotiiveihinsa, sillä vuoden 1880

¹⁷² Pergameni 1956, 711.

¹⁷³ Hymans [188?], 34, 52–53, 112, 146–148.

¹⁷⁴ Gephardt 2014, 19.

¹⁷⁵ Pergameni 1956, 710–711.

¹⁷⁶ Hymans [188?], 34.

¹⁷⁷ Ibid., 91.

¹⁷⁸ Ibid., 73–74.

matkan aikana hän ei kirjoita yhtä paatoksellisesti demokratiasta ja vapaudesta tai edes mainitse ”Itävallan tekemiä hirmutekoja”. Venetsia ei vuonna 1862 vielä kuulunut Italiaan, vaan oli Itävallan vallan alla, mikä varmasti vaikutti Hymansin kirjoitusintoon: kirjoituksillaan hän saattoi vaikuttaa poliittiseen tilanteeseen ja tuoda sen belgialaisten tietoisuuteen.¹⁷⁹ Myös muissa Italian yhdistymisen aikoihin ja sen jälkeen laadituissa matkakirjoissa huomioitiin Venetsian poliittinen tilanne. Etenkin 1850-luvulta lähtien eurooppalaisia lähti Venetsiaan ja muualle Italiaan edistämään maan yhdistymistä nationalismien hengessä. Myös ulkomaalaisten laatimat nationalistiset kirjoitukset olivat yleisiä ja suosittuja ennen Italian yhdistymistä.¹⁸⁰ Kansojen itsenäisyyttä kannattaneen Hymansin mielipide erottuu selkeästi jo Venetsiasta kertovan luvun otsikosta, jonka perään hän on luultavasti vasta kirjan julkaisuvuonna merkinnyt alaviitteen ja tarkennuksen: ”Venice, à cette époque, appartenait encore à l’Autriche, mais elle n’en était pas moins l’Italie.” Venetsia ei siis ollut yhtään vähemmän Italiaa, vaikka kuuluikin virallisesti Itävaltaan.¹⁸¹ Hymans päättää koko teoksensa tunteikkaaseen puheeseen Venetsialta puuttuvasta vapaudesta ja itsenäisyydestä.¹⁸² Myös vuoden 1880 matkalla hän kirjoittaa positiiiviseen sävyyn Italian yhdistymisen myötä saavutetusta demokratiasta. Esimerkiksi Torinossa hän kertoo ”modernin Italian itsenäisyyden perustajista” ja Genovassa kansallisen vapauden, *la liberté nationale*, saavuttamisen ajanjaksosta.¹⁸³

Hymansin havainnot nykyisyyden Italiasta yhdistää usein tuttuus. Niin teknologiasta, taiteesta kuin yhteiskunnallisista oloistakin kirjoittaessaan hän usein vertaa tilannetta johonkin toiseen, hänelle ja mahdollisesti lukijallekin tutumpaan asiaan. Hymans kirjoittaa, miten niin Italian junaliikenne, postilaitos kuin virkamiehetkin toimivat yhtä hyvin kuin Belgiassa. Hän myös toteaa tyytyväisenä vuoden 1880 matkansa alkuvaiheessa kaiken olevan aivan yhtä hyvin järjestettyä kuin kotimaassa: ”Jusqu’à présent je n’ai vu qui ne soit aussi bien organisé qu’en Belgique.”¹⁸⁴ Hän löytää tuttuutta jopa italialaisista raitiovaunuista, jotka ovat belgialaisen yrityksen valmistamia. Tämä tieto tuntuu parantavan hänen mielestään raitiovaunujen luotettavuutta ja ehkä myös turvallisuutta.¹⁸⁵ Aina Hymans ei vertaa Italian nykyisyyttä omaan maahansa, vaan hän löytää vertailukohteita myös muista Euroopan kaupungeista. Genovan vilkkaiden katujen kuhina ja tunnelma tuo hänelle mieleen hänen ihailmansa Lontoon, Napolin värikkyyden ja eloisuus muistuttaa Pariisia tai

¹⁷⁹ Venetsiasta tuli osa Italiaa vuonna 1866. Ks. esim. Baldoli 2009; Meriggi 1996.

¹⁸⁰ Gephardt 2014, 19–22.

¹⁸¹ Hymans [188?], 133.

¹⁸² Ibid., 147–148

¹⁸³ Ibid., 15, 18.

¹⁸⁴ Ibid., 34.

¹⁸⁵ Ibid., 16.

Wieniä ja Venetsiaa hän vertaa veden ympäröimään Amsterdamiin.¹⁸⁶ Koettujen ja nähtyjien asioiden vertaaminen ennalta tuttuun on Hymansille varmasti osin luonnollinen tapa käsittää ja hallita uutta ja vierasta. Matkailijat myös etsivät keskenään ristiriitaisia kokemuksia samanaikaisesta tuttuudesta ja vieraudesta.¹⁸⁷ Toisaalta viktoriaanisen ajan matkakirjallisuudessa oli tyypillistä verrata Italiaa ja etenkin sen yhteiskunnallisia olosuhteita kotimaahan, kun kohdemaan oloja haluttiin kritisoida, mutta Hymansilla tämä ei vaikuta olleen tarkoituksena.¹⁸⁸ Hänen vertauskohteenaan olleita suurkaupunkeja pidettiin moderneina, Amsterdamia viehättävänä ja Iso-Britannia ja Belgia merkitsivät Hymansille itsenäisyyttä, vaurautta ja edistystä.¹⁸⁹ Vierauden tunteen hallitsemisen lisäksi hänen tapansa verrata Italian nykyisyyden ilmiöitä hänelle tuttuihin asioihin kertoo myös siitä, että Hymans piti vertaamiaan asioita pittoreskeina, luotettavina tai moderneina.

Tuttuuden lisäksi havaintoja nykyisyydestä yhdistää vahva kokemuksellisuus tai sen kaipuu. Moderni teknologia saa Hymansin innostumaan, pelkäämään ja lopulta luottamaan ja tarjoaa näin uuden kokemuksen. Ensimmäisen matkansa ensimmäisellä sivulla hän puolestaan kirjoittaa, miten uudella matkustusvälineellä eli junalla kaupunkiin saapuminen ei voi olla synnyttämättä ”elävää yllätystä”.¹⁹⁰ Rautatie olikin valmistunut Venetsiaan vain vuosi ennen Hymansin kaupunkiin saapumista eli kyseessä todella oli uudenlainen kaupunkiin saapumisen tapa.¹⁹¹ Toisen matkansa alussa Italiaan saapuminen junalla pelottaa, ja Hymans kirjoittaa matkakirjaansa, että juna kulkee pimeässä vaarallisella nopeudella.¹⁹² Napolissa funikulaarimatka herättää hänessä niin epäilyksen ja pelon tunteita laitteen luotettavuudesta kuin ihastustakin, kun matka on onnistuneesti takanapäin ja ennen kaikkea kun funikulaari on teknisiltä ominaisuuksiltaan auennut hänelle.¹⁹³ Hymansin tunteet ovat tyypillisiä 1800-luvun uuden teknologian kohtaamisesta kertoville kuvauksille. Uudenlaiset kokemukset paikan nopeasta vaihtumisesta, maisemien vilahtamisesta ohi ja suureen ja äänekkääseen laitteeseen luottamisesta saivat ihmiset sekä pelkäämään että innostumaan. Laitteiden tarjoama elämyksellisyys, jonka kokijalle ennestään vieras teknologia mahdollisti, miellettiin myös oleelliseksi osaksi niiden käyttökoke-
musta.¹⁹⁴ Nykyisyyden synnyttämät reaktiot ja tarjoamat elämykset eivät ole aina positii-
via, vaan esimerkiksi Genovassa uusia taideteoksia ja teollisuuden tuotteita esittelevässä

¹⁸⁶ Hymans [188?], 26, 52–53, 65–66, 135.

¹⁸⁷ Ks. esim. MacCannell 1976, Urry 1990.

¹⁸⁸ Gephardt 2014, 19–20.

¹⁸⁹ Pergameni 1956, 710.

¹⁹⁰ Hymans [188?], 134.

¹⁹¹ Schram 2003, 98.

¹⁹² Hymans [188?], 11.

¹⁹³ Ibid., 76–86.

¹⁹⁴ Salmi 2006, 31–34; Schivelbusch 1986, 33–45; Syrjämaa 2007, 57–60.

näyttelyssä Hymans kritisoi osaa näkemistään teoksista värikkäästi kuvailemalla niitä groteskeiksi ja mauttomiksi.¹⁹⁵ Myös Venetsian nykyinen poliittinen tilanne on Hyman-
sin kritiikin kohteena.¹⁹⁶ Silti hän ylistää kirjassaan kokemuksiaan sekä Genovassa, sen
näyttelyssä ja Venetsiassa eikä anna tyylittömien teosten tai ikävän poliittisen ilmapiirin
vaikuttaa mielipiteeseen matkakohteista negatiivisesti. Pikemmin ne tuntuvat lisäävän
kohteen monipuolisuutta ja vahvistavan kohteen elämyksellisyyttä.

Asiat, jotka kiinnostavat Hymansia Italian nykyisyydessä, kertovat paljon hänen elämäs-
tään Belgiassa ja laajemmin hänen kiinnostuksen kohteistaan eli kiinnostuksesta teknolo-
giaan, taiteeseen, yhteiskunnallisiin asioihin ja politiikkaan. Vaikka tekniset laitteet usein
kiehtoivat aikalaisia ja taide oli yksi matkailijoiden suurimmista nähtävyyksistä Italiassa,
Hymans kirjoittaa matkakirjaansa poikkeuksellisen runsaasti sekä uudesta teknologiasta
että edellisten vuosien taiteesta. Erityisen kiinnostavana nykyajan asiana hän pitää valtion
virkamiesten hyviä työolosuhteita ja ammattitaitoa eri kaupungeissa, mikä rikkoi kirjoit-
tamisen toposta, jonka mukaan paikallisia virkamiehiä pidettiin tyyppillisesti epäluotetta-
vina. Hymans kirjoittaa paljon myös Venetsian poliittisesta tilanteesta vuonna 1862, joka
oli hyvin ajankohtainen keskustelun ja kirjoittamisen aihe. Yleensä matkoilla huomioi-
dusta katolisuudesta tai uskonnon asemasta Italiassa hän sen sijaan ei kirjoita lainkaan.
Matkakirjasta välittyvää nykyisyyttä yhdistää ennen kaikkea pittoreskiutta, luotettavuutta
ja moderniutta merkitsevä tuttuus ja kokemuksellisuus, jotka toistuvat Hymansin havain-
noissaan nykyisyydestä. Välittyvä nykyisyys on siis sävyiltään positiivinen, eikä osoita
Hymansin tyytymättömyyttä modernia yhteiskuntaa tai laajemmin nykyaikaa kohtaan
toisin kuin joillakin aikalaisilla.

Hymansin aikakäsityksen mukaan menneisyys ja nykyisyys ovat monitahoisia ajan ta-
soja. Hänen huomionsa niistä kertovat paitsi aikakauden matkakirjallisuuden topoksista
myös matkailijan kiinnostuksen kohteista, arvoista ja yhteiskuntaluokkaan kuuluvasta si-
vistyneisyydestä. Useat nykyisyyden ja menneisyyden havainnot toistuvat Hymansillekin
tutuissa kirjallisuuden ja kuvataiteen töissä ja jatkavat näin Italian kuvaamisen konventi-
oita. Hymansin tekemiä huomioita ajan eri tasoista leimaa vankka historian, kulttuurin,
politiikan ja teknologian tuntemus, mikä osoittaa hänen laajaa yleissivistystään. Hänen
mielikuvansa menneisyydestä on ennen kaikkea romanttinen, ja hän olettaa romanttisuu-
den näkyvän myös nykyisyydessä. Menneisyys merkitsee Hymansille toista aikaa, jonka
tapahtumien vaihtoehtoisesta kulusta ei tulisi nykyaikana riidellä, kun taas nykyisyyden

¹⁹⁵ Hymans [188?], 16–20.

¹⁹⁶ Ibid., 147–148.

asioita hän arvostelee ja kommentoi toistuvasti. Historiakäsityksen mukainen menneisyyden toiseus ja vieraus ovat kontrasti sille, miten Hymans rinnastaa nykyisyyden usein tuttuuteen.

3. Toisen ajan kaipuu osana aikakokemusta

3.1. Menneisyyden ikävöintiä: ”L’oublier, car jamais”

Länsimaiseen kulttuuriin ja aikakäsitykseen on pitkään kuulunut menneen ajan kaipuu ja tulevasta ajasta haaveilu. Toisen ajan kaipuu on yleisesti liitetty etenkin 1700-luvun loppupuolen ja 1800-luvun eli modernin ajan ihmisten taipumukseksi: aikalaiset ikävöivät paikkaan, jossa oli mahdollista rauhoittua ja paeta yhteiskunnan jatkuvaa muutosta.¹⁹⁷ Toisen ajan kaipuu voi olla henkilökohtaista omista muistoista kumpuavaa nostalgian kokemusta tai opittua kollektiivista esimerkiksi yhteisön tai kansan tulevaisuuden visioimista.¹⁹⁸ Matkailussa tällainen toisen ajan ikävöinti tai nykyisyyden vältteleminen saattaa näyttäytyä kahdella tavalla, sillä matkailija saattaa paeta oman maansa ongelmia toiseen maahan ja lisäksi kaivata matkakohteessa toiseen aikaan ehkä tyytymättömyydestä näkemiinsä asioihin. Viktoriaanisen ajan Italian-matkailijoille oli yleistä haaveilla menneistä ajoista, koska menneisyys kiehtoi aikalaisia suuresti. Lisäksi ihmisillä oli usein ennalta omaksutut selkeät mielikuvat siitä, minkälainen antiikin perinnön maan tulisi olla. Aina mielikuvat eivät kohdanneet koetun kanssa, vaan ne synnyttivät matkailijoissa kaipuun toiseen aikaan.¹⁹⁹

Myös Louis Hymans oli omaksunut mielikuvia siitä, millainen Italian tulisi olla, ja hän myös kirjoittaa teoksensa ensimmäisen sivun loppuun, miten on lukenut paljon maasta ja odottaa nyt näkevänsä, millainen maa todella on.²⁰⁰ Tässä luvussa selvitän, miten menneisyyden ja tulevaisuuden kaipuu kuuluvat hänen aikakäsitykseensä. Minkälaista Hymansin kuvaama ja kokema menneisyyden kaipuu on? Pertti Grönholmin ja Heli Paalumäen mukaan nostalgian kulttuurihistoriallinen käsite kytkeytyy tiiviisti modernin käsitteeseen ja moderniin aikakäsitykseen.²⁰¹ Alun perin nostalgia on yhdistetty sairauteen tai oireeseen ja käsitteenä se viittasikin diagnoosiin, jolla kuvattiin hengenvaarallista koti-ikävän tunnetta. Nostalgia tulee kreikankielisistä sanoista *nostos* eli kotiinpaluu ja *algos* eli tuska tai kipu.²⁰² Nostalgiaan on perinteisesti liitetty surun tai melankolian tunnetta jotain menetettyä tai saavuttamatonta kohtaan, mutta se voi herättää myös myönteisiä

¹⁹⁷ Grönholm & Paalumäki 2015, 35, Lowenthal 1985, xvi.

¹⁹⁸ Grönholm & Paalumäki 2015, 35, Johannisson 2001, 16–17.

¹⁹⁹ Pemble 1987, 174–182.

²⁰⁰ Hymans [188?], 9.

²⁰¹ Grönholm & Paalumäki 2015, 35.

²⁰² Johannisson 2011, 17, 51. Nostalgian ja utopian käsitteistä kootusti myös Grönholm & Paalumäki, 2015.

tunteita esimerkiksi toivosta tai lohdusta.²⁰³ Lowenthal puolestaan kutsuu nostalgisoinniksi menneisyyden pitämistä nykyaikaa parempana ja arvokkaampana aikana ja nostalgiaa ”muistoksi, josta kipu on poistettu”.²⁰⁴ Yhdistävää määritelmässä on, että kaipaukseen yhdistyy henkilökohtaisen tunteen kokeminen ja menetetyn ajan kaipuu.

Matkalle lähtijöillä oli yleensä tarkkaan ennalta tiedossa, mitä romaaneja ja oppaita matkakohteesta oli hyvä lukea. Teoksista opitut tiedot myös opettivat, mihin asioihin matkailijan tuli matkakohteessaan kiinnittää huomionsa.²⁰⁵ John Urryn tunnetun teorian mukaan turistit omaksuvat jo ennen matkaansa tietoja esimerkiksi matkakohteensa monumenteista ja omaksuvat näin mielikuvia kohdemaastaan. Turistin myös katsovat matkakohdetta aina näiden ennakkokuvien läpi niin kutsutulla turistin katseellaan.²⁰⁶ Italian-matkailijoiden tapa katsoa maata ja nostalgisoida kaupungin kadonneita paikkoja ja tunnelmaa syntyi etenkin 1700- ja 1800-lukujen maalaus- ja kirjallisuustaiteesta. Taiteessa korostettiin Italian menneisyyden läsnäoloa, maisemien subliimiutta ja ihmisten romanttista ulkoasua. Suosituissa veduta-maalauksissa ja -etsauksissa maan maisemia ja kaupunginäkymiä kuvattiin romanttisiksi ja unenomaisiksi valon ja varjon suhdetta korostamalla. Samalla kuvattavat kohteet kuitenkin esitettiin tarkasti ja tunnistettavasti.²⁰⁷ Maalausten ja kirjallisuuden levittämä mielikuva vaikutti tapaan, jolla Italiaa matkoilla katsottiin ja kuvailtiin.

Usein kadonnutta Italiaa kaipasivat joko taiteilijat tai matkailijat, jotka etsivät romantiisuutta, vanhanaikaisuutta ja pittoreskiutta.²⁰⁸ Barbara Kortin mukaan viktoriaanisen ajan matkailua voi kutsua pittoreskiksi turismiksi eli estetiikan arvostuksen takia matkustamiseksi. Jo 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla julkaistiin useita matkakirjoja, joissa kuvailtiin Välimeren subliimia kauneutta ja keskiaikaisia raunioita. Pittoreskiuden kuvaus oli vallitseva matkakirjoittamisen topos, jota myös kritisoitiin etenkin 1860- ja 1870-luvuilla.²⁰⁹ Myös Hymansille oli tärkeää matkakohteen pittoreskius eikä vain tietyssä kaupungissa, vaan koko Italiassa. Pittoreskius on sana, joka toistuu niin hänen nykyisyyden kuin kaivatun menneisyydenkin kuvauksissaan. Hymansin kuvatessa ympärillään näkemiään maisemia jopa hengästyttävällä runsaudella ja suurella ihastuksella tuntuu kuin

²⁰³ Grönholm & Paalumäki 2015, 19; Radstone 2007, 117–118.

²⁰⁴ Lowenthal 1985, 7–8.

²⁰⁵ Koivunen, Syrjämaa & Söderholm 2006, 19.

²⁰⁶ Urry 1991, 3.

²⁰⁷ Ks. esim. Comment 1999, 77–78.

²⁰⁸ Lowenthal 1985, 9, 99–101, 406; Pemble 1987, 167–182; Syrjämaa 2006, 85–90.

²⁰⁹ Korte 2016, 180–181.

hän kokisi nykyisten maisemien ohikiitävyyden ja katoavaisuuden läsnäolon. Sanan pittoreski hän haluaa selittää lukijalleen tarkkaan kahdeksan päivää matkattuaan:

Ce mot de pittoresque mérite une courte digression. – Je ne fais que me répéter depuis huit jours combien peu d’imagination il faut aux artistes italiens pour concevoir une œuvre d’art. En effet, tout est tableau dans ce pays.²¹⁰

Kerrottuaan kaiken olevan Italiassa yksinkertaisesti maalauksen arvoista hän jatkaa kuvaustaan rinnastamalla näkemänsä asiat tuntemiinsa oman aikakautensa ja edeltävän vuosisadan maalauksiin, jotka esittävät samoja näkymiä tai samaa tunnelmaa. Taidetta jäljittelevän maiseman kaipuu toistuvat useimmissa hänen matkakohteiden kuvauksissa teoksen aikana.

Tutkituin ja tunnetuin asia, jota kohtaan matkailijat tunsivat Italiassa kaipuuta, on eittämättä menneisyyden Rooma. John Pemble ja Taina Syrjämaa ovat tutkineet 1800-luvun ihmisten suhtautumista Rooman kaupunkikuvan muutoksiin ja molemmat ovat huomanneet, että vuosisadan loppupuolella nopeasti muuttunut kaupunki herätti kaupunkilaisissa ja kaupungissa vierailleissa herkästi nostalgiaa mennyttä aikaa kohtaan. Hymansin myöhemmän matkan aikana vuonna 1880 Rooman tulevaisuudesta käytiin keskusteluja, kun kaupunkisuunnittelijat halusivat tehdä kaupungista modernin eurooppalaisen pääkaupungin.²¹¹ Ajatus modernisoidusta eurooppalaisesta pääkaupungista rikkoi matkailijoiden mielikuvaa menneisyytensä takia tunnetusta pittoreskista kaupungista. Roomaan tulleet matkailijat kuvasivat matkakirjoissa, miten he olivat odottaneet näkevänsä köynnösten peittämän Colosseumin, elämää kuhisevia toreja ja Campo Vaccinon eli Forum Romanumin kohdalla vielä 1800-luvulla olleen luonnon valtaaman alueen, jolla laidunsi lehmiä. Forum Romanumin kasvillisuutta kuitenkin poistettiin 1800-luvun alusta alkaen ja Colosseumia siistittiin etenkin 1870-luvulla arkeologisten kaivausten yhteydessä. Jo ennen Hymansin vuoden 1880 matkaa joiden aukoiden ulkoasu oli muuttunut, kun kaupunkia ja rakennuksia oli siistitty ja korjattu ja maalauksista tuttujen mallien käyskentelyä niillä oli rajoitettu.²¹² Mielikuvat oikeanlaisesta ikuisesta kaupungista säilyivät matkailijoiden mielissä kuitenkin yhä 1880-luvulla vahvoina ja Rooman, kuten muunkin Italian, odotettiin olevan niiden mukainen.

Hymans ei kirjoita nostalgisoiden siistitystä Colosseumista, vaan kuvailee monumenttia ihastuneena nähdessään sen ensimmäisen kerran: "Quelle – – apparition titanesque!"²¹³

²¹⁰ Hymans [188?], 53.

²¹¹ Syrjämaa 2006, 89.

²¹² Pemble 1987, 174–182; Vance 1997, 18–21, 247–250.

²¹³ Hymans [188?], 61.

Hän mainitsee köynnöksistä nelisenkymmentä sivua myöhemmin hyvin käytännönläheisesti, kun hän kuvailee, miten oli arkeologisesta näkökulmasta onni, että barbaarit valloittivat Rooman ja antoivat Colosseumin peittyä kasvillisuuteen sen sijaan, että olisivat tuhonneet sen.²¹⁴ Roomalaisia toriaukioita ja niillä ostoksiaan tekeviä paikallisia hän ei kuvaile lainkaan. Campo Vaccinon puuttuminen sen sijaan herättää Hymansissa nostalgian tunteita. Tätä kuten muutamia muitakin kadonneita asioita hän kaippaa eniten niiden pittoreskiuden takia:

On ne voit plus guère de costumes intéressant qu'aux vitrines des photographes et dans les environs de la villa Médicis – – à des endroits où les peintres viennent recruter leurs modèles. [...] Le Campo vaccino, où venaient jadis se grouper les grands buffles des Maremmes, n'existe plus que de nom, et la police a interdit la réunion des modèles d'ateliers à la place Colonna. – Il ne faut donc plus chercher à Rome ce genre pittoresque : il a totalement disparu, de même que les cardinaux que Heilbuth a peints se promenant au Pincio.²¹⁵

Hymans tuntee nostalgiaa Campo Vaccinon lisäksi myös entisajan hienoja asuja kohtaan: hän toteaa tyrmistyneenä, ettei kiinnostavia asujakaan enää näe kuin valokuvavitriineissä ja Villa Medicinin ympäristössä, jossa maalaajat etsivät mallejaan. Lisäksi hän surkuttelee, miten poliisi on siistinyt Piazza Colonna ympäristön tällaisista malleista – maalauksista tuttua pittoreskia kaupunkia on turha enää etsiä. Matkailija toteaa vielä seuraavalla sivulla, että italialaiset näyttävät hänen pettymyksekseen tyypillisiltä eurooppalaisten suurkaupunkien asukkailta. Hymansin viittaus italialaisten eurooppalaisiin ulkoasuihin oli tyypillinen etenkin 1800-luvun loppupuolen matkailijoille, jotka kaipasivat katukuvaan vanhanajan tyyliä kosmopoliittien asujen sijaan.²¹⁶

Kun Italian kaupunkeja suunniteltiin modernisoitaviksi ja osin jo modernisoitiin vuonna 1880, romantiikanjanoiset matkustajat eivät kokeneet vain kaupunkien fyysisten piirteiden katoavan, vaan he kokivat myös yhteiskunnan ja ihmisten luonteen rappioituvan sekä perinteiden ja hyvien käytöstapojen unohtuvan. Osa koki muutoksen synnyttävän moraalilin heikkenemistä, korruptiota ja levottomuutta paikallisissa. Ratkaisevinta ihmisluonteen muuttumiselle oli heidän mielestään modernin teknologian, uusien ajatusten ja kansainvälisten ihmisten saapuminen ainutlaatuisen ja autenttiseen maahan.²¹⁷ Klassisen ajan

²¹⁴ Hymans [188?], 103–104.

²¹⁵ Ibid., 94–95.

²¹⁶ Pemble 1987, 175–176.

²¹⁷ Pemble 1987, 173–174; Syrjämaa 2006, 95.

hyveiden kaipaaminen oli tyypillistä viktoriaanisena aikana, koska modernin yhteiskunnan ajateltiin hävittäneen nämä ihmisten ominaisuudet.²¹⁸ Jo matkakuvauksen alussa Genovan kohdalla selviää, että Hymansille italialaisten hyväkäyttöisyys, ylväys ja kohteliaisuus ovat todella perintöä antiikista.²¹⁹ Hymans ei kuitenkaan usein vertaa italialaisten käytöstä menneisyyden ihmisten käytöstäpoihin. Ainoastaan Roomassa matkailija kuvaa muutamia kertoja paikallisten huonoa käytöstä, epärehellisyyttä ja melankolisuutta. Lopulta kerjääjien epämiellyttävä käytös saa hänet huudahtamaan, ettei roomalaisten käytöksessä ole kuin jäännös antiikin ylpeydestä:

Le roman est triste, sombre et morne ; on dit que c'est un reste de la fierté antique ; il n'est pas cependant trop fier pour mendier, mais au lieu de tendre la main en souriant, comme son confrère napolitain, il vous dit avec une voix lamentable :
« Ho molto fame, Signore !²²⁰

Hymans kaipaa antiikin ajan lisäksi myös 1500-luvun jälkeisten ihmisten käytöstä kuvutessaan Pietarinkirkon torniin. Kirkon tornissa hän lukee seinään kiinnitetyn tekstin, jossa luetellaan ”henkilöt, jotka ovat kunnioittaneet kupolia läsnäolollaan”. Matkailija heittäytyy kyltin luettuaan tunteelliseksi ja huudahtaa, miten ennen muinoin ihmiset ”kunnioittivat läsnäolollaan” tornia, kun nykyisin he ovat ”rajoittuneita vain nousemaan”.²²¹ Klasistien hyveiden lisäksi matkailijat nostalgisoivat usein keskiaikaista ihmisluonnetta, jota he pyrkivät tavoittamaan Italiassa.²²² Hymans ei kuitenkaan kirjoita keskiajan ihmisluonnetta lainkaan, mikä johtui ehkä hänen protestanttisuudestaan, sillä matkailijat, jotka kaipasivat Italian keskiaikaista tunnelmaa ja hyveellisyyttä, olivat katolisia ja nostalgisoivat siksi kirkkovaltion valta-aikaa.²²³

Muissa kaupungeissa kuin Roomassa matkailijat kokivat kaupunkikuvan muutoksen vähemmän dramaattisena. Firenzessä matkailijat huomasivat katujen leventyneen ja puhdistuneen, ja nostalgian kohteeksi nousivat pittoreskit maisemat ennen lennätinpylväitä, raitiovaunuja ja kivettyjä katuja.²²⁴ Hymans ei kuitenkaan yllättäen kaipaa Firenzessä mennyttä pittoreskia maisemaa, vaan hän päinvastoin on selvästi mielissään sähkövalaistuista tunneleista ja hyväkuntoisista kaduista.²²⁵ Venetsiassa kaupungin kuvattiin muut-

²¹⁸ Vance 1997, 47, 255–257.

²¹⁹ Hymans [188?], 26.

²²⁰ Ibid., 94–95.

²²¹ Ibid., 103–104.

²²² Vance 1997, 5–6, 197–200.

²²³ Pemble 1987, 168–175.

²²⁴ Ibid., 172–173.

²²⁵ Hymans [188?], 111.

tuneen 1800-luvun loppupuoliskolla aiempaa tylsemmäksi, vähemmän pittoreskiksi ja li-
kaisemmaksi.²²⁶ Hymansin vuoden 1862 kuvauksessa Venetsian tylsyydestä tai maise-
man tuottamasta pettymyksestä ei ole mainintaa, mutta hänen kuvauksestaan voi sen si-
jaan huomata romanttista nostalgiaa. Hän kuvaa kaupungin pittoreskina kuun valossa
hohtavana unenomaisena paikkana.²²⁷ Kuun valon ja melankolisen hämäryyden on tul-
kittu olevan metafora raunioituneelle kaupungille; kuvaustapa yleistyi matkakirjallisuus-
dessa vuoden 1814 jälkeen, jolloin Venetsia siirtyi Itävallalle. Kuun valaisema Venetsia
nähtiin osana menneisyyttä, mutta silti muuttumattomana ja osana nykyisyyttä.²²⁸

Poliittisen kaihon kuvaaminen entisiä parempia aikoja kohtaan oli matkakirjallisuudessa
1800-luvun kansallisaatteen aikana yleistä. Usein matkailijoiden kiinnostus matkakoh-
teen historiaa kohtaan vaihteli oman maansa poliittisen tilanteen mukaan.²²⁹ Hymansin
kotimaa Belgia, tosin osana Alankomaita, koki Venetsian kanssa saman kohtalon vuosi-
sadan alussa ja joutui Napoleonin valloittamaksi. Maassa myös vastustettiin rajusti maan
autoritääristä kuningasta, minkä seurauksena Belgia loppujen lopuksi itsenäistyi vuonna
1831. Hymansin kannattamat liberaalit olivat merkittävässä roolissa itsenäisyyden edis-
tämässä.²³⁰ Siksi ei ole yllättävää, että Hymans viittaa teoksessaan suorasanaisesti Ve-
netsian entisiin parempiin aikoihin itsenäisenä tasavaltana vuoden 1862 matkallaan. Bel-
gian historia ja Hymansin poliittinen tausta myös selventävät, miksi hän kirjoittaa Firen-
zen ja Venetsian tasavallan aikoja enemmän juuri Venetsian tasavaltalaisesta historiasta.
Lisäksi silloin, kun Hymans matkusti Firenzeen ja Genovaan vuonna 1880, alueet kuu-
luivat jo yhdistyneeseen Italiaan, eikä hän ehkä kokenut tarpeelliseksi kertoa lukijalle
aiemmasta tasavallan ajasta monisanaisesti. On myös tärkeää huomata, että Venetsian-
matkan aikana vuonna 1862 Hymans toimi yhä liberaalina poliitikkona Belgian parla-
mentissa, minkä takia hänen kirjoituksellaan saattoi olla poliittisia tarkoituksia. Venet-
sian-kuvauksen kolme viimeistä sivua on kirjoitettu kovin patrioottiseen sävyyn, mutta
taitavasti Hymans ei kirjoita mielipiteitä ominaan vaan esittää ne venetsialaisen ”vanhan
tasavallan palvelijan” eli Dogen palatsin vartijan sanomina, vaikka selvästi oli samaa
mieltä miehen kanssa. Hymans kertoo, miten hänen tapaama rohkea mies ”tervehti Bo-
napartea ja näki muinaisen isänmaansa loiston katoavan”. Matkailija on ottanut vartijalta

²²⁶ Thomas 2004, 50–55.

²²⁷ Hymans [188?], 133.

²²⁸ Thomas 2004, 52. Venetsia oli ennen Napoleonin tuloa vuonna 1797 ollut itsenäinen tasavalta yli tu-
hannen vuoden ajan. Vuonna 1814 Venetsia siirtyi Itävallalle, joka puolestaan hävisi vuonna 1866 sodan
Preussille. Tämän jälkeen alueesta tuli osa yhdistynyttä Italiaa. Ks. esim. Baldoli 2009; Meriggi 1996.

²²⁹ Gephardt 2014, 19.

²³⁰ Ks. Belgian historiasta esim. Cook 2002 ja Witte, Craeybeckx & Meynen 2009.

teokseensa suoran lainauksen ”Tasavalta syntyy uudelleen!”, mikä vahvistaa Hymansin kannattavan vanhaa tasavallan aikaa ja toivovan näkevänsä sen vielä joskus.²³¹

Hymansin matkakuvauksessa on se erikoisuus, että hänen kirjassaan on kaksi eri matkaa samoissa kansissa. Hymansin on siis mahdollista muistella ensimmäistä vuoden 1862 matkaansa seuraavan, vuoden 1880, matkansa aikana. Tämän hän tekeekin tuntien selvästi nostalgiaa ensimmäistä Italian-matkaansa kohtaan. Hänen ensimmäisen matkansa kaipuu on vahvasti romanttista tunteikasta muistelua. Toisen matkansa alkupuolella Hymans vertaa Genovaan saapumistaan ensimmäisen matkansa alkuun ja Venetsiaan tulemiseen. Hän löytää kuun valaisemasta yöllisestä Venetsiasta vertailukohteen Genovan hänessä herättämille tunteille ja sen kokonaisvaltaiselle ihanuudelle.

L’oublier, ce serait bien ingrat, car jamais, même en arrivant à Venise, le soir, quand la lune éclairait le Canal Grande et la place St-Marc, je n’ai éprouvé d’impression pareille à celle que j’ai ressentie en débouchant dans ce beau golfe de la Méditerranée [...]. Quel charme, quelle splendeur ! Quelle douce jouissance, quelle émotion – – !²³²

Varhaisemman matkan kertaamisen lisäksi hän myös toisen matkansa loppupuolella muistelee aiempia kokemuksiaan saman matkan aikana. Hymans kirjoittaa toisesta matkasta kertovan viimeisen luvun alussa hetkessä ohi kuluneista 21 päivästä, joina hän koki upeita asioita Genovasta Napoliin ja takaisin. Hän selaa muistiinpanojaan ja kertoo, miten haluaisi syventää kaikkia muistojaan, jos ei vain pitkästytäisi lukijaansa.²³³ ”Muistojen keräämisen vaikeudesta” hän valittelee myös Roomassa.²³⁴ Hymans ei siis tunne haikeutta ainoastaan aiempaa Italian-matkaansa, vaan myös saman matkansa aiempia tapahtumia ja kokemuksia kohtaan.

Matkailijoiden Italiaa kohtaan tuntema nostalgia oli 1800-luvulla usein hyvin melankolista, tummasävyistä ja väliaikaisuuden tunteen sävyttämää. Heidän tapansa nähdä ja tulkita nykyisyyden muutoksissa menetystä ja huononemista oli pitkälti opittua ja aikalais-taiteesta omaksuttua. Ihmiset kokivat ajan vääjäämättömän kulumisen ja asioiden pysymättömyyden surullisena, mikä saattoi matkakirjoissa näkyä haikeana kaipuuna mennyttä kohtaan. Nostalgia saattoi kuitenkin toisinaan olla myös kepeää ja romanttista kaipuuta synkän ja dramaattisen nykyisyyden vastustamisen sijaan.²³⁵ Hymansin tuntema nostalgia

²³¹ Hymans [188?], 146–148.

²³² Ibid., 23.

²³³ Ibid., 126–127.

²³⁴ Ibid., 125.

²³⁵ Lowenthal 1985, 9; Pemble 1987, 179–180.

ei matkakirjan perusteella ollut samalla tavalla pessimismin värittämää kuin monien aikalaisten. Hymansin tuntema nostalgia on enemmän romanttista kaipuuta kuin synkkää ja tummasävyistä halua paeta nykyisyyttä. Usein hän haluaa ilmaista nostalgialla ihailuun menneitä aikoja tai ihmisiä kohtaan, kuten Pietarinkirkon tornissa, tai romanttista kaipuuta entisiä maisemia kohtaan, kuten Roomassa. Melankolisuus ja tyytymättömyys nykyaikaa kohtaan välittyvät vain hänen Venetsian- kuvauksissaan, jossa kuun valo symboloi poliittisesti raunioitunutta kaupunkia ja jossa hän kaipaava menneitä tasavallan aikoja. Nostalgia ei tällöinkään kumpua halusta paeta nykyisyyttä tai ajan ohimenevyyden aiheuttamasta ahdistuksesta, vaan halusta kritisoida kohdekaupungin synkkää poliittista asemaa.

Matkakirjasta välittyvään Hymansin aikakäsitykseen kuuluu menneen ajan kaipuu, joka oli tyypillinen pittoreskin matkailun piirre. Hän ei kirjoita kaikista nostalgian kohteista, joita aikalaismatkailijat ikävöivät, vaan jättää esimerkiksi keskiajan ihmisten hyveellisyyden ja Firenzen varhaisemman pittoreskiuden ennen kaupungin muutoksia kokonaan mainitsematta. Usein matkailijat omaksuivat ennen matkaansa mielikuvan romanttisesta ja pittoreskista Italiasta, ja tämä ilmenee myös Hymansin kokemassa nostalgiassa. Subliimien ja viehättävien maisemien ja kaupunkinäkökymien lisäksi hän kirjoittaa nostalgisoiden useiden sivujen verran Venetsian tasavallan ajasta, joka myös toistui aikakauden matkakirjallisuuden topoksissa. Sekä pittoreskiuden että loistokkaan tasavalta-ajan kaipaaminen kertovat ajan kirjallisten konventioiden lisäksi Hymansin kiinnostuksen kohteista, koulutuksesta ja poliittisesta tausta. Nostalgia ei kumpua halusta paeta nykyisyyttä ja modernia yhteiskuntaa, kuten monilla aikalaisilla, vaan romanttisen kepeästä kaipuusta menneisyyteen tai kritiikistä nykyajan poliittista tilannetta kohtaan.

3.2. Tulevaisuuden toiveita, pelkoja ja odotuksia

Vaikka 1800-luvulla matkailijat yleensä lähtivät Italiaan ennen kaikkea sen nykyisyyden ja kiehtovan menneisyyden takia, voitiin matkamuuistelmissa sivuta myös tulevaisuutta. Jo matkan tekeminen saattoi itsessään merkitä matkaa tulevaisuuteen, sillä etenkin eu-

rooppalaisia suurkaupunkeja pidettiin moderneina ja ehkä omaa kotikaupunkia kehityksessä edellä olevina.²³⁶ Matkakirjoihin voitiin kirjoittaa tulevaisuudesta hyvin käytännöllisellä ja subjektiivisella tasolla tai kauaskantoisemmin visioiden matkakohteen erilaista tulevaisuutta. Ennen matkalle lähtöä oli tavallista tutustua matkakohteeseen ja suunnitella matkan kulkua ja nähtävyyshkohteita. Matkakirjoissa tätä vielä edessä hämöttävien kokemusten pohtimista on yleensä mahdollista löytää teoksen ensimmäisiltä sivuilta, jolloin matkan odotus on suurimmillaan.²³⁷ Esimerkiksi 1800-luvun Italian-matkailijat saattoivat matkansa alussa kirjoittaa odottavansa, että kokevat viimein aidon välimerellisen historian ja sivistyksen.²³⁸ Myös myöhemmin matkan aikana esimerkiksi oman maan yhteiskunnallinen tilanne saattoi herättää mietteitä kohdemaan poliittisesta tulevaisuudesta. Selvitän seuraavaksi, minkälaisia tulevaisuuden viittauksia Hymansin matkakirjassa on ja millainen hänen aikakäsitykseensä kuuluva tulevaisuus on.

Tulevaisuuteen katsominen eroaa menneisyyden muistelemisesta siinä, ettei toimija ole vielä kokenut tulevaisuutta, eikä sitä siksi voi sijoittaa tilaan. Reinhart Koselleck kuvaa nykyisyyden olevan aika ja paikka, jossa niin kutsutut odotushorisontti ja kokemustila kohtaavat ja jossa tulevaisuuden odotukset törmäävät menneisyyden kokemuksiin. Tulevaisuus on siis vasta edessä horisontissa olevaa tilatonta odotusta, joka saa tilansa vasta tultuaan koetuksi.²³⁹ Paalumäki ja Salmi jatkavat Koselleckin ajatusta ja pohtivat, miten tulevaisuudellekin on mahdollista nähdä paikka esimerkiksi mielikuvituksen avulla tai nykyisyyden jatkeena, kunhan se on tunnistettavissa ja nykyisyydelle tuttu.²⁴⁰ Matkakirjassa kuvattu Hymansin aikakäsitykseen kuuluva tulevaisuus on todennäköisesti edellä kuvatun lainen, tunnistettava nykyisyyden jatkumo, jolla siksi on myös kuviteltavissa oleva tila. Käsitys tulevaisuudesta ei synny yksin irrallaan toisista aikatasoista, vaan se kytkeytyy aikakäsityksessä sekä nykyisyyteen että menneisyyteen: muisti, kokemukset ja läsnäolevat menneisyyden jäljet sekä nykyhetkessä syntyneet toiveet vaikuttavat tulevaisuuskuviin.²⁴¹ Myös Hymansin visiot mahdollisista matkan, matkakohteen ja oman elämän tulevaisuudesta ovat syntyneet hänen kokemuksistaan, mielipiteistään ja omaksu- mistaan kulttuurisista vaikutteista.

Haavekuvan tulevaisuudesta eli utopian voi nähdä vastakohtana nostalgialle, menneisyyden ikävälle. Grönholm ja Paalumäki näkevät asian eri tavalla ja kysyvät, jos kyseessä

²³⁶ Paalumäki & Salmi 2002, 526–527.

²³⁷ Koivunen, Syrjämaa & Söderholm 2006, 19–20.

²³⁸ Pemble 1987, 2–3, 11.

²³⁹ Koselleck 1985, 1–14.

²⁴⁰ Paalumäki & Salmi 2002, 520–521.

²⁴¹ Ibid. 10.

onkin sama ilmiö, mutta eri aikaan kohdennettuna.²⁴² Näkökulma on kiinnostava, mutta jättää matkakirjassa mahdollisesti kuvattavat tulevaisuuden pelot, toiveet ja odotukset huomiotta. Kirjallisuudessa tulevaisuuteen tai toiseen maailmaan sijoittuvista ihannevaltiokuvauksista on käytetty nimitystä utopia, joka tulee kreikan kielestä sanoista *u*, ei misään, ja *topos*, paikka. Toisin äännettynä se sisältää sanaleikin, jolloin se merkitsee onnellista tai onnellisten (*eu*) paikkaa. Kirjallisuudessa utopiaan liitettiin ajatus lukijan houkuttelemista ajattelemaan, minkälainen maailma voisi vaihtoehtoisesti olla.²⁴³ Silja Vuorikurun temaattisen piirteen määritelmän mukaan utopia sen sijaan on haaveellisen kaipauksen ja unelmoinnin kohde tulevaisuudessa eikä ihannevaltioromaanin synonyymi.²⁴⁴ Matkakirjassa esitettyä tulevaisuutta tutkittaessa ei kuitenkaan ole perusteltua etsiä ensisijaisesti utopioita, vaan ennemmin utooppisia tulevaisuuden kuvauksia, jolla tarkoitan kuvauksia, joissa tulevaisuus nähdään nykyisyyttä parempana. Matkakirjassa esitetty tulevaisuus ei ole välttämättä aina nykyisyyttä parempi, vaan se voidaan kuvata esimerkiksi utopian vastakohtana eli dystopiana, jossa kukaan ei haluaisi elää.²⁴⁵

Louis Hymansin 148-sivuisessa matkakirjassa ei tekstilajilleen tyypillisesti katsota paljonkaan tulevaisuuteen muutamia kiinnostavia hetkiä lukuun ottamatta. Historioitsijana hän on luonnollisesti kiinnostunut menneisyydestä, mutta edistysuskoisena ja liberalistisena poliitikkona hän uskaltautuu välillä kommentoimaan myös maan tulevaisuutta ja sitä, minkälaiseksi soisi sen muuttuvan. Aikakauden edistysajattelulle oli tyypillistä, että ihmiset omasivat erilaisia tulevaisuudenvisioita riippuen siitä, mikä kunkin omaama ideologia – esimerkiksi sosialismi, liberalismi tai nationalismi – oli.²⁴⁶ Herkimmin Hymans kertoo Italialle kuvittelemastaan tai toivomastaan tulevaisuudesta ensimmäisestä Italianmatkastaan kertovan kuvauksen aikana. Hän kirjoittaa Venetsiassa hyvin värikkäästi ja selvästi poliittisesti tarkoituksenhakuisesti vartijasta, joka palveli Venetsiaa jo tasavallan aikana ennen Napoleonin valloitusta. Nykyisyyden ja menneisyyden kuvausten lisäksi Hymans viittaa tulevaan ja käyttää kirjoituksessa futurimuotoa: ”La République renaîtra! – Ce brave homme compte sur l’avenir et sur Garibaldi.” Hän jatkaa vielä, että onhan totta, etteivät

²⁴² Grönholm & Paalumäki 2015, 10.

²⁴³ Levitas 1990, 2–3; Levitas 2011, 35, 191. Utopian ja utopismin historiasta ks. Lahtinen 2002 tai Galardo & Russell 2014.

²⁴⁴ Vuorikuru 2007, 172.

²⁴⁵ Dystopioista ks. esim. Claeys 2017.

²⁴⁶ Nisbet 1980, 4-9; Syrjämaa 2007, 24.

venetsialaiset tällä hetkellä omaa suurista arvoista eli itsenäisyydestä ja vapaudesta kum-
paakaan.²⁴⁷ Tämä vahvistaa, että Hymans toivoo itsekin Venetsian olevan tulevaisuu-
dessa itsenäinen ja vapaa.

Hymansin tulevaisuuden viittaukset ja epäsuorat kuvaukset selittyvät osin hänen poliiti-
kon ammattinsa avulla. Venetsian-matkan aikaan hän toimi vielä poliitikkona, mikä eit-
tämättä selittää hänen rohkeuttaan ja tahtoaan viitata matkakirjassa maan poliittiseen tu-
levaisuuteen. Vaikka Hymans ei ollut enää vuonna 1880 myöhemmän matkansa eli mat-
kakirjan 130 ensimmäisten sivujen kirjoittamisen aikana poliitikko, oli hän silti kansan-
vallan sekä itsenäisten valtioiden kannattaja, mikä ilmenee läpi tekstin myös kevyem-
mällä otteella kirjoitetuista kohdista ja pienistä huomautuksista. Hän esimerkiksi lausah-
taa – tosin Genovan arvokkaan menneisyyden perusteella – miten Genova on jälleen saa-
vuttamassa saman entisajan loiston, minkä puolesta puhuvat niin väkiluvun kasvu kuin
maasta maksettu korkea 500 frankin neliömetrihinta:

Vous connaissez la richesse proverbiale de cette antique rivale de la cité des Doges.
Elle est en voie de la reconquérir. Depuis un quart de siècle sa population a doublé,
et pour la construction du quartier neuf [...] on a payé le terrain 500 fr. le mètre
carré.²⁴⁸

Hymansin tulevaisuuden kuvia sekä Venetsiasta että Genovasta yhdistää se, että hän etsii
niille pohjaa menneisyydestä, kaupunkien itsenäisistä tasavallan ajoista. Venetsian tule-
vaisuudesta hän kirjoittaa kuitenkin julistavammin ja selkeästi enemmän poliittista sano-
maa korostaen, kun taas Genovan kohdalla hän kirjoittaa pikemmin vertauskuvallisesti
entisajan suuruuden saavuttamisesta kuin todellisesta toiveesta siitä, että perustusmuoto
pitäisi muuttaa ja kaupungin vallan kasvaa.

Myös Hymansin myöhempi Rooman-vierailulla esittämä viittaus tulevaisuuden Roo-
masta, jossa ”kaksiteräisen miekan valta”, *la puissance du glaive*, näkyisi kaupunkiku-
vassa nykyistä vähemmän, tuo lukijan mieleen kirjoittajan ideologisen taustan. Hymans
kuvailee viehättävää, ”Rooman kauneimpien joukossa olevaa taloa” ja sen puutarhaa,
jonka keskellä on kaunis taideteos ja huudahtaa, että kunpa tulevaisuudenkin kaupungissa
olisi lisää samankaltaisia samasta aiheesta kertovia monumentteja.²⁴⁹ Voimalla valtakun-
nan hallitseminen on vastoin poliitikon ideologiaa, jonka mukaan ihmisten pitäisi saada

²⁴⁷ Hymans [188?], 147–148.

²⁴⁸ Ibid., 26.

²⁴⁹ Ibid., 104–105.

osallistua päätöksentekoon demokraattisesti. Toive siitä, että Roomassa tulisi vielä joskus olemaan enemmän monumentteja, jotka kertovat rauhanomaisin keinoin hallitusta menneisyydestä, kertoo myös Hymansin toiveesta, että maan tulevaisuus olisi rauhan ja varmasti myös vihdoinkin saavutetun yhdistymisen tuomien hyötyjen ja vapauden aikaa.

Matkakohteen yhteiskunnalliseen tilaan ja sen tulevaisuuteen Hymans ottaa selkeimmin kantaa Napolissa. Napolin yhteiskunnallisen tilanteen kommentointi oli yleistä yhä 1860- ja 1880-lukujen matkakirjoissa, sillä kuva köyhästä, vaarallisesta ja likaisesta etelästä säilyi mielikuvissa.²⁵⁰ Hymans kommentoi niin Napolin köyhyyttä, ihmisten primitiivisyyttä kuin mafian valtaakin.²⁵¹ Lisäksi hän toteaa yhden kappaleen verran, mitä ”energisen käden” tulisi kaupungille tehdä, jotta Napolista tulisi puhdas ja turvallinen. jotta siitä tulisi parempi paikka ihmisille. Kuvausta Napolista, joka olisi parempi paikka elää, kun välinpitämättömyys ja epärehellisyys kitkettäisiin ja lika pyyhittäisiin pois, voi pitää kaikista Hymansin tulevaisuuden viittauksista utooppisimpana.

Il est grand temps qu’une main énergique intervienne pour instruire et moraliser cette population dont la majeure partie croupit dans l’ignorance, et surtout pour déraciner ce fléau de la mendicité qui est élevée dans le sud de l’Italie à la hauteur d’une profession. Il serait utile aussi que la police exerçât son action sur tout un monde interlope de marchands de camelotte et d’ignobles entremetteurs. Celui qui extirpera de Naples la misère et le vice verra sa mémoire honorée et bénie par tous les amis de l’humanité...²⁵²

Hymans jatkaa Napolin-kuvaustaan kirjoittamalla, että vaikka kuinka hyvä ja nero ihminen siivoaisi kaupungin, Napoli ei olisi sen jälkeen enää Napoli ja vaikka kaupungin pahuuden ja kurjuuden karkottanut ihminen ansaitsisi koko ihmiskunnan kunnioituksen, aiheuttaisi se pittoreskiuden ja värin rakastajille hampaiden narskuntaa.

Mais quand un homme de bien et de génie aura balayé cette couche de crasse et de vermine, aux applaudissements de l’Italie, Naples ne sera plus Naples, et il y aura des grincements de dents parmi les amoureux de pittoresque et de la couleur. Comme spectacle, Naples tel qu’il est, malgré toutes ses taches [sic.] et ses plaies, reste une cité incomparable.²⁵³

²⁵⁰ Ks. esim. Gephardt 2014, 22–22, Pemble 1987, 239–242.

²⁵¹ Hymans [188?], 52–53.

²⁵² Ibid., 63–64.

²⁵³ Ibid., 64.

Kuvaus toisaalta siistitystä, levollisesta ja toisaalta likaisesta ja villistä Napoliasta toistaa kirjallisuus- ja maalaustaiteen konventiota, jossa Napoli kuvattiin dikotomisesti toisaalta köyhäksi, likaiseksi, vaaralliseksi ja rappioituneeksi ja toisaalta kauniiksi, pittoreskiksi ja romanttiseksi.²⁵⁴ Hymans kuitenkin esittää topoksen vaihtoehtoisena tulevaisuuden kuvana, jonka tarkoituksena on pittoreskiuden korostamisen lisäksi mahdollisesti kritisoida kaupungin yhteiskunnallisia oloja samantyyliisesti kuin aikakauden satiirisissa utopia- tai dystopiajulkaisuissa.

Kolmanneksi aikakäsitykseksi lineaarisen ja syklisen rinnalle asetettu subjektiivinen aikakäsitys ilmenee jonkin verran Hymansin tulevaisuuden viittauksissa. Ollila määrittelee subjektiivisen aikakäsityksen yksilön henkilökohtaisiksi kokemuksiksi ajan kulumisesta, kuten odotukseksi, kiireeksi tai tunteeksi ajan hallitsemattomuudesta.²⁵⁵ Tämä subjektiivinen ajan kokemisen taso voi erottua matkakirjassa esimerkiksi hetkinä, jolloin matkailija odottaa edesspäin hämmöttäviä kokemuksia: matkan alussa odotus tulevasta seikkailusta tai matkan lopussa odotus seuraavasta ulkomaanmatkasta saattavat herättää matkailijassa ajatuksia tulevaisuudesta. Tulevan ajan odottaminen ilmenee heti Hymansin teoksen alussa, kun hän kirjoittaa ensimmäisellä sivulla, miten ei malta odottaa pääsevänsä vihdoon Firenzeen, Roomaan ja Napoliin ja miten hänen pitkäaikainen unelmansa on vihdoin toteutumassa.²⁵⁶ Samankaltainen odotuksen kokemus hieman yllättäen puuttuu jo lähes kaksi vuosikymmentä aiemmin tehdyn Venetsian-matkan kuvauksen alusta. Ero saattaa selittyä sillä, että Hymans aloittaa myöhemmän matkan kuvailun ollessaan matkalla Italiaan, kun taas aiemmalla matkallaan muistiinpanot alkavat Venetsiaan saapumisen jälkeen. Tietynlainen odotus ja jännitys oli siis ehkä jo hävinnyt Venetsiassa.

Ollilan tutkimuksessa myös matkajännitys ja myöhästymisen pelko ovat osa tarkasteltujen ihmisten subjektiivista aikakäsitystä. Hänen tutkimuksensa kohteet kokevat ajan nopeaa kulumista, kun he odottavat matkalle lähtöä tai junan saapumista.²⁵⁷ Myös Salmi on tutkinut matkustamiseen liittyvää odottamista, ja selvittää, miten se nivoutui osaksi arkipäivää modernissa yhteiskunnassa. Hänen mukaansa 1800-luvun ihmiselle odottaminen oli tavallista kulttuurisesti tuotettuna olotilana.²⁵⁸ Onkin erikoista, ettei Hymans kuvaile matkakirjassaan esimerkiksi junan odottamista tai pelkoa junasta myöhästymisestä.

²⁵⁴ Ks. esim. Gephardt 2014, 22–22, Pemble 1987, 239–242.

²⁵⁵ Ollila 2000, 11, 49–53.

²⁵⁶ Hymans [188?], 9.

²⁵⁷ Ollila 2000, 53–58.

²⁵⁸ Salmi 2006, 27.

Voi tietenkin olla, että hän ei joutunut odottamaan junia ainakaan suunnittelemaansa kauemmin, sillä Napolissa hän kertoo, miten junat ovat etelässä hieman hitaita, mutta aina aikataulussa.²⁵⁹ Hymans saattoi myös pitää odottamista niin luonnollisena osana matkustamista, ettei kokenut tarpeelliseksi mainita sitä erikseen. Matkan alussa hän ei kuvaa ajan kulumisen hitautta, mutta viimeisillä sivuilla hän kirjoittaa, miten koko matka tuntuu kuluneen hetkessä kuin linnun lento.²⁶⁰ Matkakirjoissa näkyvät henkilökohtaiset tulevaisuudenodotukset voivat myös kuulua subjektiiviseen aikakokemukseen, sillä ne kertovat siitä, mitä matkailija henkilökohtaisesti odottaa elämältään tulevaisuudessa. Venetsianmatkan lopussa Hymans ei kuitenkaan kirjoita mitään omasta tulevaisuudestaan tai mahdollisista tulevista matkoistaan, vaikka matkustaakin Italiaan uudestaan vielä vuosia myöhemmin. Kaksikymmentäyksi päivää kestäneen pidemmän matkansa jälkeen hän sen sijaan kysyy itseltään, palaako hän vielä joskus Italiaan: ”Y retournerai-je jamais?”. Hän vastaa kysymykseensä itse ja kertoo vanhasta sananlaskusta, jonka mukaan vierailija ei palaa Roomaan, jos on jättänyt juomatta Fontana di Trevin vettä. Vuoden 1880 matkastaan kertovan teoksen osuuden hän päättää melankolisesti: ”J’ai malheureusement oublié d’en boire.” Henkilökohtainen tulevaisuudenkatsaus tuntuu melko dramaattiselta etenkin, kun huomioidaan, että Hymansin elämä päättyi muutama vuosi matkan jälkeen, eikä hän todella enää matkustanut Italiaan.

Hymansin esittämissä tulevaisuuden kuvissa tulevaisuus kuvastaa ennen kaikkea toivoa tai kaipuuta paremmasta ja odotuksia henkilökohtaisesta elämästä. Hymansin poliittiset ja yhteiskunnalliset tulevaisuuden kuvat on mahdollista tulkita osittain kaipaaviksi, sillä hän katsoo niissä tulevaisuuteen, koska nykyisyys ei täysin tyydytä häntä. Ne eivät kuitenkaan ilmennä niin paljon hänen kaipaustaan toista aikaa kohtaan kuin toivetta siitä, että yhteiskunnalliset asiat olisivat paikallisille joskus nykyistä paremmat. Kohta, jossa Hymans kirjoittaa, miten Napolista tulisi siivota rikollisuus, pahuus ja moraalittomuus pois, mutta miten kaupunki tällöin menettäisi nykyisen sulokkuutensa, on hänen tulevaisuuden kuvauksistaan utooppisin. Kuvaus vastakohtaisesta Napolista on tyypillinen viktoriaanisen ajan matkakirjallisuudelle, mutta Hymansin kirjoituksen taustalla vaikuttivat mahdollisesti myös hänen poliittinen taustansa ja halu huomioida matkakohteen yhteiskunnallisia epäkohtia. Uusiin matkustamisen tapoihin ja uudenlaiseen aikataulutettuun matkustamiseen liittyvä odottamisen kokemus uupuu teoksesta kokonaan. Matkailijan tekemiä subjektiivisia tulevaisuudenviittauksia ei ole matkakirjassa useita, mutta teoksen

²⁵⁹ Hymans [188?], 93.

²⁶⁰ Ibid. 130.

alussa Hymans kertoo lyhyesti odotuksistaan edesspäin olevan matkan suhteen ja lopussa hän pohtii, saapuuko enää vuoden 1880 jälkeen Italiaan. Hymansin tulevaisuuden kuvaus omasta elämästä on matkailijan kirjoitustavalle ominaisesti dramaattinen.

Matkakirjasta välittyvä Hymansin aikakäsitykseen kuuluva toisen ajan kaipuu on sävyllään pääosin positiivista sen kohdistuessa niin menneeseen kuin tulevaankin. Hymans ei kuvaile tulevaisuuden kaipaustaan, toiveitaan ja odotuksiaan yhtä usein kuin menneisyyttä kohtaan tuntemaansa nostalgiaa. Tulevaisuuteen kohdistuvat toiveet tai odotukset kuitenkin kumpuavat pitkälti samoista aiheista kuin hänen nostalgiansa menneitä aikoja kohtaan: pittoreskiudesta, poliittisista epäkohdista ja yhteiskunnallisista ongelmista. Hymansin toista aikaa kohtaan tuntemansa kaipaus ei johdu yhtä selkeästi tyytymättömyydestä nykyaikaa ja sen modernia yhteiskuntaa kohtaan kuin monilla viktoriaanisen ajan ihmisillä, vaan ennen kaikkea romantiikan vaikutteista ja oman ja kohdemaan yhteiskunnallisista tilanteista. Pittoreskin matkailun perinne ja aikakauden kirjoittamisen konventioiden vaikutukset välittyvät vahvoina matkakirjassa esitetyissä kaipauksissa toista aikaa kohtaan.

4. Limittäiset aikakäsityksen ulottuvuudet

Louis Hymansin aikakäsitys sisältää monia ulottuvuuksia, jotka paljastuvat hänen joka-päiväisessä toiminnassaan niin arjessa kuin arjesta poikkeavalla matkalla. Hänen aikakäsityksensä on historiallinen konstruktio, joka on syntynyt 1800-luvun modernissa teollistuneessa yhteiskunnassa vastikään yhdistyneessä maassa aikana, jolloin erilaiset aatteet saivat nopeasti kannatusta eri yhteiskuntaluokissa. Samaan aikaan ihmisten aikakäsitykset mullistuivat, kun uudenlaiset teknologiset keksinnöt, kuten höyrylaivat ja -junat, muuttivat ihmisten ymmärrystä ajan ja paikan suhteesta. Vaikka Hymansin aikakäsitys on karkeasti määriteltynä lineaarinen aikakauden maailmankuvan mukaisesti, on siinä piirteitä syklisestä ja subjektiivisesta aikakäsityksestä jo maapallon pyörimisestä ja henkilökohtaisesta ajan kulumisen kokemuksesta johtuen. Kuitenkin ennen kaikkea lineaarisen aikakäsityksen eri tasojen ja kerrosten tarkastelu tarjoaa herkullisen näkökulman Hymansin ajatuksiin, muistiin ja aiempiin kokemuksiin. Hänen paikoille, asioille ja kokemuksille antamansa merkitykset kertovat hänen ymmärryksestään menneisyydestä ja tulevaisuudesta ja niiden suhteesta nykyisyyteen.

Hymansin 1880-luvun matkakirjan perusteella hänen aikakäsityksessään on risteävästi eri ajan tasoja, joilla on hänen muistinsa, kokemustensa ja kulttuurisen taustansa antamia merkityksiä. Hänen aikakäsityksensä on lineaarisuuden sekä syklisten ja subjektiivisten piirteiden osalta tavanomainen 1800-luvun kouluttautuneelle yläluokkaiselle ihmiselle. Aikakäsitys sisältää subjektiivisia menneisyyden ja nykyisyyden merkityksiä ja siihen kuuluu osittain myös eri aikatasojen kaipuuta nykyhetkestä käsin. Matkakirjan formaatin takia aikakäsityksessä on kiinnostavia juuri matkalla olemisesta syntyviä piirteitä, kuten matkakohteiden menneisyyksien, nykyisyyksien ja tulevaisuuksien pohtimista. Myös matkan ja matkailijan oman elämän eri aikatasot vilahtavat kuvauksessa. Hymansin aikakäsityksen piirteisiin ovat selkeästi vaikuttaneet hänen taustansa sekä taidehistorian että historian parissa ja kiinnostus nykyajan politiikkaan, yhteiskunnallisiin asioihin ja teknologiaan. Aikakäsityksen ulottuvuudet, kuten aikatasojen merkitykset ja niiden keskinäiset suhteet kertovatkin myös hänen liberalistisen optimisesta maailmankatsomuksestaan.

Hymansin aikakäsityksen menneisyys ja nykyisyys ovat moniulotteisia matkailijan kiinnostuksen kohteista kertovia ajan tasoja. Tulkintani mukaan Hymansin historiakäsityksessä menneisyys on erillinen nykyisyydestä, minkä takia menneisyyden ihmisten teot eivät kerro suoraan nykyajan ihmisten moraalista. Toisaalta hän moralisoi antiikin roo-

malaisten tekemiä raakuuksia, vaikka toisaalla korostaa välinpitämättömyyttään menneisyyden ihmisten tekoja kohtaan. Menneisyys merkitseekin Hymansille vierasta aikaa, jonka tapahtumien kulkua ei tarvitse spekuloida, mutta jolloin tehdyistä virheistä on syytä oppia. Hänen kuvaamansa menneisyys koostuu Lowenthalin määritelmän mukaisesti historiasta, jäänteistä ja muistin varaisista mielikuvista, joiden lisäksi hän jaottelee menneisyyttä ajan eri periodeihin. Vaikka Hymans on historiantutkija, kirjoittaa hän yllättävän vähän historiasta. Tekstin useista kohdista käy silti ilmi, että hän hallitsee matkakohteiden historian laajasti. Sen sijaan menneisyyden fyysiset jäänteet, kuten monumentit ja kirkot, hän mainitsee matkakirjan jokaisessa kaupungissa. Menneisyyttä tai hänen mielipiteitään siitä ja sen oikean- tai vääränlaisuudesta hallitsevat vahvasti mielikuvat, jotka hän on omaksunut lukemistaan teoksista ja näkemistään taideteoksista.

Menneisyyden ymmärtämisen helpottamiseksi Hymans jaottelee menneisyyttä ajanjaksoihin, jotka erottuvat parhaiten, kun hän kuvaa näkemiään taideteoksia ja arvottaa niitä ja niiden tekijöitä keskenään. Hänen käyttämänsä periodit eivät ole vain aikakausia, vaan myös tyylikausia, mikä vahvistaa lukijan mielikuvaa hänen taidehistorian tuntemuksestaan ja taiteen merkityksellisyydestä hänelle. Monista aikalaismatkailijoista poiketen hän ei ylistä lainkaan antiikin Rooman aikaa, vaan kritisoi sitä. Antiikin moraalittomuuden ja raakuuden kritisoiminen kertoo viktoriaanisen ajan moraalikäsitteistä ja uusista muun muassa arkeologian ja kirjallisuuden synnyttämistä mielikuvista antiikista. Antiikin Rooman ajan sijaan Hymans arvostaa antiikin Kreikan ajan, renessanssin ja barokkityylin teoksia muita korkeammalle. Hänen tapansa arvottaa eri aika- ja tyylikausia kertoo paitsi siitä, miten hänen aikanaan modernissa eurooppalaisessa maassa oli tyypillistä suhtautua eri aikoihin ja niiden kulttuuriin tuotoksiin, myös paljon Hymansin henkilökohtaisista arvoista ja ominaisuuksista: estetiikan tärkeydestä ja estetiikantajusta sekä ideologisista arvoista, kuten demokratian ja yksilöllisyyden arvostuksesta. Hänen moraalinsa ja subjektiiviset mieltymyksensä siis erottuvat myös ajan käsittämistä helpottavista apuvälineistä, aika- ja tyylikausista, ja samalla ne myös vaikuttavat aikakäsitykseen kuuluvien ajanjaksojen piirteisiin.

Matkakirjassa kuvatuissa havainnoissa nykyisyydestä toistuvat tuttuuden ja kokemuksellisuuden tärkeys. Hymansin nykyisyydenkuvauksissa on pääosin positiivinen sävy, eikä niistä välity merkittävää tyytymättömyyttä nykyaikaa kohtaan. Nykyisyyden ilmiöiden rinnastaminen tuttuuteen, kuten Belgiaan tai Wieniin, kertoo esimerkiksi niistä asioista, joita Hymans pitää pittoreskeina, luotettavina ja moderneina. Kokemuksellisuus ja voimakkaat tunnereaktiot puolestaan toistuvat nykyisyyttä kuvailevissa kohdissa, kun hän

kertoo modernin ajan taiteesta ja uudesta teknologiasta ja sen käyttämisestä. Nykyisyys synnyttää Hymansissa selkeästi vahvempia mielipiteitä ja reaktioita kuin menneisyys, jossa ainoastaan antiikin Rooman aika herättää hänessä pahennusta. Hymansille tuntuu olevan tärkeää, että nykyisyys tarjoaa hänelle samankaltaisia elämyksiä ja kokemuksia, joita aikalaiset odottivat myös modernien keksintöjen antavan.

Hymansin aikakäsitykseen kuuluva toisen ajan kaipuu ei kumpua niinkään tyytymättömyydestä nykyaikaan, kuten monilla modernin yhteiskunnan ongelmiin kyllästyneillä aikalaisilla, vaan enemmän taiteesta ja kirjallisuudesta omaksutusta romantiikasta ja menneisyyden ihannoinnista. Hänen kokemansa menneisyyden ikävöinti eli nostalgia kohdistuu usein Italian pittoreskiuteen, sen puuttumiseen tai katoamiseen. Hymansin menneisyyden kaipuusta välittyy hänen romanttinen katseensa, jolla hän kuvailee ikävöimiään usein pittoreskeja ja kauniita asioita. Hän ei nostalgisoi kaikkia niistä asioista, jotka ajan matkakirjallisuudessa esiintyivät kaipauksen kohteena. Hän kuitenkin nostalgisoi useita aikakauden matkakirjallisuuden topoksista tuttuja asioita, kuten antiikin roomalaisten hyveellisyyttä sekä aiempien aikojen ihmisten arvokkaita perinteitä ja tyyliä. Entisajan hyveiden ja kansankulttuurin kaipaaminen kertoo siitä, miten kansallistunne synnytti eurooppalaisissa kiinnostuksen muiden kansojen kulttuureihin.

Hymansin matkakirjassa esittämät viittaukset tulevaisuuteen eivät ole yhtä vahvasti kaipaavia kuin hänen menneisyyden viittauksensa. Poliittiset ja yhteiskunnallisia tulevaisuuden kuvat ovat osin kaipaavia, koska Hymans katsoo niissä tulevaisuuteen, koska nykyisyys ei täysin tyydytä häntä. Tulevaisuuden kuvat kertovat kaipuun lisäksi hänen kokemistaan toiveista ja henkilökohtaisista odotuksista matkan tai oman elämän suhteen. Jälleen hän painottaa kohteen pittoreskiutta ja sen säilymisen tärkeyttä tulevaisuudessa. Hänen esittämiään viittauksia tulevaisuuteen ei voi pitää utopia- tai dystopiakuvauksina, vaikka on mahdollista, että Hymans halusi kritisoida niillä vallitsevia yhteiskunnallisia olosuhteita samankaltaisesti kuin dystopia- ja utopiakirjallisuudessa tehtiin. Vaikka hänen toiveensa tulevaisuudessa vapaasta Venetsiasta kertoo tyytymättömyydestä nykyiseen poliittiseen tilanteeseen, hänen tulevaisuuden kuvansa ovat enimmäkseen sävyltään toiveikkaita ja odottavia. Kuten Hymansin tuntemasta menneisyyden nostalgista, myös hänen tulevaisuudenviittauksistaan erottuu vahvasti Italiaa käsittelevän taiteen ja kirjallisuuden konventioiden vaikutus. Hymansin suhtautumistapa nykyaikaan vaikuttaa selvästi hänen toisia aikoja kohtaan tuntemaansa kaipuuseen, sen sävyyn ja osittain myös sen puutteeseen – hänellä ei ole samanlaista tarvetta paeta nykyisyyttä toisaalle, menneeseen, saati tulevaan, kuin monilla aikalaisilla.

Väliaikaisena vierailijana Hymansin käsitykset maan nykyisyydestä, menneisyydestä ja tulevaisuudesta ovat mahdollisesti hyvinkin erilaisia kuin maassa pysyvästi tai pidemmän aikaa viipyvän ihmisen. Matkakirjassaan hän kirjoittaa kokemuksistaan ja ajatuksistaan ikään kuin ulkopuolisena, väliaikaisena vierailijana, joka viipyy maassa matkakorttinsa salliman ajan ja palaa sen jälkeen takaisin kotimaahansa. Siksi olisi kiinnostavaa laajentaa tutkielmaa vertailemalla Hymansin Italian-matkakirjasta välittymää aikakäsitystä hänen muistelmateoksissaan esitettyihin aikakäsityksiin. Aikakäsitys on kompleksinen käsite, jonka tarkasteluun on useita mahdollisia näkökulmia tutkimuskohteesta riippuen. Aikakäsityksen tarkastelu jakamalla se menneisyyden ja nykyisyyden merkityksiin ja osiin sekä toisen ajan kaipuuseen onkin vain yksi mahdollinen näkökulma. Käsitystä ajasta olisi mahdollista tutkia syvemmin esimerkiksi temporaalisten ja spatiaalisten ulottuvuuksien kautta, jolloin tarkempina aiheina olisi mahdollista tarkastella yksilön suhdetta itseensä, kaupunkiin ja maailmaan osana aikakäsitystä. Matkakirjat vertailtuina esimerkiksi päiväkirjojen kanssa tarjoavat myös mahdollisuuden tutkia, miten yksilön suhde aikaan muuttuu, kun hän lähtee matkalle irti arjestaan.

Hymansin aikakäsitys ei koostu vain menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden irrallisista merkityksistä tai suhteista, vaan kaikki sen osat vaikuttavat toisiinsa ja toistensa muodostumiseen. Aikakäsitys on kaikkien aikatasojen leikkaama ja aikatasojen merkitysten ja niiden välisten suhteiden muodostumiseen vaikuttaneiden maailmankäsityksen ja maailmankuvan läpäisemä. Siksi yhteiskunnalliset ja poliittiset aiheet, historia ja teknologia sekä taide ja kulttuuri toistuvat Hymansin aikakäsityksen ulottuvuuksien tarkastelussa – ne ovat teemoja, joista hän oli kiinnostunut myös matkansa ulkopuolella. Hymansin aikakäsitys syntyi näiden ja monien muiden teemojen vaikutuksesta ja samalla hänen aikakäsityksensä vaikutti siihen, miten hän nämä asiat käsitti. Aikakäsitys – kuten Hymansin matkakohde Italia – on ajallisten kerrostumien kokonaisuus, ajan ulottuvuuksien ja niiden välisten suhteiden lävistämä. Samoin kuin Hymans kuvaa kohdemaataan paradoksaalisesti samaan aikaan groteskiksi ja subliimiksi museoksi lihasta ja luusta, *un musée en chair et en os*, on myös hänen käsityksessään ajasta vastakohtaisuuksia ja aikatasojen risteymiä.

Lähdeluettelo

Alkuperäisaineisto

Hymans, Louis: *Souvenirs de Voyage. Italie*. A.-N. Lebègue, Bruxelles, [188?].

Aikalaiskirjallisuus

Hymans, Louis: *Lettres Moscovites*. Meline et Cans, Bruxelles, 1857.

Tutkimuskirjallisuus

Baldoli, Claudia: *A History of Italy*. Palgrave Macmillan, New York, 2009

Blinnikka, Leena-Maria: *Aikaprospektiivi ja tulevaisuuden kuva aikuisiällä*. Turun yliopiston filosofian, psykologian ja menetelmätieteiden laitos, Turku, 1982.

Bohls, Elizabeth A.: Picturesque Travel. The Aesthetics and Politics of Landscape. *The Routledge Companion to Travel Writing*. Ed. Carl Thompson. Routledge, London, 2016, 246–257.

Brasil, Manuela Salau: Occupy the World with Utopias. *Yesterday's Tomorrows. On Utopia and Dystopia*. Ed. Elizabeth Russell & Pere Gallardo. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2014, 201–216.

Buzard, James: The Grand Tour and after (1660–1840). *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Ed. Peter Hulme & Tim Youngs. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 37–52.

Carr, Helen: Modernism and travel (1880–1940). *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Ed. Peter Hulme & Tim Youngs. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 70–86.

Claeys, Gregory: *Dystopia. A Natural History*. Oxford University Press, Oxford, 2017.

Colbert, Benjamin: *Shelley's Eye. Travel Writing and Aesthetic Vision*. Ashgate, Aldershot, 2004.

Comment, Bernard: *The Panorama*. Reaktion Books, London, 1999.

Cook, Bernard A.: *Belgium. A History*. Peter Lang Publishing, New York, 2002.

Dodd, Philip: *The Art of Travel. Essays on Travel Writing*. Cass, London, 1982.

- Duncan, James & Gregory, Derek: Introduction. *Writes of Passage. Reading Travel Writing*. Routledge, London & New York, 2002, 1–13.
- Edwards, Catharine: *The Politics of Immorality in Ancient Rome*. Cambridge University Press, Cambridge, (1993) 2002.
- Fraser, Hilary: *The Victorians and Renaissance Italy*. Blackwell, Oxford, 1992.
- Gallardo, Pere & Russell, Elizabeth: Introduction. *Yesterday's Tomorrows. On Utopia and Dystopia*. Ed. Elizabeth Russell & Pere Gallardo. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2014, 1–10.
- Gephardt, Katarina: *The Idea of Europe in British Travel Narratives 1789–1914*. Ashgate Publishing Limited, Surrey, 2014.
- Giddens, Anthony: *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press, Stanford, 1991.
- Goldhill, Simon: *Victorian Culture and Classical Antiquity. Art, Opera, Fiction, and the Proclamation of Modernity*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2011.
- Grönholm, Pertti & Paalumäki, Heli: Nostalgian ja utopian risteyksessä. Keskusteluja modernin kaipuun merkityksistä ja aikaulottuvuuksista. *Kaipaava moderni. Nostalgian ja utopian kohtaamisia Euroopassa 1600-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Pertti Grönholm & Heli Paalumäki. Turun historiallinen yhdistys, Turku, 2015, 9–38.
- Harrison, Rodney: *Heritage. Critical Approaches*. Routledge, Abingdon, 2013.
- Harrison, Rodney & Schofield, John: *After Modernity. Archaeological Approaches to the Contemporary Past*. Oxford University Press, Oxford, 2010.
- Hauser, Arnold: *The Social History of Art. vol II. Renaissance, Mannerism and Baroque*. Routledge London, (1952) 1989. Hobsbawm, Eric: *The invention of tradition*. Ed. Eric Hobsbawm & Terence Ranger, Cambridge University Press, Canto ed., Cambridge, 1992.
- Hendrix, Harald: From Early Modern to Romantic Literary Tourism. A Diachronical Perspective. *Literary Tourism and Nineteenth-Century Culture*. Ed. Nicola J. Watson. Palgrave Macmillan, London, 2009, 13–24.
- Hulme, Peter & Youngs, Tim: Introduction. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Ed. Peter Hulme & Tim Youngs. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 1–16.

- Jenkyns, Richard: *Dignity and Decandence: Victorian Art and the Classical Inheritance*. Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1992.
- Johannisson, Karin: *Nostalgia. En känslans historia*. Bonnier, Stockholm, 2001.
- Kaartinen, Marjo: *Renessanssi. Uuden löytämisen vuosisadat*. Toim. Vuokko Aromaa, Merja Isotalo. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku, 1992.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki, 2000.
- Keighren, Innes M.: *Travels into Print. Exploration, Writing, and Publishing with John Murray, 1773–1859*. University of Chicago Press, Chicago, 2015.
- Kemiläinen, Aira: Valistuksen historiankirjoitus. *Historiankirjoituksen historia*. Toim. Päivi Setälä, Pekka Suvanto & Matti Viikari. Gaudeamus, Helsinki, 1983, 49–60.
- Kleinhenz, Christopher: *Medieval Italy. An Encyclopedia*. Routledge, New York, 2003.
- Koivunen, Leila; Syrjämaa, Taina & Söderholm, Ilse-Mari: Kotona. *Turistin tilat. Tilallisuus modernin matkustajan kokemuksena*. Toim. Leila Koivunen, Taina Syrjämaa & Ilse-Mari Söderholm. Turun historiallinen yhdistys, Turku, 2006, 7–22.
- Korte, Barbara: Western Travel Writing 1750–1950. *The Routledge Companion to Travel Writing*. Ed. Carl Thompson. Routledge, London, 2016, 173–184.
- Koselleck, Reinhart: *Futures past. On the semantics of historical time*. MIT Press, Cambridge, Mass, 1985.
- Kostiainen, Auvo; Ahtola, Janne; Koivunen, Leila; Korpela, Katariina & Syrjämaa, Taina: *Matkailijan ihmeellinen maailma. Matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2004.
- Kostiainen, Auvo: Matkailun historia tutkimuskohteena. *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toim. Eero Kupiainen & Eero Kuparinen. Turun yliopisto, yleinen historia, Turku, 1997, 63–82.
- Kukkonen, Pirjo: Nostalgian semiosis. Keveyden ja painon dialogia. *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Toim. Riikka Rossi & Katja Seutu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2007, 13–50.
- Lahtinen, Mikko: Matkoja mahdolliseen. *Matkoja utopiaan*. Toim. Mikko Lahtinen. Vastapaino, Tampere, 2002, 169–246.
- Laqua, Daniel: *The Age of Internationalism and Belgium, 1880-1930. Peace, Progress and Prestige*. Oxford University Press, Oxford, 2015.

- Levitas, Ruth: *The concept of Utopia*. Peter Lang, Oxford, New York, 2010.
- Lowenthal, David: *The Past is a Foreign Country*. Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- Lucas, Gavin: Modern Disturbances. On the Ambiguities of Archaeology. *Modernism / Modernity*. (11) 1/2004, 109–120.
- MacCannell, Dean: *The Tourist. A new theory of the leisure class*. University of California Press, Berkeley, 1999.
- Meriggi, Marco: *Breve Storia dell'Italia settentrionale dall'Ottocento a oggi*. Donzelli editore, Roma, 1996.
- Mozzillo, Atanasio: *Viaggiatori stranieri nel Sud*. Edizioni di Comunità, Milano, 1964.
- Männikkö, Matti: Mennyt tulevaisuus tutkimuskohteena: Tulevaisuusajattelun historian metodologista tarkastelua. *Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toim. Eero Kupiainen & Eero Kuparinen. Turun yliopisto, yleinen historia, Turku, 1997, 254–270.
- Murray, John: *Handbook for Travellers in Central Italy, Including the Papal States, Rome, and the Cities of Etruria*. J. Murry and Son, London, 1843.
- Nisbet, Robert: *History of the Idea of Progress*. Basic books, New York, 1980.
- Nivala, Asko & Mähkä, Rami: Johdanto. Lähde, menetelmä, tulkinta. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku, 2012, 7–24.
- Ollila, Anne: *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2000.
- Ollila, Anne: Maallistuva aika. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. *Menneen ja tulevan välillä. 1800-luvun kulttuurihistorian lukukirja*. Toim. Hannu Salmi. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku, 2011, 238–255.
- Paalumäki, Heli & Salmi, Hannu: Menneisyys, tulevaisuus, vieras maa. *"Muille maille vierahille..."*. *Kalervo Hovi ja yleinen historia*. Turun historiallinen yhdistys, Turku, 2002, 517–530.
- Pemble, John: *The Mediterranean Passion. Victorians and Edwardians in the South*. Clarendon Press, Oxford, 1987.

- Pergameni, Charles: Louis Hymans. *Biographe National*. L'Académie Royale de Belgique, Bruxelles, 1956.
- Phillips, David: Comparative Historical Studies in Education. Problems of Periodisation Reconsidered. *British Journal of Educational Studies*. 3/2002, 365–377.
- Popescu, Carmen: Linking Notions. A Reconstructed Perspective of Identity and Architecture. *Architecture and Identity*. Ed. Peter Herrle & Erik Wegerhoff. LIT Verlag Münster, Berlin, 2008, 289–298.
- Radstone, Susannah: *The Sexual Politics of Time: Confession, Nostalgia, Memory*. Routledge, Milton Park, Abingdon, Oxon, New York, 2007.
- Rossi, Leena: Muisti, muistot ja muistitietohistoria. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku, 2012, 49–81.
- Sallinen, Susanna: Koti-ikävä ja nostalgia arjen kokemuksena. *Koti. Kaiho, paikka, muutos*. Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula. Turun yliopisto, Pori, 2004, 79–102.
- Salmi, Hannu: Johdanto. *Menneen ja tulevan välillä. 1800-luvun kulttuurihistorian luku-kirja*. Toim. Hannu Salmi. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, Turku, 2011, 7–14.
- Salmi, Hannu: *Nineteenth-Century Europe: A Cultural History*. Polity Press, Cambridge. 2008.
- Salmi, Hannu: Rautatieasemalla ja junassa. *Turistin tilat. Tilallisuus modernin matkustajan kokemuksena*. Toim. Leila Koivunen, Taina Syrjämaa & Ilse-Mari Söderholm. Turun historiallinen yhdistys, Turku, 2006, 25–38.
- Salmi, Hannu: *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria*. Turun yliopisto, Turku, 2002.
- Schaff, Barbara: John Murray's Handbooks to Italy. Making Tourism Literary. *Literary Tourism and Nineteenth-Century Culture*. Ed. Nicola J. Watson. Palgrave Macmillan, London, 2009, 106–118.
- Schanz, Hans-Jørgen: Aikakauden kulttuurinen nimikirjoitus. Teesejä. *Tiede & edistys. Monitieteinen aikakauslehti*. 18/1993, 197–201.
- Schivelbusch, Wolfgang: *The Industrialization of Light in the Nineteenth Century*. Transl. Angela Davies. University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1995.

- Schivelbusch, Wolfgang: *The Railway Journey: The Industrialization of Time and Space in the 19th Century*. Transl. Anselm Hollo. University of California Press, Berkeley, 1986.
- Schram, Albert: *Railways and the Formation of the Italian State in the Nineteenth Century*. Cambridge University Press, Cambridge, (1977) 2003.
- Soja, Edward W.: *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Blackwell, Cambridge, Mass., 1996.
- Stecher, Jean: Louis Hymans, Correspondant de l'Académie. *Annuaire*. Académie Royale de Belgique, Bruxelles, 1886.
- Stokes, Martin: Introduction. *Neapolitan Postcards. The Canzone Napoletana as Transnational Subject*. Ed. Goffredo Plastino & Joseph Sciorra. Scarecrow Press, London 2016, xv–xxiv.
- Sweet, Rosemary: *Cities and the Grand Tour. The British in Italy, c. 1690–1820*. Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- Syrjämaa, Taina: *Constructing Unity, Living in Diversity. A Roman Decade*. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki, 2006.
- Syrjämaa, Taina: *Edistyksen luvattu maailma: Edistysusko maailmannäyttelyissä 1851–1915*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2007.
- Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne: Johdanto. *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Taina Syrjämaa & Janne Tunturi. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 2002, 7–29.
- Thomas, David Wayne: *Cultivating Victorians. Liberal Culture and the Aesthetic*. University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, 2004.
- Thompson, Carl: Introduction. *Travel Writing*. Ed. Carl Thompson. Routledge, London, 2011, xvi–xx.
- Urry, John: *Tourist gaze*. Sage, London, 2002.
- Vance, Norman: *The Victorians & Ancient Rome*. Blackwell Publishers, Cambridge, Mass., 1997.
- Vieira, Fátima: The Concept of Utopia. *The Cambridge Companion to Utopian Literature*. Ed. Gregory Claeys. Cambridge University Press, Cambridge, 2010, 3–27.

Viikari, Matti: Saksalainen historiankirjoitus 1800-luvun puolivälistä ensimmäiseen maailmansotaan. *Historiankirjoituksen historia*. Toim. Päivi Setälä, Pekka Suvanto & Matti Viikari. Gaudeamus, Helsinki, 1983, 70–94.

Vuorikuru, Silja: Minä ikävöin maahan, jota ei ole. Utopia Aino Kallaksen novellissa ”Lasnamäen valkea laiva”. *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*. Toim. Riikka Rossi & Katja Seutu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2007, 168–200.

Watson, Nicola J.: Introduction. *Literary Tourism and Nineteenth-Century Culture*. Palgrave Macmillan, New York, 2009, 1–12.

Witte, Els; Craeybeckx, Jan & Meynen, Alain: *Political History of Belgium. From 1830 Onwards*. Academic & Scientific Publishers, Brussels, 2009.

Youngs, Tim: Introduction. Filling Blank Spaces. *Travel Writing in the Nineteenth Century. Filling the Blank Spaces*. Ed. Tim Youngs. Anthem Press, London, 2006, 1–18.